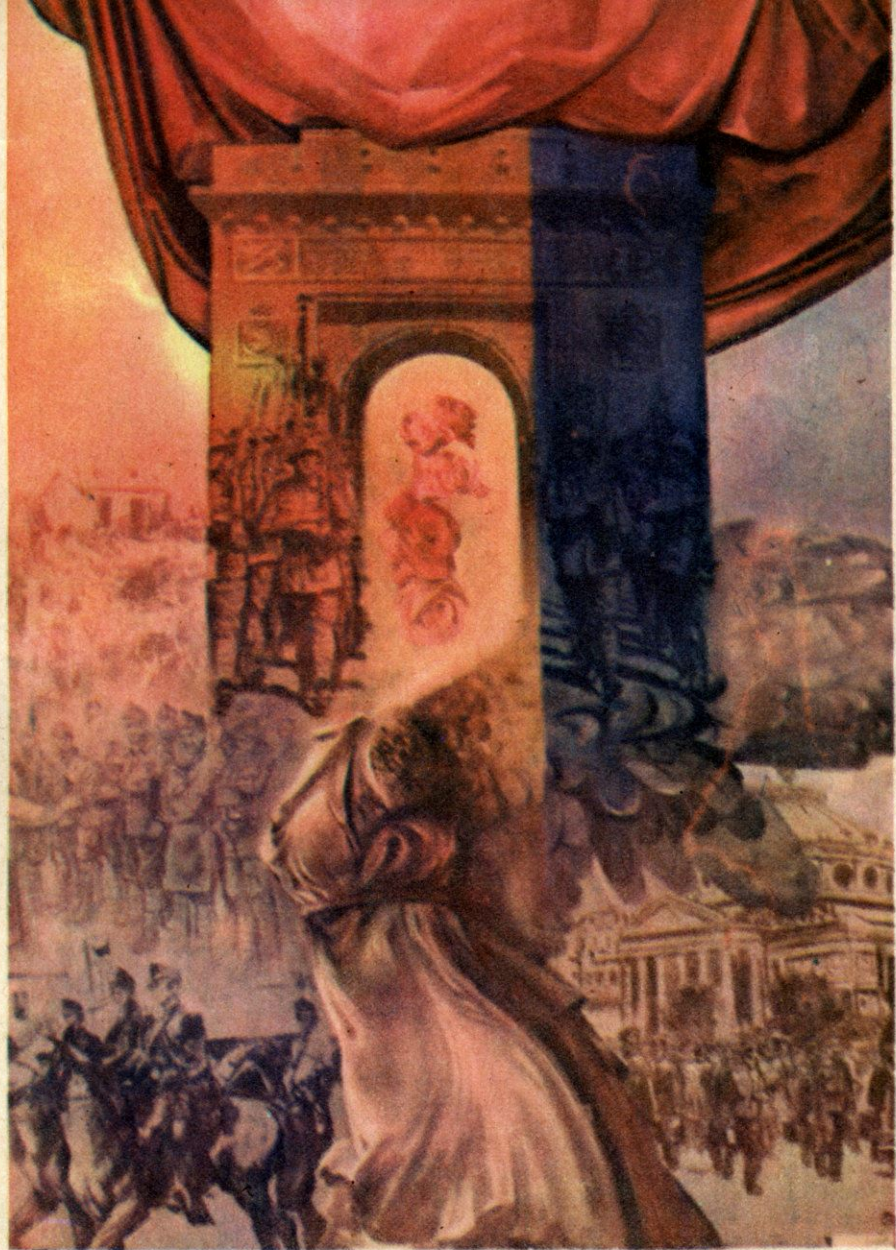

magazin istoric

ANUL XXI NR. 8 (245) AUGUST 1987

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XXI
Nr. 8 (245)
august 1987

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

• Mărăști-Mărășești-Oltuz — o epopee a istoriei naționale și universale: *Constantin Antip...* 2 • Flacăra vie a patriotismului: *Ion Ardeleanu...* 4 • 1916-1917. Jurnal de campanie (II): *Nicolae Costăchescu...* 8 • Din cartea gloriei: *Costin Petrescu...* 15

23 August 1944 — mărturi diplomatice :

Eugen Preda 17

Învățăturile lui Neagoe Basarab :

C. Argatu 26

1940. „Acești domni sînt puși pe șarlatanerie” — literatura istorică revizionistă horthystă văzută de un istoric german:

Ioan Chiper 28

Pe urmele strămoșilor (XXI):

Ion Popescu-Puțuri 33

În București, acum 50 ani

44

Itinerare istorice în Țara Hațegului:

Vasile Smărdănescu 55

• Viena 1914-1916. Agonia unui imperiu (III): *Irina Mavrocordat...* 21 • 1939-1945. Corespondență secretă Casa Albă—Downing Street 10: *Corneliu Bogdan...* 35 • 1789-

1791. La Paris, în timpul revoluției: *Gheorghe Eminescu...* 41

• Nizam ul-Mulk și sfîrșitul luptei pentru vizirat: *Satish Chandra...* 48 • O lume sub semnul comerțului: *André Miquel...* 57

• Un nou concurs Magazin istoric, ediție specială pentru tineri, seria a doua de întrebări... 53 • Cărți sosite la redacție... 60 • Poșta Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

① Măreața epopee a poporului român din august 1944 într-o metaforă plastică datorată pictorului Doru Rotaru (În slujba țelului suprem — *Heh-darea fascismului*, p. 17)

② „Principe artist și filozof”, cum l-a caracterizat B.P. Hasdeu, Neagoe Basarab, voievod al Țării Românești (1512-1524) și-a încununat domnia prin remarcabile realizări, care l-au înscris între marii cîitori ai culturii românești. În imagine: fresca de la Ateneu, realizată de pictorul Costin Petrescu, înfățișîndu-l pe domn împreună cu soția, fiul și curtenii săi (Învățăturile lui Neagoe Basarab, p. 26)

③ Miniatură din secolul XIII, din vestitul manuscris arab Șezătorile (Makamat) al lui al-Hariri (O lume sub semnul comerțului, p. 57)

④ Kutab Minar — monument de artă islamică din sec. XIII — și coloanele unui vechi templu hindus — simbol artistic al întrepătrunderii celor două civilizații pe pămîntul Indiei (Nizam ul-Mulk și sfîrșitul luptei pentru vizirat, p. 48)

MĂRĂȘTI-MĂRĂȘEȘTI-OITUZ

0 epopee a istoriei naționale și universale

General maior (r) CONSTANTIN ANTIP

Triada Mărăști-Mărășești-Oituz nu a putut și nu poate fi evaluată doar din unghiul importanței sale militare, ca excepțional fapt de arme privit în sine, ci prin semnificația sa istorică, politică și morală pentru întreaga devenire a patriei noastre, dăruirea în lupta înversunată dusă de români atunci, ca, de altfel, și în toate celelalte momente de răscruce din milenara lor dăinuire, avându-și determinanta în idealurile supreme — salvagardarea independenței — condiția primordială a împlinirii destinului unui popor —, realizarea unității naționale — baza trainică a independenței —, ambele, expresie a cerințelor obiective ale legilor inexorabile ale

istoriei și consensului subiectiv al făuritorului acestei istorii, poporului.

Transpuse în stare militantă și în program politic practic de revoluțiile moderne românești și avându-și etapele inițiale ale concretizării în actele memorabile de la 1859 — unirea Moldovei cu Muntenia — și 1877-1878 — consacarea neatârării absolute și revenirea la trupul țării a Dobrogei —, aceste sacre idealuri au dominat cugetul, simțirea și fapta generațiilor dintre războiul de independență și cel purtat în numele reîntregirii neamului, generații care au fost investite cu misiunea de onoare a le desăvârși, misiune asumată conștient și decise.

Un singur țel: unitatea națională

Situat la prima cotă a ordinii de zi a epocii, imperativul reîntegrării provinciilor cotopte în corpul național polariza toate energiile românilor într-o impresionantă viziune ideatică și practică unitară, exteriorizată în cele mai diverse forme de acțiune. Creșterea în intensitate și complexitate a luptei pentru unitate națională integrală pe ambele versantele Carpaților atinsese, în preajma primului război mondial, un asemenea grad încât reclama insistent, pe lângă punerea în mișcare a potențialului intern, folosirea înțeleaptă a cadrului extern în vederea realizării țelului suprem. Implicarea României în desfășurarea evenimentelor fiind inevitabilă, se impunea o opțiune în raport de cele două gigantice coaliții aflate în conflict. Și cum dezrobirea Transilvaniei, Banatului și Bu-

covinei presupunea *sine-qua-non* disoluția Imperiului austro-ungar, în mod natural România nu-și putea avea locul decît în concertul adversarilor anacronice monarhii dualiste, concepție care intrunea asentimentul entuziast cu dimensiuni de masă din vechea Românie și adevărul totală a mișcării de eliberare națională de peste munți. De pe această solidă platformă de susținere avea să-și promoveze guvernul de la București politica de participare la război, nu ca un copartener stimulat de apetitul expansionist care împinsese la bătaie cele două tabere, Puterile Centrale și Antanta, ci ca un subiect vital interesat în împlinirea unei dreptăți istorice, participare devenită efectivă numai după ce puterile aliate au recunoscut solemn în acte de drept internațional — Tratatul de alianță și Convenția militară din 4/17 august 1916 — legitimitatea unirii cu România a teritoriilor românești aflate sub stăpînirea Imperiu-

lui austro-ungar. „Cu toate că primul război mondial a avut un caracter imperialist — apreciază secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu —, poporul român nu a participat la acest război călăuzit de intenții de cotopire și anexiune teritorială; cedînd presiunilor puterilor Antantei, cercurile conducătoare ale țării au hotărît intrarea în război alături de Anglia, Franța și Rusia, care promiteau satisfacerea dezideratului unității noastre naționale”.

Acesta a fost scopul general al războiului, înscris în primul capitol al planului de campanie al armatei române, în formula lapidară și precisă: „realizarea idealului nostru național, adică întregirea neamului”.

Expunînd motivele alăturării României la Antantă, în Consiliul de Coroană întrunit de regele Ferdinand la 14/27 august 1916, primul ministru Ion I.C. Brătianu arăta: „Într-o vîltoare ca aceea a actua-

lului război, în care harta lumii se preface, o țară ca a noastră, o țară cu aspirațiuni naționale, nu poate să rămână până la capăt neutră, fără să-și comită definitiv tot viitorul. Prin urmare, se impune să ieșim din neutralitate. Pe de altă parte, având drept ideal unitatea națională, sintem datori să urmărim realizarea lui, căci cine știe dacă în decursul veacurilor vom mai găsi un prilej atât de prielnic ca cel de azi. Iată de ce nu putem să mergem decât alături de Aliați și în contra Puterilor Centrale".

Intervenția română nu și-a limitat impactul la perimetrul local, ci a înfruntat contextul operațiilor militare la scară europeană. „În adevăr — consemna în memoriile sale generalul-feldmareșal von Hindenburg, devenit, între 1925 și 1934, președinte al Germaniei —, niciodată o putere atât de mică ca România nu a avut ocazia de a juca în istoria lumii un rol de decizie atât de mare într-un moment atât de favorabil. Niciodată încă două state atât de puternice ca Germania și Austria nu fuseseră, ca în cazul de față, la cheremul desfășurării forțelor unei țări a cărei populație însemna cu greu a 20-a parte din propria

lor populație". Iar generalul rus Vasili Gurko, tot într-o lucrare memorialistică, nota că „intrarea României în război și lupta ei inegală în timpul primei jumătăți a iernii 1916-1917 au fost de mare folos Aliaților...; dacă germanii nu ar fi fost siliți să arunce aproape 30 de divizii peste teritoriul român, pentru a termina cu România și a opri înaintarea pe care o întreprindeam [armata rusă în Galiția — n.n.] pentru a sprijini România, ei ar fi ales fără îndoială o altă zonă de acțiune", respectiv, ar fi putut da lovituri în alte puncte, cu șanse de reușită deloc neglijabile, având în vedere uzura efectivelor și diminuarea drastică a rezervelor aliate în bătăliile de la Verdun, de pe Somme, de la Isonzo, din Galiția și din Balcani.

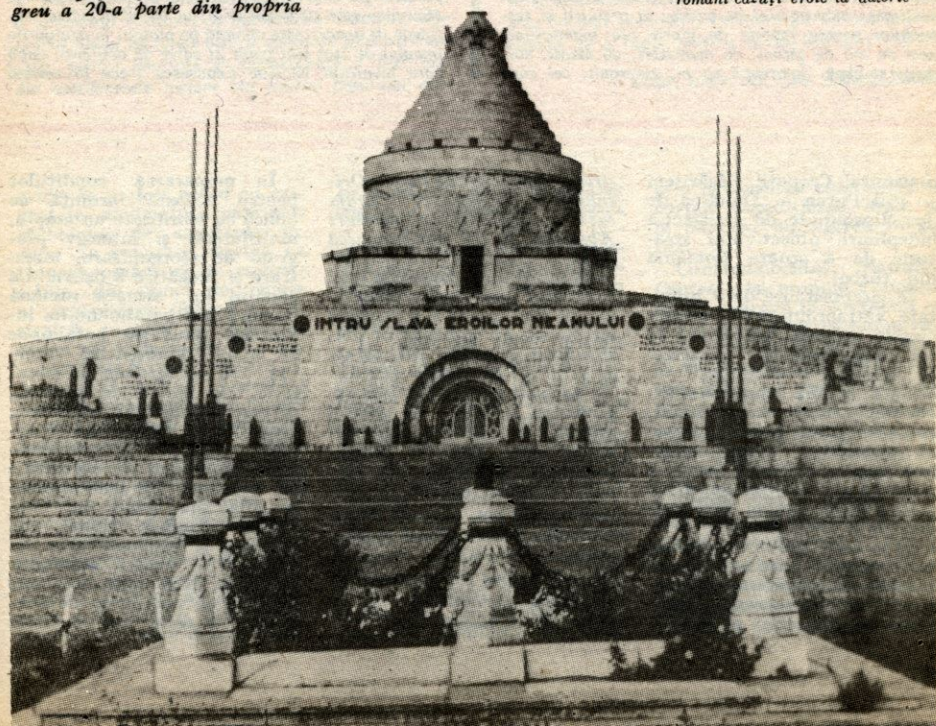
După patru luni de lupte aspre, cu succese ofensive notabile în prima etapă și cu grele bătălii defensive în a doua, armata română a fost nevoită să se retragă în Moldova, situație determinată de o serie de cauze, între care insuficienta asimilare a ultimelor

inovații în teoria și practica războiului, superioritatea numerică și tehnică a inamicului și bogata experiență acumulată în special de trupele germane în doi ani de campanie, neîndeplinirea obligațiilor asumate de statele Antantei față de România, ultimul aspect făcându-l pe istoricul militar M. Larcher să formuleze tranșant sentința: „De acest duros insucces [al armatei române — n.n.] Aliații erau răspunzători cu toții".

Ostașii drepturilor sfinte

Cu toate marile pierderi în efective (peste 250 000 oameni) și materiale (numai puști — 290 000, iar tunuri — 450), armata română, printr-o supremă încordare, a oprit înaintarea forțelor germane, austro-ungare, bulgare și turcești, le-a ținut pe ali-

Ridicat pe locul unde, în vara anului 1917, s-a desfășurat glorioasa bătălie de la Mărășești. Mausoleul eroilor din primul război mondial a fost inaugurat la 18 septembrie 1938; aici se află criptele în care au fost depuse osemintele a 6 000 soldați și ofițeri români căzuți eroic la datorie

Flacăra vie a patriotismului

Mărăști-Mărășești-Oituz: nume simbol ale vitejiei românești! Simpla lor rostire ne umple inimile de mândrie și ne întărește sentimentul că aparținem unui popor cu o istorie glorioasă. Mărețele fapte de vitejie și eroism săvârșite de fiili neamului nostru în urmă cu 70 ani, în fierbinte vară a anului 1917, își au adinca motivație, înainte de toate, în afirmarea nestăvilită a voinței și a dreptului poporului român de a fi deplin stăpîn pe destinul său istoric, de a trăi liber și demn în patria sa. În conștiința celor care le-au purtat, a generațiilor care le-au urmat, bătăliile de la Mărăști, Mărășești și Oituz reprezintă o strălucită dovadă a trăinicie și atotbiruitoarei legături a poporului cu vatra sa strămoșească. A cinsti aceste fapte, a-i omagia pe cei care le-au săvârșit, sînt semne ale înaltei conștiințe de sine și ale durabilității acestor sentimente în timp. Simțind astfel, poporul — marele făurar al istoriei — a integrat Mărăștii, Mărășeștii și Oituzul în seria marilor bătălii pentru unitate și independență națională, momente istorice pe care nu le poate glîndi și simți decât în fireasca lor relație istorică cu Posada, Rovine, Vaslui și Călugăreni, cu Padeșul și Cîmpilele libertății anului 1848, cu Plevna și Vidin, cu tot ceea ce a acumulat istoria noastră multimilenară pentru a triumfa marea revoluție română din august 1944.

...Mărășești, 12 august 1967. Pe platoul din fața Mausoleului ridicat, cum glăsuiește inscripția de pe frontispiciul său, „Întru slava eroilor neamului”, sînt adunați zeci de mii de oameni. Au venit aici, în această însoțită zi de vară, oameni din împrejurimi și din toate colțurile țării, chemați de același sentiment al dragostei de patrie, al prețuirii și respectului pentru faptele de glorie ale înaintașilor: zeci de mii de țărani, de muncitori, de ostași, studenți și elevi, împreună cu ei, veteranii, cei care

în vara de foc a anului 1917 au participat la eroicele lupte ce s-au dat aici pentru apărarea pămîntului străbun. Pe piepturile lor strălucesc, alături de însemnele vitejiei dobîndite în timpul bătăliilor desfășurate cu cinci decenii în urmă, decorațiile ce le-au fost înmînate cu prilejul acestei mărețe aniversări. Pe toți cei prezenți astăzi la Mărășești întreaga țară îi înconjură cu dragoste și recunoștință.

Privită din perspectiva timpului scurs, semnificația acestei zile de august 1967 se profilează și mai clar. Este nu numai o zi de aleasă cinstire a gloriei și vitejiei străbune, ci și o dată marcantă de la începuturile unei epoci de afirmare măreță a conștiinței de sine a poporului nostru, de redare a adevăratelor sensuri și dimensiuni ale întregii noastre existențe istorice. O zi în care legătura dialectică dintre prezent, trecut și viitor își dezvăluie nezdrun-cinatele ei trăinicii.

Trecuseră doi ani de la Istoricul Congres IX al Partidului Comunist Român, eveniment cu adînci rezonanțe revoluționare în evoluția țării, cînd destinele partidului și poporului fuseseră încredințate marelui revoluționar și patriot Nicolae Ceaușescu, omul prin a cărui viață și operă, prin întreaga sa activitate, înfrunghiează în mod strălucit năzuințele de libertate, progres și demnitate ale întregului popor. Omul care a devenit simbolul României socialiste libere și independente, al unei țări care pășește cu fruntea sus în istorie.

...Este ora 17.15. Tovarășul Nicolae Ceaușescu este întîmpinat cu urale de mulțimea adunată pe peronul gării Mărășești. Drumul de la gară pînă la Mausoleu este străbătut printr-un adevărat culoar viu. Garda de onoare este aliniată pe platou. În acordurile Imnului de Stat sînt trase 21 salve de artilerie, după care tovarășul Nicolae Ceaușescu trece în revistă

niamentul Carpații Răsăriteni — rîul Putna — Dunărea de Jos, lipsindu-le de satisfacția îndeplinirii obiectivului strategic de a scoate România din război.

În circumstanțe de o gravitate extraordinară — consecințele invaziei, privațiuni de tot felul, foamete cronicizate, epidemii devastatoare —, armata română a supraviețuit. Nu numai că a supraviețuit, ci s-a revigorat, polarizînd spre ea nădejdele întregii suflări românești. „Zadarnic mină ei val după val, zadarnic împotriva acestui popor adună răii toate puterile și toate eforturile lor — scria în acele zile cernite Mihail Sadoveanu. Această armată românească înfățișează un drept sfînt. Această armată înfățișează străduințele și jertfele

străbunilor noștri la porțile Orientului;... înfățișează stropa care a îngădui în vremuri Apusului să se statornicească și să se civilizeze. Această armată înseamnă conștiința celei mai mari suferințe și nedreptăți pe care le-a suferit vreodată un popor; ea cuprinde în conștiința ei, ca o fatalitate, voința de a întregi elementele sfîrșite ale națiunii și de a sfărîma nedreptatea seculară. În această armată zac vechile aspirații și hotărîrea cea din urmă: «acum ori niciodată». Au respins cei vechi valurile, le vom respinge și noi. Armata noastră e tare prin suflul și prin dreptatea ce o apără; ea se va întoarce contra cîmpitorilor ca o furtună războinică. Și va trebui să biruiască”.

În prepararea condițiilor pentru această biruință se aplică cu febrilitate un amplu, multilateral și intensiv program de reorganizare, înzestrare și pregătire a ostirii. La capătul lui, armata română numără 207 batalioane de infanterie (plus 60 batalioane de marș, reprezentînd rezerva), 110 escadroane de cavalerie, 245 baterii de artilerie, diverse subunități specializate, escadrile de aviație de observare, vînătoare și bombardament, companii de aerostație cu baloane. 700 000 oameni se află sub arme, din care 460 000 compun armata de operații, și stăpînesc arta organizării și ducerii acțiunilor de luptă, dețin toate secretele folosirii cu maximum de randament a celor mai moderne

garda de onoare. Urmează câteva minute de tăcere, și peste capetele mulțimii se înalță, turburdor, Imnul Eroilor. Una după alta, delegații ale unor organe de partid și de stat, ale unor organizații și instituții depun coroane de flori pe Mormântul Eroilor Necunoscut, deasupra cărora arde flacăra veșnică, simbol al cinstirii eterne.

Vizitând Mausoleul, tovarășul Nicolae Ceaușescu a consemnat în cartea memorială: „Am pășit cu adâncă emoție pe aceste locuri care și-au înscris numele în istoria glorioasă a poporului nostru prin neîntrecutele fapte de vitejie săvârșite de ostașii români în luptele pentru apărarea libertății și independenței naționale. Măreștii vor rămâne în veci simbol al eroismului poporului român”.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu se îndreaptă spre grupul celor 200 veterani, prezenți la această impresionantă sărbătoare. Cît de simple, dar și emoționante sînt cuvintele rostite de țărănul Stan Ion, veteran al luptelor de la Măreștii: „Încep prin a mulțumi din suflet pentru cîstea care ni se face nouă, bătrînilor soldați, care ne-am bătut pentru gîle cu 50 de ani în urmă. Nimic nu-i mai scump pe lume, decît prețuirea neamului tău românesc din care te-ai născut și pe care l-ai slujit”.

...În uralele și aplauzele entuziaste ale celor peste 100.000 participanți la această mare sărbătoare a eroilor neamului, a eroilor independenței și unității naționale, la cuvîntul secretarului general al partidului. Cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu, amplă rememorare a faptelor de vitejie din trecutul glorios al patriei și poporului nostru, constituie, totodată, o binevenită restituire a adevărurilor istoriei. Subliniind faptul că lupta pentru apărarea gîlei strămoșești, pentru libertate și independență a fost una din coordonatele majore ale istoriei poporului nos-

tru, secretarul general al partidului precizează: „Împrejurările istorico-sociale vitrege în care și-a dus existența au obligat poporul român din cele mai vechi timpuri să-și apere dreptul la viață cu arma în mînă. Rezistînd tuturor încercărilor, el a străbătut vremurile de restriște și a ieșit la lumină, cucerindu-și locul ce i se cuvine în marea familie a popoarelor lumii, pentru că totdeauna a fost animat de o nestîină dragoste de patrie, de curaj și spirit de abnegație; sentimentul patriotismului fierbinte a fost transmis ca o flăcără vie, din generație în generație”.

Luptele de la Măreștii sînt parte componentă, o etapă în lupta generală a poporului nostru pentru libertate și unitate națională. Arătînd că la începutul secolului XX, lupta poporului român s-a desfășurat într-un context internațional deosebit de complex, în care contradicțiile dintre două mari grupări de state au dat naștere unui război imperialist, de cîmpire și jaf, tovarășul Nicolae Ceaușescu a subliniat că războiul dus de România împotriva Puterilor Centrale a avut un caracter just, de eliberare națională. A fost un război care exprima unanimitatea de voință a întregului popor: „Aspirațiilor profunde ale poporului român spre unitate le-au dat glas declarațiile politice ale vremii, presa, putericele manifestări publice care au avut loc cu acest prilej pe întreg cuprinsul țării, și, în mod deosebit, entuziasmul nemărginit cu care ostașii români au fost întîmpinați în Transilvania de masele largi ale întregii populații. Numeroși cetățeni, atît din România de atunci, cît și din Transilvania și Bucovina aflate sub stăpînirea Imperiului habsburgic, s-au înrolat voluntari, cerînd să li se dea posibilitatea de a lupta pentru cauza întregirii țării”.

Conf. univ. dr. Ion ARDELEANU

arme, în perfect acord cu exigențele modelului imprimat războiului de campanie în curs. Se realizează sarcina ca trupele române să fie comparabile, din punct de vedere al organizării, dotării și instruirii, cu cele pe care trebuiau să le înfrunte din nou — germane și austro-ungare —, fiind însă infinit superioare acestora prin înalta lor ținută morală, generată de conștiința justeței cauzei servite — apărarea patriei și eliberarea fraților din provinciile în care fluturau steaguri străine. „A fost deajuns o jumătate de an de muncă conștientă pentru organizarea regimentelor advențite de un groaznic dezastru, deajuns spiritul de datorie al unor șefi militari indicați de propria vrednicie pentru postul

lor și alături de ei colaborarea onestă a misiunilor franceze — conchidea Octavian Goga — ca această armată încheiată într-o vreme grea de lipsuri penibile să se poată ridica la nivelul celor mai de seamă din lume”.

În vara lui 1917, ambele coaliții aveau precizate concepțiile generale de acțiune, fiecare nutrind dorința de a-și adjuceca victoria fără a depăși sfîrșitul anului. În cadrul planului Aliaților de trecere la ofensivă pe toate fronturile, ofensive preconizate în Moldova i se fixa ca obiectiv nimicirea trupelor inamice din zona Focșani, imobilizarea forțelor Puterilor Centrale din Moldova, urmîrind alungarea cîmpitorilor din regiunile invadate ale României, iar apoi,

prin conjugarea eforturilor cu corpul expediționar aliat de la Salonic, înfrîngerea Bulgariei.

Comandamentul Puterilor Centrale își propunea consolidarea apărării la contactul cu adversarul la extremitatea vestică, executarea unei loviturii în sectorul italian, atenția concentrîndu-și-o spre frontul oriental, pe a cărui prăbușire miza datorită atît proiectatei sale ofensive, cît și crizei pe care o traversa armata rusă cuprinsă de fermentul revoluționar care izbucnise în Rusia și se accentua: În consecință, pentru flancul sudic al frontului oriental se stabilise zdrobirea forțelor române și ruse din Moldova prin reedi-

tarea unui nou „Cannae”¹, respectiv încercuirea și nimicirea a zeci de divizii, cu finalitatea: scoaterea României din război, cotoșirea ei completă, precum și a Ucrainei de sud și a porțurilor de la Marea Neagră.

Mărturia tunarilor și dorobanților din Valea Siretului

La începutul lunii iulie 1917, pe teatrul de operații din Moldova, față în față, așteptau semnalul de atac de o parte (de la Carpați spre Dunăre): Armata 9 rusă, Armata 2 română, Armata 4 rusă, Armata 1 română, Armata 6 rusă, iar de cealaltă parte: Armata 1 austro-ungară, Armata 9 germană și Armata 3 bulgară. Potrivit planurilor comandamentului german se sconta ca efortul principal să se desfășoare în zona Nămolosa, intenție deviată însă de factori apăruiți pe parcurs, operația defalcându-se în cele trei bătălii: Mărăști (11-19 iulie), Mărășești (24 iulie-21 august) și, concomitent cu aceasta, Oituz (26 iulie-10 august).

Deoarece forțele noastre au fost gata de luptă mai repede, ele au luat inițiativa declanșării ofensivei. Consemnând momentul, ca o ilustrare a ceea ce numea „misterul românesc”, un martor direct al lui, francezul Charles Stiennon, scria: „*Timpul rău nu putuse împiedica activitatea românilor și când, după mai multe zile de ploaie, soarele se ridică, pe 22 iulie [stil nou] ofițerii au ascultat în picioare Imnul național intonat de muzicile regimentelor; la amiază a fost trasă prima lovitură de tun... În dimineața de 24 iulie, valurile de asalt [ale trupelor Armatei 2 române] au pornit la atac... Pozițiile generalului-colonel Joseph [comandantul Armatei 1 austro-ungare] sînt măturate... Averescu triumfă pe întreg fron-*

tul... Divizia 218 germană nu mai există... Regimentul 157 infanterie (din Divizia 117 germană), trimis ca întărire lui Mackensen, e antrenat și el în dezastru...; statul major inamic se străduie să improvizeze o linie de rezistență... Germanii încearcă să reziste făcînd apel la toate rezervele lor locale... Dacă ofensiva dura mai mult nu mai încapă nici o îndoială că inamicul ar fi fost constrins să facă apel la rezervele sale generale din Galiția... Situația invadatorului este gravă; el simte că Muntenia îi scapă din mîini. În mare grabă stringe recolta; aviatorii raportează că șiruri lungi de trenuri transportă spre sud grîul încă necoapt, iar calea spre București este deschisă... Armata 1 română începe, la rîndul ei, pregătirea de artilerie; încă cîteva ore și valurile de asalt vor porni la atac, când pe neașteptate, consecință a dezastrului din Galiția... Armatele 4 și 6 ruse primesc din partea Guvernului provizoriu [rus] ordinul să înceteze imediat toate operațiile. Cînd regele, generalii Berthelot și Grigorescu au deschis această deșeză în sala palatului în care se afla Marele Cartier General Român ei s-au privit în tăcere...”

Așadar, evoluția nefavorabilă a evenimentelor de pe frontul din Galiția și Bucovina, care reclama transferarea de trupe ruse din Moldova spre aceste teatre de operații (Corpurile 7 și 40 de la Armatele 4 și 9) determină renunțarea la continuarea ofensivei de la Mărăști și reorganizarea dispozitivului român-rus pentru lupta de apărare, care va constitui, sub forma cea mai activă, substanța bătăliilor de la Mărășești și Oituz.

Prin durată, amploare, forțe angajate, schimbări frecvente de situații și direcții de acțiune, alternanțe rapide ale formelor de luptă — apărare și atac —, procedee tactice folosite, prin deznodămîntul ei, bătălia de la Mărășești se înscrie ca unul din cele mai dramatice capitole ale primului război mondial în totalitatea lui, pentru perceperea valorii ei, fiind cel mai adesea comparată cu celebra bătălie de la Verdun. Ea s-a desfășurat pe durată a 29 zile (16 cu

lupte înverșunate, 13 cu acțiuni locale și pauze operative), a angajat de la inamic 11,5 divizii, însumînd 102 batalioane de infanterie, 10 escadroane de cavalerie, 146 baterii de artilerie, 460 aruncătoare de mine, iar de la forțele proprii 14,5 divizii de infanterie, 3,5 divizii de cavalerie (7 divizii de infanterie și una de cavalerie ruse), în total 193 batalioane de infanterie, 90 escadroane de cavalerie, 147 baterii de artilerie și aviația. La Mărășești, rîndurile Armatei 9 germane au fost rărite cu 65 000 oameni, cu un preț de jertfă ridicat, pierderile Armatei 1 române reprezentînd 27 410 luptători, iar ale Armatei 4 ruse — 25 650.

Mărăști, Mărășești și Oituz au demonstrat strălucit competența comandamentelor, statelor majore, cadrelor de concepție și de execuție, măiestria ostașilor, expresie nemijlocită a patriotismului și eroismului românesc, pagină de nepieritoare glorie militară în analele luptei de apărare a pămîntului străbun. Aceste bătălii nu numai că au spulberat mitul de „spărgător de fronturi” al feldmareșalului german Mackensen și l-au făcut să-i scape, ca de altfel și arhiducelui austriac Joseph, ocazia de a poza în rolul unui Hannibal modern, dar, mai presus de toate, ele au zădărnicit înfăptuirea obiectivului strategic esențial al inamicului de a șterge România ca stat independent și suveran de pe harta lumii. Aceste bătălii au impus în istoria militară națională și universală numele unor asemenea personalități militare ca generalii Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General Român, Alexandru Averescu, comandantul Armatei 2, Constantin Cristescu și Eremia Grigorescu, comandanți succesivi ai Armatei 1, au introdus în panteonul nemuririi eroismul colectiv al Regimentelor 32 „Mircea”, 8, 18, 30, 47, 51 infanterie, 3, 9, 10 vînători și altele, sau acel individual, al căpitanului Grigore Ignat, sublocotenentului Ecaterina Teodoroiu, caporalului Constantin Mușat, fetei de 12 ani Măriuța Zaharia, al tuturor celor care și-au jertfit viața

¹ Localitate în sud-estul Italiei, unde, în anul 216 î.e.n., în cursul celui de-al doilea război punic, Hannibal a obținut o strălucită victorie împotriva romanilor.

pentru ca patria să trăiască. „Aici, în văile largi ale Siretului latin, care fine minte multe izbînzi și a scădat în apele sale atîtea balade — scria ziarul România, organul Marelui Cartier General —, tunarii și dorobanții noștri au mărturisit lumii, printr-o eroică apoteoză, dreptul unui neam risipit la o altă soartă și la alte holare”.

Calitățile superioare demonstrate de armata română în dramatica înclăștare din vara anului 1917 au întrunit elogiile opiniei publice internaționale. Generalul Henri Berthelot, șeful Misiunii militare franceze în România, declara: „Armata română a urcat splendid panta pe care coborîse fără voia și fără vina ei. Chemată de suprema încercare a ofensivei trecute și a luptelor de la sud, armata română a dat nenumărate dovezi de eroism. Soldații români luptă admirabil. Sînt la înălțimea celor mai buni apărători. Ei sînt cei mai viteji soldați ai lumii”. Generalul D. Gr. Șerbăceș, comandantul trupelor ruse de pe frontul românesc: „Sînt plin de admirație pentru eroismul trupelor române și felicită comandamentul, pe ofițerii și soldații tuturor unităților pentru felul strălucit în care ele au răspuns la ofensiva vrăjmașă”. Iar reprezentantul Marelui Cartier General Britanic în România, generalul L. Green, nota: „Voi păstra întotdeauna cele mai calde sentimente de prietenie pentru România și cea mai mare admirație pentru splendida ei armată”. Sînt, de asemenea, cunoscute aprecierile șefilor de state sau guverne — regele George al Marii Britanii și primul său ministru, Lloyd George, președintele Republicii Franceze, Raymond Poincaré, și șeful guvernului, Alexandre Ribot, președintele Statelor Unite ale Americii, Woodrow Wilson, Alexandru Kerenski, șeful Guvernului provizoriu rus și alții —, care au omagiat, în numele statelor lor, exemplul românesc.

Prinos de cinstire bravilor eroi

Victoriile de la Mărăști, Mărășești și Oituz reprezintă o parte integrantă a uriașului efort al poporului nostru făcut pentru dreptul imprescriptibil de a-și făuri propriile destine într-un stat suveran al tuturor românilor, „un moment hotărîtor — așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — în lupta pentru eliberarea patriei noastre, pentru înfăptuirea idealului de unitate națională”.

Aducînd prinosul de cinstire jertfei ostașilor români căzuți pe fronturile primului război mondial, Rezoluția adoptată de Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, care pecetluia pentru toate veacurile unirea Transilvaniei cu România, glăsuia: „Adunarea Națională cu smerenie se înclină înaintea memoriei acelor bravi români care în acest război și-au vărsat sîngele pentru înfăptuirea idealului nostru, murind pentru libertatea și unitatea națiunii române”.

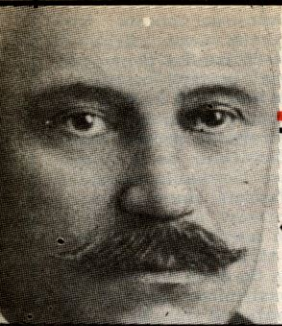
Rezultat al consensului unanim al principalelor clase și categorii ale societății, al luptei maselor populare din întreaga țară, făurirea statului modern național-unitar a situat România într-o nouă etapă a ascensiunii sale pe scara progresului social-istoric. Gravate pentru totdeauna în conștiința națiunii, tradițiile eroice ale celor care au luptat la Mărășești și în celelalte bătălii ale marelui război au constituit un puternic factor pentru forjarea comportamentului patriotic și civic al generațiilor care au urmat, un imbold permanent în lupta pentru apărarea patriei, a independenței, suveranității și integrității ei teritoriale. Nu există moment de seamă al acestei lupte în care să nu se fi apelat și la aceste luminoase tradiții. În numele participanților la marea demonstrație antifascistă și antirevizionistă de la 1 Mai 1939, se depunea o coroană de flori pe Mormî-

tul eroului necunoscut, simbolul jertfei celor căzuți în bătăliile războiului pentru desăvîrșirea unității naționale. Cu deosebită forță au fost evocate aceste tradiții în marile demonstrații de protest împotriva dictatului de la Viena, prin care Germania nazistă și Italia fascistă, anexînd partea de nord-vest a României la Ungaria horthystă, au mutilat trupul țării noastre, ofensînd o istorie de două ori milenară.

Reconstituirea unității statului național român a fost un obiectiv central al mișcării de rezistență, organizată și condusă de Partidul Comunist Român, un catalizator al luptei poporului român în anii celui de-al doilea război mondial. Trăind comuniștilor sarcina de a face larg cunoscute ideile programatice ale rezistenței naționale, cuprinse în Platforma din 6 septembrie 1941, partidul cerea ca ele să fie legate cu „popularizarea tradiției de luptă a poporului român pentru dezrobirea sa națională, împotriva Imperiului german din veacurile trecute și din timpul războiului din 1916-1918”, iar printr-un organ de presă ilegal se lansa chemarea: „În duhul luptei dreptății a lui Horea și Cloșca, a lui Avram Iancu și Tudor Vladimirescu, care au luptat pentru libertatea națională, a vitejilor de la Mărăști, Mărășești și Oituz..., la arme, frați români!”

Tradițiile luptei împotriva imperialismului german au fost una din flăcările care au potențat energia și eroismul armatei și formațiunilor de luptă patriotice în efortul armat pentru asigurarea victoriei revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă declanșată la 23 august 1944, al cărei arhitect a fost Partidul Comunist Român, pentru eliberarea teritoriului de nord-vest al țării.

Cu aceeași îndrăjire ca la Mărăști, Mărășești și Oituz i-au bătut ostașii noștri, alături de cei sovietici, pe hitleriști și horthyști în pusta ungară, pe Tisa și la Buda-pesta, în munții Cehoslovaciei pînă aproape de Praga, în pădurea vieneză. ■

1916-1917

JURNAL DE CAMPANIE (II)

NICOLAE COSTĂCHESCU

Încă la începutul lunii octombrie, în urma pre-siunii exercitate de inamic, Armata de Nord se repliază în apărare pe crestele Carpaților Orientali. În sectoarele de front ale Armatelor 1 și 2, care apără Oltenia și Muntenia, trupele germane și austro-ungare sflesc forțele române să se retragă. În luna noiembrie, acțiunea conjugată a forțelor inamice invadatoare, atât din nord cât și din sud, devine tot mai amenințătoare. Lupte înverșunate se desfășoară în Cîmpia Olteniei, Cîmpia Munteniei și în Dobrogea. Timp de cinci zile, armatele române se opun eroic încercărilor inamicului de a ocupa Bucureștii, dar copleșite de superioritatea invadatorilor sînt nevoite să se retragă spre Moldova.

Vineri, 9 decembrie, 1916, trupele germane și austro-ungare declanșează o nouă ofensivă în sectorul sudic al Carpaților Orientali, de la pasul Ghimeș pînă în regiunea Vrancei, cu intenția

de a pătrunde prin văile Troțușului și Oituzului pînă în valea Siretului. Lovitura principală este orientată împotriva grupului român Oltuz-Vrancea, comandat de generalul Eremia Grigorescu. Luptele grele de pe înălțimile Căpușa, Stăneica, Fata Moartă, virful Clăbuc sînt numai cîteva din numeroasele pagini de eroism ale ostașilor români înscrise în această confruntare cunoscută sub numele de bătălia de la Cașin.

Cu toate eforturile depuse de inamic, armata română barează ofensiva Puterilor Centrale și în cursul lunii decembrie 1916 frontul se stabilizează pe Siret.

Publicăm în continuare extrase inedite din Jurnalul de campanie al lui N. Costăchescu, în care se regălesc și cîteva pasaje referitoare la bătălia de la Cașin. În redarea textului s-au efectuat aceleași operații ca și la numărul trecut.

1916

M[arti], 1.11. Pic[iorul] Șandor (1413). Evenimentul zilei îl face reîntorcerea la companie a primului rănit, acum vindecat, Bosinceanu. A fost îndată înconjurat și întrebat din țară. A fost în spital la Iași (Liceul Internat), bine îngrijit. Povestește cum era cerșet de personalul spitalului să dea știri despre noi. A spus pe unde ne găsim (atunci la începutul lui septembrie), cum a fost rănit în primele înfrîngiri cu inamicul; în spital erau foarte mulți răniți aduși de la Dunăre (Turtucaia) și din Dobrogea. Era fizicește bine și cu moralul bun. Nu putea da relațiuni despre ceea ce se vorbește de operațiuni, spunea numai că noi am suferit grele înfrîngeri la sud, la Dunăre. Și-a reluat serviciul cu aceeași simplitate ca și la început...

M[iercuri], 2.11. Pic[iorul] Șandor (1413). În timpul nopții a înghețat bine; pămîntul e tare ca piatra. La Giros împuscăturile au continuat fără întrerupere toată noaptea...

Primesc din nou ordin pentru atac demonstrativ asupra Șandorului pentru ora 3... Atac cu un pluton și mă duc singur să-l așez în poziție bine aleasă, ca să nu mai am iarăși pierderi. Și astăzi inamicul se alarmează și trage cu furie din toate părțile. Linia a II-a e bătută astăzi mai mult decît atacatorii de la înfrîngere.

Abia mă întorsesem cu serg[entul] Dinu de sus de pe poziția din care atacau ai noștri, cînd deodată aud „Culcat!” O mitralieră ne luă în primire. Instantaneu, într-o clișă de pămînt, stăm culcați alături de unul cu altul; ridic capul și întreb: „Unde ai văzut-o?”, cînd serg. Dinu îmi ia capul cu podul palmei și

mi-l îndeasă în pămînt așa brusc și puternic că am simțit țărîna printre dinți, în gură. În acest timp, o pinză de gloanțe ne gîdilau cu aerul mișcat la ceață...

Ne-a ținut multă vreme în această poziție, fără a putea face o mișcare. Starea mea a început să fie dureroasă. Cu orice risc voiam să mă mișc, cît de puțin. Am stat totuși lipiți una cu pămîntul, chibzuind cum scăpăm noi de asta. Soluția era să ne tirăm pe pămînt puțin la dreapta și apoi la vale. Nici să ne rostogolim nu era chip, așa era de mic valul după care mă adăposteam. După multă trudă am ieșit la o parte și, privind situația, mi-am dat seama cum datoram acestui bun sergent viața. Vedeam foarte bine, cum văd țărani, deprinși să privească totdeauna distanțe mari la cîmp și era foarte ager...

L[uni], 7.11. Pic[iorul] Șan-

dor... Sintem de 16 zile pe poziție: 16 zile și 16 nopți, neprimeniți, nedezbrăcați, nedesculțați, dormiți ca vai de om, iepurește, mai mult tremurind de frig. Cu toții luaserăm o înfățișare de oameni de caverne: afumați, cu părul crescut vilvoi, cu bărbii nerase, cu hainele boțite și murdare, eram pur și simplu de un aspect sălbatic. Izolați de lume, în singurătate, pe vîrf de munte... Eram un post înaintat, izolat, în legătură numai cu inamicul înainte și cu postul de comandă al sectorului în spate. Legătura înapoi era drum de patru ore la suiș și două ore la scoborit. *Regatul cerului*, despărțit de restul lumii: nu știam ce se petrece nici jos, necum în țară... Nu știam decît datoria noastră de a apăra colțul de hotar pe care stam și nimic altceva...

„Un regat pentru o țigară”¹, glumeam [scriind] pe un bileț trimis jos după țigări, cînd terminam tutunul. Promiteam unui prieten, mai bine asortat, să-i dau „regatul” meu de sus pentru ceva țigări.

Mă cheamă maiorul Dubert, comand[antul] bat[alionului] nostru, jos la telefon, în valea Cheșcheșului; mă anunță că va fi el în persoană acolo. Cu greu mă mișc; drumul rău și lunecos; și apoi două ore de suiș la întors, nu mă atrăgea; totuși am mers...

M[arți], 8.11. Piciorul Șandor (1413)... În sfîrșit, după 17 zile, o companie ne schimbă pentru o zi, ca să ne spălăm. Predăm sectorul și plecăm jos. Stau seara la hotel „Zimbru”, în pădure, unde era postul de comandă al sectorului...

S[îmbătă], 3.12. Giros. Sintem vizitați de un grup de ofițeri ruși din Reg. 56. Între dinșii este un ofițer de stat major și un ofițer de rezervă, inginer, din Basarabia (regiunea Unghenilor), care le servă de interpret, deoarece nici unul nu vorbesc un cuvînt franceză sau germană. Interpretul purtă ochelari și avea nasul aquilin. Îi duc pe linie și le arăt poziția... Cu tot aerul lor de superioritate, ca o mare

¹ Aluzie la o celebră replică a lui Richard III, din piesa cu același nume de W. Shakespeare.

Repetatele încercări ale inamicului de a străpunge frontul românesc în iulie-august 1917, s-au lovit de îndrîjirea și eroismul ostașilor noștri

AUGUST 1916-

AUGUST 1917

30 septembrie-13 noiembrie 1916: Ofensivă germano-austro-ungară în regiunea Cîmpulungului, la Dragoslavele.

1 octombrie: Armata de Nord termină retragerea și ocupă poziții de apărare pe crestele Carpaților Orientali.

3 octombrie-14 noiembrie: Puternică ofensivă germano-austro-ungară pe văile Oituzului și Topologului; inamicul ocupă Rîmnicu Vilcea și Curtea de Argeș.

6-8 octombrie: Puternică ofensivă inamică în Dobrogea; frontul româno-rus este străpuns și orașul Constanța este ocupat de trupele germano-bulgare (9 octombrie).

10-16 octombrie: Prima bătălie de la Tirgu Jiu; trupele române resping puternica acțiune ofensivă inamică.

28 octombrie-2 noiembrie: A doua bătălie de la Oituz; ofensiva germano-austro-ungară este respinsă.

29 octombrie-4 noiembrie: A doua bătălie de la Tirgu Jiu; trupele inamice — superioare numeric și tehnic — ocupă orașul și pătrund în Cîmpia Olteniei.

8 noiembrie: Trupe germane ocupă Craiova.

10 noiembrie: Armata germano-bulgară forțează Dunărea la Zimnicea.

11 noiembrie: Forțe germano-austro-ungare forțează Olul și încep acțiuni ofensive în Cîmpia Munteniei.

12 noiembrie: Autoritățile de stat părăsesc Bucureștii.

16-20 noiembrie: Bătălia pentru București, ultima încercare a armatei române de a apăra Capitala. După succese inițiale, copleșită de superioritatea inamicului, armata română se retrage.

20 noiembrie: Guvernul român părăsește Capitala și pleacă la Iași.

23 noiembrie: Trupele invadatoare ocupă Bucureștii și Ploiești.

25-29 noiembrie: Bătălia de la Cricov; trupele române se retrag spre Rîmnicu Sărat.

9-14 decembrie: Bătălia de la Rîmnicu Sărat; trupele române se retrag spre Focșani și Siretul inferior.

putere, asupra noastră, totuși la despărțire ofițerul de stat major a ținut să-și exprime mulțumirea și admirația lui că noi, cu o singură companie, ținem poziția, așa chiar în nasul dușmanului. Că el se miră cum germanii n-au putut să ne asvirile devale. Îmi mulțumeste pentru cele arătate și explicațiile date și se duc spre Slănic, pe care-l găsesc foarte frumos. Oricum, în necazurile și greutățile în care ne sbatem noi, simțim un ajutor și o încurajare pentru rezistența necesară, chiar numai în prezența lor pe front.

Vești rele din toate părțile; cele bune acum ne-ar părea o excepție. Se pune la grea încercare răbdarea noastră. Pînă acum ne ținem; ce va fi de acum încolo?...

Giros! Vei rămînea un nume blestemat; ai înghițit în pămîntul tău atîtea luptători ai companiei noastre. Mîndria noastră că stăm peste vechea graniță am plătit-o destul de scump. Cimitirul, în care odihnesc ai noștri poate va mai aminti urmașilor de suferințele și jertfa noastră. Iar fașii rămași nesfîrșite de obuze vor fi martori ai dirzeniei cu care ne-am ținut încheștați de creasta ta inverzită și dantelată, care închide orizontul la apus. De cite ori soarele va apune lunced după creastă, va trimite celor adormiți în plaiul tău o rază de căldură mîngietoare, răsplătă pentru mucenicia și credința lor.

M[arți], 6.12. Giros... Îmi se sește o companie de pionieri ruși, veniți să lucreze linia a II-a pe poziție... Veștile ce ne vin spre seară sînt ceva mai bune: sînt speranțe că înaintarea inamicului în Muntenia va fi stăvilită și se va putea face un front, probabil pe Siret.

V[ineri], 9.12. Giros... În cursul serii, pe întuneric, sîntem schimbați și plecăm jos la Slănic.

S[îmbătă], 10.12. Slănic. Se pare că ieri a fost ultima zi de serviciu pe frontul Girosului; se spune că duminică sau luni vom fi înlocuiți de ruși. Bătălioul e vorba să meargă în

refacere. Nu știu de ce, dar n-am nici o bucurie...

L[uni], 12.12. Slănic. Astăzi este ultima noastră zi pe frontul Slănicului...

M[arți], 13.12. Marș: Tg. Ocna-Onesti-Răcăuți. Plecăm abia la amiază, căci n-avem decît vro 25-30 km de făcut. Vremea închisă și frigul ne îndeamnă să ne mișcăm mai viu ca să ne încălzim. Astăzi am prilejul să revăd compania în mers și să compar cu ce era [ea] patru luni în urmă, la plecare. Se prezintă încă bine; soldații slăbiți, mai arși la față, hainele mai ponoșite, dar bine încălțați, pășesc încă vioi, mai au energie, cu toate încercările la care au fost supuși. Poate că acest marș constituie o variație care înviorază...

Noi întorceam din cînd în cînd privirea la apus și ne gîndeam cu grijă la ce se întîmplă pe front; înaintam cu ideea că vom fi întorși iar la Slănic. Din valea Cașinului iar se auzea artileria tunînd și semnele unor lupte mari. Spre seară abia canonada s-a potolit și noi am crezut că a fost numai o pregătire în care s-au încercat tunurile de toate calibre...

La Răcăuți ajungem pe înnoptate, așa cum era ordinul... Despachetez bagajele și îmi așază paturile pe niște lavițe de scînduri, unde sper să-mi fac ceva confort. Cînd cercetam dacă trupa a încăput în casele destinate, curieri bicicliști de la divizia din Onesti răspîndesc în sat vești rele de pe front. Cineva îmi spune că nemții au rupt frontul la Clăbuc și Fata Moartă. Că la Slănic, rușii au părăsit liniile și au fugit înapoi pînă la Cerdac...

Mă întorc la casa mea de gazdă, aprind o lampă cu gaz și îmi fac un ceai. Mă primblam în camera mare și goală de-a lungul și fumam, chinuit de aceleași întrebări. După un timp văd că maiorul intră și văzînd camera mea mare și goală, dă ordin să aducă și bagajele sale, hotărînd să stăm împreună timpul cît vom sta în refacere la Răcăuți. Îi spun versiunile răspîndite în sat de curieri ce treceau în goana ma-

re spre satele din jos unde se găseau trupe de ale noastre în repaos. El ştia deja, căci le auzise şi dînsul...

Pe la orele 5, bătaî puternice în uşă fac ordonanţele să deschiadă unui curier de la divizie venit cu ordine. Maiorul, cu ochii împânjiţi, cu fruntea încreţită, aprinde lanterna sa de la căpăţîi şi strigă la un soldat să facă lampa mare. Descifrează ordinul primit să plecam imediat la Încărcătoare, în fundul văii Caşinului, unde să fim astăzi la orele 10 dim[ineaţă]. Mergem pe jos, cu trenul, cum se va putea, să oprim înaintarea inamicului dinspre Clăbuc şi Fata Moartă.

Sar în sus. Aşadar, totul a fost adevărat...

M[iercuri] 21.12. Măgura Caşinului. Sint la rezervă; pe linie este altă companie... Maiorul [comandantul batalionului] se străduieşte să se lege cu telefon de comanda sectorului; nu-i ajunge firul, îi mai lipseşte vro sută de metri; mai mare ciuda. Dar în fine, e aproape; altă dată era la distanţe mult mai mari.

Pe la orele 2 se produce un atac pe poziţia unde ne aflam noi, la poiana triumhiulară. Nemţii atacă puternic; ai noştri din măşti răspund cu un foc viu, care le opreşte avîntul. Cîmpul de tragere în poiană fiind bun, inamicul are pierderi grele. Dar nu se lasă, de cîteva ori revine cu valuri noi de oameni şi răzbesc să se apropie de creastă. Văzînd că atacurile se succedă, am crezut bine să pregătesc compania de a interveni la nevoie.

După vreo oră de asalturi repetate, adversarul dă peste cap pe ai noştri şi ocupă creasta, intrînd în măştile noastre şi trăgînd acum la vale în pădure, în noi de la rezervă. Acei respinşi erau adăpostii sub creastă şi erau mai feriţi decît noi. Pădurea cu fagii ei bătrîni ne proteja însă, aşa că rar era cîte ceva atins.

Primeesc ordin de a contra-ataca şi reocupa linia; cer în susţinere încă un pluton de la compania] a 10-a...

În fine, după cîteva salturi, împinse din toate puterile, ne vedem în linia celor respinşi, încheiem un lanţ aproape neîntrerupt. Acum, două-trei salturi şi sîntem pe creastă; dar aceasta-i partea cea mai grea: întîi ieşim în teren descoperit, apoi ne apropiem prea tare în bătaia directă a liniei de măşti... Sergentul Boloşca, care-şi conducea secţia din mijloc, cade cu un picior zdrobit de gloanţe. M-a impresionat deosebit liniştea lui, fără să se vaete, fără să se plîngă, fiind pus pe targă de brancardieri, mi se adresează hotărît, cu voce tare: „Să trăiţi, d[omnule] locotenent], şi să scăpaţi ţara de duşmani!”. Priveam targa ce-l purta legându-se acum pe umerii brancardierilor ce plecau la vale... Din toată puterea plămînilor strig înaintarea, cu rezultate neînsemnate; ne măcinăm pe loc. Sergentul Vizariu cade mort, sergentul] I. Vornicu rănit; caporalii Piu Ion şi Coca Vasile răniţi. Văd căzînd morţi: Răduţu, Joja, Ghilan, Jăpu ş.a.

Văd că aceste pierderi scad moralul asaltatorilor şi în clipa aceea grea îmi vine în minte să fac o încercare; spun gorniştilor ca la semnalul meu să sune atacul, iar plutonul de lîngă mine să strige cu toţii ura. În adevăr, la comanda: „Năvăliţi, ura!”, gornişti sună de răsună văile şi un puternic ura iese din piepturile tuturor. Ca prin farmec, tot lanţul sare ca mişcat de un resort şi năvăleşte asupra inamicului în linia de măşti... Şi nemţii trebuie să fi fost surprinşi de aşa vacarm; după zgomotul uralelor părea că năvăleşte un batalion. Într-o clipă tot lanţul a fost sus pe creastă peste nemţi; s-a încins o luptă corp la corp în care baioneta a lucrat din plin...

Îndată se vede clar că sîntem stăpîni pe linie; am rămas puţini, dar şi din nemţi abia cîteva mai încercară să se ridice, rostogolindu-se în geamă de ce par de fiară. umplînd atmosfera de un miros pronunţat.

AUGUST 1916-

AUGUST 1917

9 decembrie 1916-3 ianuarie 1917: Bătălia de la Caşin; ofensiva germano-austro-ungară de pe văile Caşinului, Şuşiţei şi Putnei — zonă ce completa spre Carpaţi linia de fortificaţii Focşani-Nămoloasa — este oprită de rezistenţa înverşunată a trupelor române.

22-27 decembrie: Puternic atac inamic asupra liniei Milcov-Putna-Siret; frontul se stabilizează pe linia Siretului.

31 decembrie: Bătălia victorioasă de la Pralea; trupele române obţin o importantă modificare a liniei frontului, ţinînd sub control valea Şuşiţei.

1917. Ianuarie-iunie: În cursul iernii şi în primăvara acestui an, cu eforturile eroice ale întregului popor, armata română a fost refăcută şi pregătită să reia lupta pentru alungarea inamicului şi eliberarea teritoriului cîştigat de acesta. Trupele române, reorganizate în cadrul Armatei 1 şi Armatei 2, cuprîneau 15 divizii de infanterie, 2 de cavalerie, 4 regimente de artilerie grea şi 12 escadrole de aviaţie. Un aport important în reorganizarea forţelor combătătoare române şi-a adus Mişcarea militară franceză, condusă de generalul H.M. Berthelot.

3 aprilie: Guvernul rus aprobă ca 30 000 prizonieri de origine română din armata austro-ungară să constituie un corp de voluntari, pentru a lupta alături de armata română.

27 mai: La Iaşi sosesc primele batalioane din Corpul de voluntari transilvăneni, fiind întîmpinaţi cu entuziasm de populaţia oraşului.

18 iunie: Puternică ofensivă rusă („Ofensiva Keren-ski”) pe frontul din Galiţia.

6 iulie: Contraofensivă germano-austro-ungară în Galiţia; frontul rus este străpuns şi inamicul ocupă Cernăuţii (8 iulie).

11-19 iulie: Bătălia de la Mărăşti. Armata 2 română, comandată de generalul Al. Ave-

AUGUST 1916-

AUGUST 1917

rescu, în cooperare cu Armata 4 rusă, declanșează o puternică ofensivă, soldată cu un strălucit succes tactic: pe un front de 35 km, inamicul a fost împins înapoi pe o adâncime de 25 km și obligat să cedeze un teritoriu de circa 500 km², cu 30 localități. Datorită situației intervenite pe frontul din Galiția, unde germano-austro-ungarii, provocând înfringeri grave forțelor ruse, ocupaseră Tarnopolul, Cernăuții și Cîmpulung-Moldovenesc și amenințau cu o invazie prin nordul Moldovei, succesul tactic al ofensivei de la Mărăști nu a putut fi exploatat pe deplin.

24 iulie-21 august: *Bătălia de la Mărășești*, desfășurată pe parcursul a 29 zile, în spațiul dintre Munții Carpați și râul Siret, în zona Mărășești-Panciu-nord Focșani; cea mai mare și cea mai însemnată victorie a forțelor române împotriva armatelor Puterilor Centrale în cursul primului război mondial. Armatele 1 română și 4 rusă au zdrobit puternica ofensivă inamică („bătălia de străpungere de pe Putna și Sușița”), executată cu forțele a 12 divizii, sprijinite de 850 tunuri și peste 1 100 mitraliere. Formidabila forță de șoc dușmană comandată de feldmareșalul August von Mackensen, supranumit „spărgătorul de fronturi”, intenționa să străpungă frontul românesc și apoi să ocupe întreaga Moldovă, scoțind, astfel, din luptă România și apoi să invadeze Rusia.

În desfășurarea generală a bătăliei, se pot distinge trei faze importante: a) 24 iulie-3 august, în cursul căreia marile unități ale Armatei 1 române, înlocuind succesiv trupele Armatei 4 ruse, printr-o rezistență tenace, au silit inamicul să-și mute treptat efortul ofensiv spre vest, pînă ce ofensiva acestuia s-a împotmolit în terenul frământat și acoperit din

Cînd liniștea revine, răniții încep a pleca; unul îmi arată țeava armei lui tăiată curmeziș de un glonte tras lateral, ca și cum era tăiată cu cuțitul în aluat moale. Plutonierul Trifon de lângă mine se plînge că-l arde spinarea, să-l văd cum e rănit; îl liniștesc spunîndu-i că dacă-l frige îi bine, e semn că glonte-le a trecut numai frîgîndu-i pielea. Îl mai mîngîi că glonte-le ce l-a atins a trecut și prin mantaua mea, dar acum nu-i vreme să căutăm. Acum să punem stăpînire pe linie și să vedem să nu vină inamicul la contraatac, să ne surprindă. Trebuie să-l așteptăm...

În adevăr, peste puțin timp germanii revin la atac în două valuri. Tragem în plin și spiruim rîndurile asaltatorilor. În acest moment o mitralieră de sus, din dreapta noastră, trage în valurile nemților cu o precizie minunată. Ne dă un ajutor neașteptat, dar foarte eficient. În cîteva clipe numai, din rîndul asaltatorilor puțini mai rămîn în picioare și fug în goană ne bună înapoi. Am întreb de mitralieră și mi s-a spus că un sergent din R[egi-mentul] 53 era cu mitraliera într-o poziție dominantă, de unde vedea perfect cîmpul nostru mic de luptă. I-am trimis mulțumiri pentru ajutorul dat...

Întinericul ne permite să căutăm răniții; trimit brancardieri, ajutați de un grup de oameni, să-i transporte la vale. La rădăcina fagului bătrîn unde stau, Victor aprinde un foc de vreascuri și încălzește apa de ceai. Din cînd în cînd mă fixează cu o privire curioasă. Văd la toți cum sudoarea a brăzdat rîulețe în fumul și murdăria de pe fețele noastre. Desigur trebuie să fie și pe fața mea același lucru, de-l face pe soldatul meu de ordonanță să se uite așa curios...

Un soldat îmi aduce în spina-re un neamț rănit la picior așa rău că nu putea sta în picioare; avea osul [la picior] sfărîmat de gloanțe și clavicula ruptă cu o lovitură de pat de armă, după cum îmi spunea el. Era prusian, slab, înalt, blond, cu ochii albaștri; tremura din

toate încheieturile. Cînd mi l-a pus jos lângă mine îi clănță-neau dinții așa de tare că nu putea răspunde la întrebările mele. Avea un capșon de lînă pe cap și deasupra o cască ce se vedea că nu-i a lui. Am vrut să-i dau picături de pantopan¹, dar a refuzat. I-am oferit puțin ceai fierbinte și a băut să se încălzească. Avea dureri mari și frisoane. De la dînsul am aflat că m-a atacat comp[ania] a 10-a din Reg. 226 german. Ei încadrează pe austrieci. La atac au venit cu subofițerul, care a căzut mort, în fața liniei, căci ofițerii au rămas foarte puțini și, pentru a-i cruța, nu merg cu trupa la atac decît cînd e absolută nevoie.

Din comp[ania] lor au scăpat numai cîțiva, din acei care au fugit.

Soldatul care l-a adus pe rănit în spina-re a recunoscut într-însul tocmai pe acela care cu o lovitură de pat de armă îl doborîse la pămînt. Ce coincidență; cu o oră înainte se sfîșiau și acum acesta își pune-a toată puterea să-l care în spina-re și să-l salveze. Situațiile au cîteodată ciudățeniile lor. Va trebui să aștepte pînă [ce] o brancardă liberă îl va putea duce la postul de prim ajutor.

Schimb compania din linie; intră în serviciu comp[ania] a 10-a. Adun înapoia liniei oamenii rămași și spun gradațiilor să facă apelul pentru a însemna lipsurile. Cu răniți, cu morți am pierdut 30 oameni; încă cu 30 luptători s-a micșorat compania mea. Aceasta îmi produce o durere pe care încerc să o ascund în fața oamenilor, ca să nu pară slăbiciune. Nimic nu poate compensa părerea de rău ce mă stăpînește; nici satisfacția de a fi văzut pe nemți fugind în fața noastră, nimic; totul îmi pare așa trist, așa ireparabil să văd pierderea acestor camarazi de luptă, de care suferințele comune m-au legat, parcă toți mi-ar fi fost frați.

¹ Substanță extrasă din opiu, cu acțiune analgezică.

AUGUST 1916-

AUGUST 1917

Pumnul de oameni care au-
mai rămas din ceea ce era fru-
moasa comp[anie] de la început,
trecem la rezervă. Aceasta
e la 50 metri de linie, adică
distanța între doi stâlpi de tele-
graf. Aci avem adăposturile
și coliba care ne așteaptă.

Găsesc pe maior, întins pe
patul de crengi, așteptând în-
toarcerea mea.

— A fost o zi grea, începe el.

Dureroasă pentru mine ca
pierderi, fi răspund; am pierdut
30 oameni și între dinșii mulți
gradați din cei mai buni...

J[oi], 22.12. Măgura Cașinului.

— Și totuși, dacă te gîndești
bine, moralul trupei și [al] ofi-
țerilor aci pe front este bun,
cu toate mizeriile, cu toate
înfringerile — spune cum s-a
trezit maiorul —, în raport cu
ceea ce se petrece în țară.

— Da, desigur, aci sîntem
continuu preocupăți de grija
de a ne face datoria și ne
batem cum putem; noi credem
în izbînda finală, cu toate în-
cercările grele la care sîntem
supuși... Moralul e încă bun
și dacă ofițerii țin, convingerea
mea e că cu toate lipsurile și
inferioritatea înzestrării noas-
tre, noi rezistăm. Nu ne pot
bate definitiv nemții și în răz-
boiul acesta va învinge cine
ține mai mult. Victoria de har-
tă a germanilor nu înseamnă și
 victoria definitivă a lor...

Noaptea se lasă cîrînd și în
pădure întunericul e mare. În
colibă, la lumina slabă a lan-
ternei, maiorul descifrează coa-
le de ordine și dispoziții trase
la pastă și reproduce foarte
prost. Iau arma pe umăr, a-
prind țigara și plec pe linie să
văd cum se face serviciul noap-
tea. Sergentul Dinu, care mă
însoțește, îmi întinde un mic
pachet; era un portofoliu luat
de un soldat de la subofițerul
german, mort în lupta de ieri.
Îl iau în credința că poate gă-
sesc ordine sau informații ne-
cesare nouă.

De pe linie ne întoarcem cu
doi prizonieri germani; sînt
tineri, de 18-19 ani. S-au
predat caporalului care schim-

ba santinelele înaintea liniei.
Aflăm că au fost încorporate
contingente tinere înaintea de
termen; au pierderi foarte
mari și simt lipsurile; cu greu
țin efectivele unităților la
nivel...

După trimițerea lor la co-
manda sectorului, deschid por-
tofoliul de piele neagră și gă-
sesc într-însul două scrisori și
o fotografie: o femeie cu doi
copilași. Era soția subofițe-
rului mort, care scrisese și
scrisorile. În scrisori nimic
însemnat, atît că ei trăesc și
doresc viață și întoarcerea
grabnică a tatălui acasă...

Așa se întîmplă și de o parte
și de alta; oamenii sînt oameni
și la fel. Dureri omenești. To-
tuși mă frămîntă gîndul ce va
fi zis acel subofițer în clipa
morții. Cu ce gînd a închis
ochii? Se va fi gîndit la acei
care se roagă acolo departe?
Milioane de mame, soții, copii
pe tot pămîntul se roagă la
fel; mîngieri slabe la dureri
mari...

1917

L[uni], 9.1. Măndstirea Cașin.
Primum ordin să mergem la
Măndstirea Cașin, pentru a fi
gata în orice moment să inter-
venim pe linia frontului în caz
de nevoie...

J[oi], 12.1. Dealul Prisăcii.
Sîntem iar schimbați; batalio-
nul merge la Dealul Prisăcii.
Se găsește pe linia a II-a, spre
Măgura Cașinului...

Seara sînt chemat de maior
la postul de comandă al bata-
lionului spre a face cunoștința
unui ofițer francez, locotenentul
Dupuy. Tînăr, blond, vioi,
simpatice. Vorbește cu o volu-
bilitate mare și arată că în
scurtul timp de cînd a venit
în țară cunoaște bine lucrurile
și mai ales ne cunoaște pe noi.
Ne dă speranța refacerii arma-
tei cu ajutorul materialelor
trimise de Aliați. Recunoaște
valoarea soldatului nostru, so-
bru, brav, disciplinat. Cunoaște
greutățile cu care am a rut de

raionul nord-vest Panciu; b)
4-6 august: faza hotărîtoare a
bătăliei, cu momentul culmi-
nant marcat de luptele din
ziua din 6 august de la Ră-
zoare, în cursul cărora a căzut
eroic compania de mitraliere
comandată de căpitanul Gri-
gore Ignat; c) 15-21 august,
ultima etapă a bătăliei; adver-
sarul a fost silit să se limiteze
doar la atacuri locale, în raio-
nul Muncelului, zona de jonc-
țiune dintre Armatele 1 și 2
române. Înfrînt, adversarul a
trecut la apărare pe tot fron-
tul. „Prin rezistența ce ați
opus cu piepturile voastre la
Mărășești și Muncelul — se spu-
nea în ordinul de zi dat de
comandantul Armatei 1 ro-
mâne la sfîrșitul bătăliei —
ați făcut să se întunece visu-
rile de cucerire ușoară a părții
ce ne-a mai rămas din scumpa
noastră țară... Ați făcut să
relinvie în mintea tuturor a-
mintirea glorioasă a faptelor
străbunilor noștri. Fiți gata
să arătați liftelor sălbatice că
românul nu are de dat din
pămîntul scump al țării decît
locul de mormînt... Din singele
vostru se va ridica, curat și
măreț, o țară românească a
tuturor românilor”.

26 iulie-9 august: A treia
bătălie de la Oituz, declanșată
printr-o ofensivă germano-
austro-ungară desfășurată
concomitent cu cea din zona
Mărășești; inamicul intenționa
să străpungă munții pe Valea
Troțușului. Momentele drama-
tice ale acestei bătălii s-au
desfășurat la 30 iulie (luptele
de la Cireșoaia), la 7 și 9 au-
gust (lupta de la Coșna), după
care și această ofensivă ina-
mică a fost zdrobită.

28-30 august: Bătălia de la
Cireșoaia, declanșată printr-o
ofensivă româno-rusă, soldată
cu pierderi grele pentru for-
țele aliate. A fost ultima bătă-
lie importantă din campania
anului 1917 pe frontul româ-
nesc.

Repere cronologice pe frontul românesc

Mărturii străine despre vitejia armatei române

Primul ministru englez, Lloyd George către guvernul român: „Doresc să exprim din partea guvernului britanic profunđa noastră admirație pentru cursul eroic și avântul ce l-a dovedit poporul român în timpul unui an de încercări aproape fără seamăn. Reconstituirea armatei române și rezistența îndrăznilă — rezistență atât de prețioasă pentru cauza comună — pe care această armată o opune dușmanului în acest moment, în condiții de o greutate excepțională, prezintă un exemplu măreț de tărie, pe care libertatea o inspiră unui popor liber“.

Al. Ribot, primul ministru al Franței, către guvernul român: „Franța salută națiunea română, soră sa curajoasă, care a arătat în mijlocul greutăților de acum cele mai eroice virtuți“.

Generalul Kurt von Morgen, comandantul Armatei 9 germane: „Rezistența dușmanilor, în special a românilor, a fost neobișnuit de îndrăznilă și s-a exprimat prin 61 de contraatacuri în timpul celor 14 zile de luptă. Ele au condus mai ales la lupta la baionetă, Români au devenit un adversar demn de respect“.

Paul Painlevé, ministrul de război al Franței, către ministrul de război român: „Armata franceză a primit cu bucurie vestea strălucitoarelor succese ale armatei române, reconstituirea și nerăbdătoare sa elibereze pământul patriei sale, cotropit, ca și al nostru, de dușmanii dreptății și ai civilizației. Vă rog să binevoiți să transmiteți cele mai calde felicitări și urările cele mai fierbinți ale soldaților francezi, fraților lor de arme români“.

Generalul N. Monkievici, șeful de stat major al Armatei 4 ruse de pe frontul din Moldova: „În timpul bătăliei de la Mărășești, m-am aflat lângă trupele române și am participat la acțiunea comună a soldaților români și ruși. De aceea, pot mărturisii că, în aceste zile grele, românii au făcut adevărate minuni de vitejie“.

Frank Rattigan, fost ministru al Marii Britanii în România: „Din cauza greutăților climei, în timpul iernii [anului 1917], inamicul a fost silit să se abțină de la orice mișcare ofensivă serioasă, dar era limpede că la sosirea primăverii se va depune un efort hotărât pentru a-i scoate pe români din mica parte a țării lor pe care o mai păstrau încă“.

În aprilie 1917, armata română, deși mai redusă numeric, datorită greutăților războiului de anul trecut, avea o forță combatantă incomparabil mai mare. Când, în cele din urmă, ofensiva inamică s-a dezlănțuit, ea s-a lovit de o rezistență fermă și pînă la urmă a fost potolită după aprija bătălie de la Mărășești, în care trupele române au luptat cu o vitejie disperată. Această bătălie a durat două săptămîni și forțele austro-germane au suferit pierderi atât de grele încît au fost obligate să oprească atacul“.

Erich von Ludendorff, șef al Cartierului general al comandantului suprem al armatei germane (1916-1918): „Luptele au început în prima jumătate a lunii august [stil nou] și s-au prelungit în întreaga parte a doua a lunii. Ele s-au terminat prin succese locale... Armata română, cu concursul Franței, se consolidase în asemenea măsură încît mi s-a părut imposibil să obținem un succes strategic atîtă vreme cît ofensiva din Bucovina nu va fi reluată... Ofensivele grupurilor lui Mackensen și ale arhiducelui Joseph au fost oprite... Ofensiva din Moldova era socotită ca a doua acțiune decisivă [după cea de la Verdun]... Pentru mine avea o importanță mult mai mare decît o operație în Italia...“

luptat, de la început chiar și descrie situația strategică imposibilă în care ne-am găsit...

Întrevederea noastră din aceea seară îmi lasă una din cele mai plăcute amintiri. Tinerețea lui, inteligența vie și mobilitatea sa erau pentru mine motive de simpatie; dar franchețea cu care ne vorbea îi dădea mai ales un farmec deosebit. În scurt [timp] am legat între noi o prietenie care nu era numai a unor tovarăși de luptă pentru aceeași cauză, ci era legătura de la om la om prin afinitatea de simțire și identitatea de gîndire și înțelegere...

D[uminiu], 15.1. Piscul Raței. Și astăzi ninge; se așază iarnă grea; stau valurile de omăt alocurea cît casele. Pare că și vremea ne persecută; sau poate ne vine într-ajutor, nu știu cum să gîndesc. Această iarnă așa de grea oprește operațiunile; deci orice înaintare a inamicului. Aceasta ne dă timp să ne pregătăm. Așa că se poate foarte bine ca și de astă dată să se adevărească vorba: „tot răul are și partea sa bună“...

L[uni], 16.1. Piscul Raței... Astăzi dimineață la Onești, [la] cartierul diviziei, într-o ceremonie simplă, dar impresionantă, M[aiestatea] S[a] Regele a decorat drapelul Reg. 13, al nostru, cu „Mihai Viteazul“ și a distribuit decorațiuni la acei propuși de noi astă toamnă, după luptele din octombrie. Într-adevăr, Reg. 13, în sectorul de la Oituz, care i-a revenit, a dat peste cap pe inamic și l-a gonit peste graniță. Avem o slabă satisfacție în noianul de amărăciuni în care ne aflăm acum. Dar din acei propuși atunci de mine pentru decorare, astăzi se mai află unul singur; toți ceilalți sînt morți sau răniți. Aceasta îmi sfîrșește mare amărăciune. Gîndurile zboară în urmă spre dinșii. Noi în această clipă, recitînd lista numelor lor, ne închinăm cu evlavie în fața sacrificiului cel mai mare... ■

Prezentarea și selecția textului:
Gh. I. FLORESCU,
Constantin CLOȘCĂ

DIN CARTEA GLORIEI

COSTIN PETRESCU

Printre artiștii plastici români¹ care au oglin-
dit în creația lor epopeea eroică a ostașilor noș-
tri în anii primului război mondial s-a aflat
și pictorul Costin Petrescu (1872-1954). Re-
tras în Moldova în toamna anului 1916, el a
fost martor al evenimentelor desfășurate în
fosta capitală a Moldovei, oraș devenit atunci,
în 1916-1918, reședința de guvernământ a
teritoriului românesc neocupat de inamic.

Din această perioadă au rămas de la Costin
Petrescu câteva caiete cu însemnări inedite,
în care se află consemnate unele fapte și in-

timplări la care a fost martor în acele momente
de grea cumpănă pentru poporul și țara noastră.
Am selectat din caietele respective câteva pa-
gini² de note din vara anului 1917, când s-a
pregătit și s-a realizat marea victorie româ-
nească de la Mărăști, Mărășești și Oituz. Ele
păstrează peste timp mărturia unui artist pa-
triot, însuflețit de dragostea de popor, de sen-
timentul justificatei mândrii în fața faptelor
de vitejie prin care, în urmă cu șapte decenii,
oștenii români au apărut pământul țării.

I.L.

Ziua de 8 iunie³ 1917 a
fost o zi într-adevăr fru-
moasă, prin manifestarea ar-
delenilor ostași, veniți din
Rusia unde fuseseră ținuți
ca prizonieri austrieci⁴.

Piața Unirii era ticsită de
lume. Cetele de ostași arde-
leni, vreo 1 000-1 500, îm-
brăcați în uniforme noi româ-
nești au fost primite cu urale
entuziaste de mulțimea ven-
ită din toate colțurile Ia-
șului.

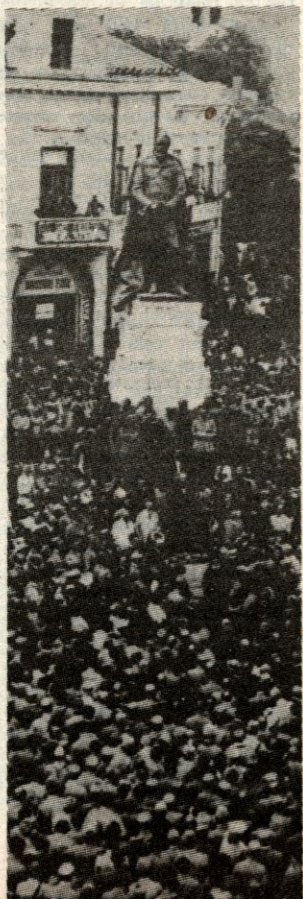
Pe fețele băieților noștri
se citea hotărârea. După ce
s-au așezat grupele în șiruri
semicirculare în fața statuii
lui Cuza și după ce statuia
a fost ocolită și supraincăr-
cată de lume oficială, au în-
ceput discursurile.

¹ Magazin istoric, nr. 4/1967, 8/
1977, 8/1983.

² În preluarea textului, am res-
pectat întru totul originalul, cu
excepția ortografiei pe care am ac-
tualizat-o; completările noastre le-am
marcat prin paranteze drepte, pen-
tru cursivitatea lecturii. Întrerupe-
rile de text nu le-am indicat prin
cele trei puncte.

³ În afară de această dată, con-
semnată pe stil nou, toate celelalte
sunt pe stil vechi.

⁴ În februarie 1917, ostașii ro-
mâni din armata austro-ungară,
căzuți prizonieri în Rusia, s-au oferit
voluntari să lupte în armata română.
În mai 1917 au sosit la Iași primele
două batalioane de voluntari arde-
leni. Vezi și Magazin istoric, nr. 9,
12/1978.

Brătianu a fost foarte bine
într-o simplă cuvintare, anun-
țind că piața Unirii „e parcă
făcută să pecetluiască Uni-
rea cea mare”.

[Au mai vorbit Goga și
Iorga]. Apoi un bucovinean
(Nistor), un discurs bun, dar
lipsit de culoare. Dar eroul
zilei, cel ce a făcut să ne lă-
crimeze ochii noștri prin fra-
za simplă și nemeșugită,
prin vorbe izvorite din con-
vingere și adevăr, a fost ofi-
țerul ardelen Deleu.

Vorbe curate, pronunțate
pe rînd și apăsate, ca să se au-
dă și să se înțeleagă de toți.
Cum că: „Ne vorbiți să ne
ținem jurămîntul? Ni-l vom
ține. Și, ca dovadă, e că ne
găsim aici, cînd puteam să
nu fim aici”.

După aceea, hora generală,
[iar apoi] grupurile tinerilor
ardeleni, în cap cu muzica
militară, au trecut prin fața
palatului, aclamînd cu urale
zguduitoare pe regele ce apă-
ruse în balcon.

Am crezut, un moment,
că această manifestație e un
fel de simbol, dar mai pe
urmă m-am încredințat că
acești tineri veneau într-ade-

Iași, 8 iunie 1917: populația orașului
face o entuziasmată primire voluntarilor
ardeleni în-olați în armata română

văr din propriul lor elan, din dragostele de neam.

20-26 iunie. Preludiile unor vremi mai ferice încep parcă să ne dea licăriri de nădejde. Ofensiva rusească [pe frontul din Galiția] se adevărește. La marele cartier al lor se țin în toate seriile conferințe războinice, cu scop de a se restabili disciplina.

Sper că voi merge și eu în zona luptelor spre a aduna ceva impresiuni în vederea lucrărilor mele viitoare. Am și făcut cererea de a mi se da această autorizație.

27 iunie-5 iulie. Vestile de pe fronturi, ca și cele de ordin politic, atât de la amici, cât și de la dușmani, se cumpănesc mereu. Azi nădejde, mâine iar deznădejde.

Colonelul rus de la dr. Leon ne-a vorbit azi foarte îngrijorat de o mare revoltă socialistă ce ar fi izbucnit cu furie în Petrograd¹. Vor cu orice preț pacea cu Germania, mai ales că și nemții ar fi adoptat principiul lor, „fără anexiuni și fără despăgubiri“.

6-17 iulie 1917. O bucată de vreme plină de emoțiuni. Ofensiva, vertiginoasă și neașteptată a nemților în Galiția ne-a dat momente de mare neliniște, care-mi aminteau timbele zile din București, cînd groaza se schimbase într-o tristă resemnare. Deși nici azi nu se poate zice că am scăpat definitiv de pericolul unei invaziuni nemțești, totuși o licărire de nădejde există.

17-27 iulie. Nemții au împins frontul rusesc în Galiția și Bucovina, au luat Cernăuții, au atins nordul Moldovei, tinzînd să ne învaluiască printr-o mișcare perpendiculară pe linia munților Carpați.

Rușii sînt consternați. Kerenski pare neputincios să

mai readucă lucrurile la o stare mai mult sau mai puțin normală. Armata lor nu mai vrea să lupte.

Ofensiva noastră [de la Mărăștii] a trebuit să înceteze iar nemții, încurajați de acest lucru, au început să atace viguros pe frontul moldovean [începutul bătăliei de la Mărășești].

Se zice că lângă Tecuci (și acest lucru l-am auzit și în biroul lui Valaori², la Culte) rușii ar fi părăsit de bună voie niște tranșee pe care le-au ocupat imediat nemții, amenințîndu-i astfel pe ai noștri din aripă. S-au dat lupte crîncene. Inamicul, care înaintase pînă în preajma Tecuciului, a fost în sfîrșit silit să părăsească ceea ce cucerise cu atîta ușurință, însă ne-a costat grele pierderi. Soldații noștri s-au luptat ca niște lei.

Astă seară (27) am luat masa cu generalul Golovin [șeful Statului Major rus al trupelor de pe frontul din Moldova] și cu alți ofițeri superiori ruși la „ștăbul“ lor. Mi s-a spus aci cum că frontul nostru la Focșani e serios amenințat de nemții ce și-au mărit numărul cu încă o divizie venită direct de la Verdun, iar actualmente au loc lupte mari pe întreg frontul.

28 iulie-6 august. Aceste zile au fost cele mai bogate în emoțiuni. Nemții au dat atacuri, mai ales în regiunea Mărășești, cu atîta violență și încăpăținare, încît cimpurile sînt pline de mormane de cadavre. N-au ținut socoteală de nimic, valuri mari de soldați se prăbușeau și alte valuri nesfîrșite le luau locul.

Și bieții noștri soldați au izbutit să se mențină pe loc, dar cu cîte sacrificii!

Au fost lupte bune. Trupele noastre avîntîndu-se la atac și-au dezbrăcat de pe ei uniforma ce-i incomoda și, desculți și în cămăși, ca la

munca de vară a cîmpului, s-au pus pe lucru. Și-au lucrat băieții. Au lucrat cum nu și-ar fi închipuit nimeni.

Și azi, deși se pare că luptele s-au mai potolit, comunicatul spune că după 13 zile de lupte groaznice cum nu s-au mai pomenit de la începutul campaniei, ai noștri luptă mereu cu nădejde și deznădejde.

7-15 august. Luptele groaznice de la Mărășești s-au potolit în urma rezistenței mai presus de orice așteptare a trupelor românești. Se vorbește de momente de eroism fără seamăn. Regimente întregi au pierit pînă la cel din urmă soldat. Obiectivul nemțesc fusese de a forța acest front cu orice pierderi, numai și numai să-l spargă.

Divizii întregi nemțești în mare majoritate de prusieni și bavarezi, care veneau în mase compacte, s-au topit în bătaia tunurilor noastre ce trăgeau tot în plin și în baionetele ostașilor noștri care nu s-au dat înapoi de fel. Și ne-au scăpat de rușinea ce încă plana deasupra capetelor noastre.

16 august³. Aniversarea intrării noastre în acțiune. Eram la Sinaia cu nevasta și copilașii mei. În noaptea spre 16 august, pe la ora zece jumătate, primul tun de la Predeal a răsunat ca un semnal.

Pe alea bulevardului, atât de animată și veselă altădată, toate luminile se stinseseră. Un praf înăbușitor încălca atmosfera și prin acel praf apăreau din cînd în cînd siluete de grupuri de oameni, luminate un moment de lanternele vreunui automobil ce trecea în goană în sus și în jos.

16 august-8 septembrie. Bătăliile pe frontul Mărășești s-au potolit. Pierderile au fost groaznice de mari, dar ai noștri au rezistat nelnicpuit de bine. ■

¹ De fapt, România a declarat război Austro-Ungariei la 14 august 1916, iar în noaptea de 14/15 august trupele române au pătruns în Transilvania.

² Iuliu Valaori (1867-1936), lingvist și filolog român, profesor universitar la București.

³ La 3-4 iulie 1917, la Petrograd a avut loc o puternică demonstrație a 500.000 oameni, sub lozincă „Toată puterea în minile Sovietelor“. Burghezia a organizat reprimarea, luînd, astfel, sfîrșit etapa pașnică a revoluției.

23 August 1944: mărturii diplomatice *

ÎN SLUJBA TELULUI SUPREM — lichidarea fascismului

Dr. EUGEN PREDĂ

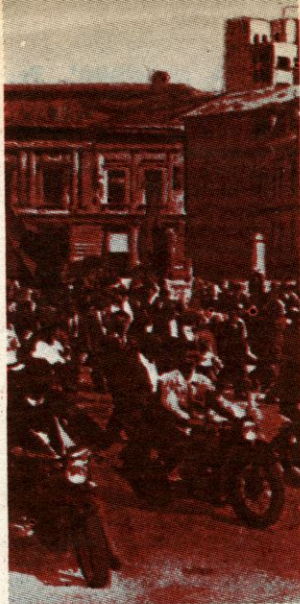
„S-a format în ultimele zile la București un cartel al opozițiilor care cuprinde Partidul Național-Tărănesc, Partidul [Național]-Liberal, Partidul Social-Democrat și Partidul Comunist [Român]”. Pasajul este extras dintr-o scrisoare datată 25 iulie 1944. Autorul ei l-a întrebat pe Mihai Antonescu, care deținea și funcția de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și căruia, datorită faptului că exercitase în repetate rânduri și pe cea de șef adinterim al guvernului, îi spunea „președintele”, ce părere are și ce valoare atribuie evenimentului, dar acesta a pus la îndolală „vitalitatea opoziției”. „Este natural și logic — citim în continuare — ca președintele să caute să devalueze această fuziune a forțelor de opoziție¹. Faptul merită totuși să fie semnalat pentru că ar putea, într-adevăr, reprezenta preludiul unei acțiuni mai concrete și mai decisive în favoarea Aliatilor...” Scrisoarea a parvenit la Legația italiană din Ankara, și ca și alte rapoarte din aceeași categorie, a fost remisă în copie Ambasadei britanice din capitala turcă ajungând apoi, prin curier diplomatic, la Departamentul sudic al Foreign Office².

* Prima parte a acestui articol a apărut în numărul trecut al revistei. Articolele anterioare din acest ciclu, consacrat mărturiilor străine privitoare la eoul internațional al rezistenței antihitleriste din România și al actului de la 23 August 1944, au fost publicate în *Magazin istoric*, nr. 8/1982, 8/1983 și 7/1984.

¹ Referirea este la *Blocul Național-Democratic* (B.N.D.), care își anunțase constituirea la 20 iunie 1944. Despre inițiativele perseverente ale Partidului Comunist Român în vederea coalițării tuturor forțelor democratice naționale în lupta împotriva fascismului și momentul formării B.N.D. s-a știut în capitalele aliate prin filierele lor ce se ocupau de România (*Magazin istoric*, nr. 7/1984). Nu a fost însă o fuziune, însăși declarația adoptată de cele patru partide specificând păstrarea întregii lor independențe ideologice și politice; era un acord pentru „ducerea în comun” a acțiunilor vizând „eliberarea țării de ocupația germană, alăturarea ei la Națiunile Unite și restabilirea independenței și suveranității naționale” și pentru

„înlăturarea actualului regim de dictatură și înlocuirea lui cu un regim constituțional-democratic pe baza acordării drepturilor și libertăților civice tuturor cetățenilor țării”. Expresia cartei nu figura în *Platforma B.N.D.*, dar circula în limbajul opoziției burgheze și al autorităților antonesciene.

² La 9 septembrie 1943, a doua zi după ce s-a anunțat public armistițiul dintre Italia și Națiunile Unite (*Magazin istoric*, nr. 2/1986), curtea regală și guvernul maresalului Pietro Badoglio au părăsit Roma. Ele s-au refugiat la Brindisi, în extremitatea sudică a peninsulei, aliată sub controlul trupelor anglo-americane, debarcate la 3 septembrie. Într-un raport trimis la Londra asupra misiunii îndeplinite la Brindisi între 14 și 17 septembrie 1943, H. Macmillan aprecia că guvernul Badoglio „din punct de vedere militar și politic există doar cu numele”. După eliberarea Romei (4 iunie 1944) și formarea guvernului următor, partidele antifasciste refuzând să mai accepte pe Badoglio, noul cabinet a depins de consimțământul

Misiunea... cea mai agitată

„Misiunea mea la București a fost, desigur, cea mai agitată din lunga mea carieră. Am sosit în capitala română la 1 iulie 1941”. Autorul acestor amintiri este identic cu acela al scrisorii din 25 iulie 1944, de fapt, un raport diplomatic transmis ministrului de externe al guvernului italian, *via Turcia*, și de care semnatarul lui — Renato Bova-Scoppa — nu se îndoaie că va parveni sub ochii autorităților anglo-ameri-

Comandantul suprem METO, generalul britanic H.M. Wilson (1881-1964). Abia la 14 iunie 1944, această aprobare a fost dată pentru constituirea guvernului condus de liberalul Ivanoe Bonomi (1873-1951), conducător al Comitetului de eliberare națională (C.L.N.), în componența căruia intrau partidele antifasciste de la democrat-creștini la comunisti. Relațiile diplomatice ale Italiei erau supuse normelor stabilite de Comandantul suprem al METO și de Comisia Aliată de Control, inclusiv traficului de corespondență diplomatică, așa că remiterea de documente de către Legația italiană din Ankara Ambasadei britanice nu era ceva neobișnuit. Este de menționat și faptul că nu s-a cerut guvernului italian, de către Comisia Aliată de Control, să întrerupă relațiile diplomatice cu Bulgaria, România și Ungaria.

cane. Ca memorialist¹, Bova-Scoppa s-a înfățișat drept un adept convins al ieșirii Italiei din războiul împotriva Națiunilor Unite, ca o persoană care a contribuit mult la „evoluția ideilor și sentimentelor lui Mihai Antonescu” spre „ieșirea simultană a Italiei și României din conflict”. Când, ca titular al misiunii diplomatice italiene la București, patru zile după actul de la 23 August, a adresat o telegramă de felicitare șefului statului român, în care evoca faptul că în ultimul an „m-am încetat să încit pe toți prietenii mei români să urmeze exemplul fării mele”, gestul n-a rămas fără urmări: pe scrisoarea păstrată în arhive se află o adnotare în caligrafia lui Mircea Ionițiu, secretarul regelui, cu următorul conținut: „Primind pe ministrul Italiei într-o lungă audiență la 20 octombrie 1944 i-am arătat de ce politica lui Ică Antonescu (memoriile sale către Ciano², trimise sub formă de rapoarte ale lui Bova-Scoppa!) nu putea duce la nici un rezultat practic, dat fiind că în mod fatal ambii Antonești ar urma³ totuși atitudinea negativă a Duceului. A trebuit totuși să admită de asemenea că actul de la 23 August 1944 a reușit, pe cînd schimbarea politicii italiene nu a avut vreun rezultat pentru Aliați, ba poate dimpotrivă”.

Renato Bova-Scoppa era licențiat în drept al Universității din Neapole și a participat la primul război mondial, între 1915 și 1918, la terminarea ostilităților avînd gradul de maior. Primul post

diplomatic l-a deținut la Belgrad (1923), continuîndu-și cariera la Addis Abeba, Moscova, Ankara. În 1933, este secretar general adjunct al delegației italiene la Liga Națiunilor, după care a preluat funcția de consul general la Geneva. În 1936 a fost promovat ministru plenipotențiar, dar abia după patru ani a devenit șef de misiune diplomatică, la Lisabona, de unde, în 1941, a fost transferat la București. Planurile rezultate din conciliabulele M. Antonescu — R. Bova-Scoppa, privind „un Munchen al războiului”, respectiv sprijinirea pe o acțiune a lui Mussolini de ieșire din conflict printr-o inițiativă în direcția puterilor anglo-saxone, se asemănau cu cele preconizate de Dino Alfieri, ambasadorul italian la Berlin și G. Bastianini, ministru adjunct de externe, care după înlăturarea lui Ciano conducea aparatul diplomatic italian. Când mareșalul P. Badoglio a preluat funcția de șef al guvernului, el a anunțat la radio că „războiul continuă”. Dar chiar, a doua zi, la 26 iulie 1943, trupele germane au trecut la ocuparea întregii peninsule italiene. La 2 august, Legația română din Lisabona informa că „Italia caută să negocieze [cu anglo-americanii — n.n.], urmărind să obțină asigurări și prealabile cel puțin în ce privește menținerea dinastiei, actuale și libertatea de a-și alege regimul politic... Eliminarea Italiei din război devine o chestiune de săptămîni cel mult”.

Într-adevăr, la 9 septembrie R. Bova-Scoppa a comunicat într-o notă către Ministerul afacerilor străine al României, că, din ordinul guvernului Badoglio, transmitea, pentru a se lua cunoștință, mesajul adresat lui Hitler, prin care se anunța că Italia va cere armistițiu. În finalul notei se afirma: „Italia, pentru a evita totala ei ruinare, este de aceea obligată să adreseze dușmanului o cerere de armistițiu”⁴.

¹ Armistițiul a fost anunțat la radio de către P. Badoglio, la 8 septembrie, ora 19.45 (ora locală), la peste o oră după ce generalul D.D. Eisenhower într-un mesaj la postul de radio Alger, nemulțumit de încercările de tergiversare ale guvernului italian, anunțase „capitularea necon-

La cererea expresă a lui Hitler, regimul antonescian comunica la 26 septembrie, prin ministrul von Killinger, că recunoștea guvernul pe

René de Weck, ministrul Elceției la București, este autorul unei ample și obiective evaluări asupra evenimentelor de la 23 August 1944

care a doua zi urma să-l constituie Mussolini. La 27 septembrie, Gh. Barbu, directorul de cabinet al lui M. Antonescu, l-a informat pe R. Bova-Scoppa că în urma cererii lui Hitler „guvernul regal român a recunoscut guvernul fascist”. „Am comunicat domnului ministru Bova-Scoppa — citim în nota asupra convorbirii — că această măsură a guvernului român nu înseamnă ruperea relațiilor diplomatice cu guvernul Badoglio. Am mai spus domnului ministru că în eventualitatea în care guvernul român s-ar vedea în imposibilitatea de a-și păstra această atitudine față de guvernul Badoglio, Domnia Sa va fi considerat ca reprezentantul unui guvern cu care am rupt relațiile diplomatice și tratat la fel ca ceilalți diplomați care au părăsit România din motive similare”. Conform aceluiași document, R. Bova-Scoppa și-a exprimat surpriza în legătură cu recunoaș-

ționată de către guvernul italian a forțelor sale armate”. În aceeași seară ministrul român la Roma i s-a adus la cunoștință în mod oficial că Italia ceruse armistițiu, ale cărui „condiții scurte” fuseseră, de fapt, semnate la 3 septembrie, în Sicilia, afliat sub controlul forțelor anglo-americane debarcate aici în iulie. Actul a fost semnat de generalul american Bedell Smith, din partea Națiunilor Unite, și de generalul G. Castellano, din Marele Stat Major al Italiei.

¹ În 1949 l-a apărut volumul *Colloqui con due dittatori* (A. Salazar — 1889-1970, prim-ministru al Portugaliei 1932-1968, și I. Antonescu — 1882-1946), iar în 1961 cartea *La Pace Impossibile*. Este singurul șef de misiune diplomatică la București care și-a scris memoriile; cărțile sale, mai ales prima, apărută într-un moment cînd accesul la documentele de arhivă ale celui de-al doilea război mondial era pretutindeni închis, au fost surse larg citate în istoriografia mondială. Pe măsură ce s-a putut ajunge la izvoarele originale, interesul față de ele a scăzut tot mai mult, vîndu-se chiar că o serie de afirmații nu au corespundut deplin în realitate.

² Date biografice și ample extrase din jurnalul lui Ciano, vezi în *Magazin istoric*, nr. 5-9/1973.

³ Greșeală în manuscris, probabil ar fi urmat nu ar urma — cum este în original.

teera guvernului Mussolini, deoarece „domnul mareșal Antonescu i-a dat asigurări că guvernul român nu va lua nici o măsură în această privință, pînă cînd nu va interveni, în mod oficial, o stare de război între Germania și guvernul Badoglio”. Practic, cum arăta și R. Bova-Scoppa, în lucrarea apărută în 1961, „s-a ajuns la situația paradoxală a două reprezentanțe italiene în aceeași țară [în România], amîndouă recunoscute în mod egal”, deși, este de menționat, nu s-a manifestat nici o grabă în primirea oficială a scrisorilor de acreditare ale noului ministru al „Republicii Sociale”. De altfel, în august 1944, primindu-se încă un lot de 27 rapoarte ale lui Bova-Scoppa, la Departamentul Sudic al Foreign Office se nota: „românii apar că au acțio-

urînd sterilă de critică, decît de organizare și fără a proceda la o organizare, chiar o cultă, a forțelor, pentru cazul necesității de a se pune în ser-

Seful misiunii diplomatice italiene în capitala României, Renato Bova-Scoppa

Ambasadorul Turciei Suphi Tanriover era suspectat de serviciile secrete ca unul din principalele canale de comunicări ale opoziției burheze din România cu străinătatea

nat, indiscutabil cu o anumită eleganță față de Legația Italiană”.

Desfășurarea evenimentelor militare, se consemna la 27 iunie 1944 într-o scrisoare adresată de R. Bova-Scoppa Ministerului de externe italian „au făcut și mai impopular în ochii opiniei publice românești războiul alături de Germania”. Pentru diplomații italieni, opoziția burgheză „continuă atitudinea sa mai

viciul Aliatilor”. În același raport mai citim: „Partidul comunist există și se spune că ar fi singurul în măsură să culeagă ce va fi după Antonescu”. La 5 iulie 1944, după reluarea bombardamentelor americane asupra capitalei române, făcîndu-se ecoul autorităților și opoziției burheze, care inițiau demersuri de culise în favoarea încetării lor, R. Bova-Scoppa scria că „bombardamentele sînt dăunătoare cauzei aliate” și că „Russia a cîștigat credit și simpatie pentru că nu bombardează”. După o săptămînă,

la 12 iulie 1944, el semnala că I. Antonescu păstrează în preajma lui, la București și în apropierea Capitalei, unele dintre cele mai bune unități, pentru a preveni o lovitură de forță germană. Dacă într-o serie de scrisori din lunile iunie și iulie 1944, diplomații italieni continuau pledoariile în favoarea tratativelor lui M. Antonescu — ale căruia plîngerii că „nu a găsit pe lîngă Aliatî [anglo-americani] toată înțelegerea pe care ar fi dorit-o” — la 19 iulie transmitea: „am impresia că președintele [M. Antonescu] nu se mai simte atît de sigur pe locul lui ca înainte și nu pot exclude că pretențiile germane și slăbirea frontului de sud nu sînt primul pas spre o criză de guvern”.

N-aveau să treacă decît cinci săptămîni și în România s-a produs nu doar o criză de guvern.

O cotitură a istoriei

Constatarea O cotitură a istoriei: România în război cu Germania, nu ne aparține. Ea nu este desprinsă nici din coloanele presei internaționale care, după 23 August, s-a ocupat pe larg de „lovitura de trăznit” de la București și de implicațiile ei pentru destinul poporului român și soarta celui de-al doilea război mondial. Concluzia a fost formulată de o persoană de aceeași naționalitate cu cei care au scris: „România revine la tradițiile sale” și „România a luat o hotărîre care va influența considerabil evoluția războiului în sud-estul european” (Journal de Genève, din 25 și, respectiv, 29 august 1944). „Cotitura României spre Aliatî” (Neue Zürcher Zeitung, din 25 august 1944), „Modificarea completă a situației din Balcani” și „România a declarat război Germaniei” (Gazette de Lausanne, din 25 și, respectiv 26 august 1944), „În România: bucuria populară izbucnește” (Tribune de Genève, din 26 august 1944). Numai că nu era un ziarist și temperamentului elvețian, oricum mai reținut, i se adăuga îndelungata șlefuire a diplomatului aparținînd unei tradiții reputată pentru precizia dar și răceala formulărilor. Evenimentul trebuia să fi fost, într-adevăr, copleșitor pentru ca ministrul Elveției la București, René de Weck să-și intituleze cu cuvintele mai sus citate Raportul politic nr. 41, din 4 septembrie 1944.

Se născuse în 13 mai 1887, la Fribourg, oraș la a cărui universitate a studiat literatura și dreptul. Pentru doctoratul în drept s-a pregătit în Franța și Germania, în 1911 publicîndu-și teza (La représentation diplomatique de la Suisse — Reprezentarea diplomatică a Elveției). În același an revenind la Fribourg ca avocat stagiar. Corespondent de presă la Paris în 1912, din 1913, cînd i-a apărut și primul vo-

¹ La îndemnul și cu autorizarea Marii Britanii, S.U.A. și U.R.S.S., prin guvernul P. Badoglio, Italia a declarat război Germaniei la 13 octombrie 1943.

lun de poezii, a intrat în serviciul diplomatic, primul post de atașat fiind la Londra, unde a rămas patru ani. A scris esuri literare și romane. În 1933 a fost numit ministrul Elveției la București, unde a sosit în luna mai. A devenit un bun cunoscător al României. În timpul războiului „ministrul șvțian” — cum îi spunea I. Maniu — era suspectat de serviciile secrete din București că, împreună cu ministrul Turciei, ar fi unul din principalele canale de comunicări ale opoziției burgheze cu străinătatea.

Descriind situația din după-amiaza de 23 august, René de Weck arăta: „În timp ce Antonescu este reținut la Palat, generalul Sănătescu, purtător al decretului regal prin care e însărcinat să formeze un nou guvern, se duce la Statul Major și trimite unităților române de pe front ordinul de a trece de partea rușilor. Un alt general ia de la garnizoana Capitalei dispozitivul de apărare prevăzut. Generalul Vasiliu, subsecretar de stat la Interne, colonelul Elefterescu, prefectul poliției, sint chemați la Palat, unde se vor alătura mareșalului în stare de arest. Se încearcă să fie atrase și alte persoane care sint de dorit a fi la loc sigur, dar ele adălmecă primejdia și nu vin... Există teama organizării unei rezistențe. Dar șefii misiunii militare germane, prezente la București, sint puși în imposibilitate de a intra în legătură cu trupele lor. Acestea, lăsate în voia lor, operează fără un plan de ansamblu. Aceasta permite ca 5 000 de români să reziste celor 11 000 de oameni ai Wehrmachtului”. Despre acești tineri ostași români René de Weck scrie în raportul său că „s-au bătut cu un curaj magnific cu 11 000 de germani înarmați foarte bine. În ziua de 24 au putut fi angajați [în perimetrul Capitalei — n.n.] noi trupe, ceea ce a restabilit egalitatea numerică între cele două părți, superioritatea

armamentului rămînînd de partea Wehrmachtului. Războiurile aeriene [germane] au durat trei zile și trei nopți. Datorită apropierii de bazele lor și cunoașterii perfecte a obiectivelor pe care le survolaseră de numeroase ori ca aliași, piloții din Luftwaffe au adus orașului mai multe daune decît o făcuseră bombardierile anglo-americane la 4 aprilie... În jurul orașului, lupta terestră a durat trei zile... Generalul Gerstenberg a fost capturat luni 28. Opinia publică cere să fie judecat și dorește ca el să fie condamnat la moarte. Trădarea sa este de neîdgădui. Ar putea să încerce să se apere, afirmînd, așa cum o fac deja alți prizonieri germani, că ordinul de a merge asupra Buureștiului a fost dat chiar de Hitler”.

După cum se specifică în partea introductivă, printre sursele folosite la întocmirea raportului se aflau I. Mocsony-Stircea³ și G. Niculescu-Buzești, ministrul român de externe, cu care René de Weck a avut o convorbire la Palat, în 29 august 1944. Din acest punct de vedere este de reținut că în document se citează următoarea declarație făcută la 22 august de rege lui Mihai Antonescu, pe care îl chemase să-l întrebare despre intențiile guvernului: „De doi ani, dă replică Mihai I, regele George VI³ îmi repetă că nu putem să ne gîndim la o pace cu englezii și americanii îndreptată contra rușilor. Dumneavoastră înșivă știți că este imposibil”.

¹ În raport se precizează că generalul A. Gerstenberg, în seara de 23 august, a obținut permisiunea de a părăsi București, sub motiv că va ordona unităților germane care se îndreptau spre Capitală să se întoarcă în drum. „De două ori — scrie René de Weck — își dai cuvîntul de onoare: nu numai că va ordona întoarcerea coloanelor germane din drum, dar va reveni la Palat să relateze despre misiunea sa... Abia plecat din București, ia legătura cu trupele Reichului, preia comanda și-i declară prizonieri pe însoțitorii lui romni”. (Vezi Magazin istoric, nr. 7-8/1969, pp. 29-30).

² Din 1942, mai întîl, secretar particular al regelui, apoi director al cancelariei și, ulterior, mareșal al Palatului.

³ Suveranul britanic (1895-1952); a domnit între 1936-1952.

Documentul consemnează și faptul că primele coloane de trupe sovietice au ajuns la București în 29 august și că „populația le-a făcut o bună primire”. De asemenea, se menționează: „De joi 24 pînă duminică 27 august, colaboratorii mei și eu însumi am fost blocați în reședința noastră de la Mogoșoia. Lupte groaznice au avut loc în jurul nostru. În fiecare minut, avioanele brăzdau cerul. Chiar în satul Mogoșoia, românii au pierdut 15 oameni și au omorît tot atîția adversari, făcînd prizonieri 200. Trebuie să ne socotim norocoși că nu am avut nici o pierdere”.

Se poate considera că raportul diplomatului elvețian, întocmit în iureșul evenimentelor, oferă o viziune nu numai amplă a succesului revoluției din august 1944, ci s-a dovedit că a sesizat importanța planului insurrecțional, a patriotismului și eroismului forțelor revoluționare în fruntea cărora s-au aflat neclintit comuniștii.

23 August fiind și actul de naștere al unei noi politici externe dedicată în întregime restabilirii independenței și suveranității României, lichidării fascismului și organizării unei lumi noi, în care să dispară recurgerea la forță și să triumfe spiritul de dreptate, a dus și la modificarea sferei relațiilor diplomatice. Declarația difuzată la ora 16.30, în 24 august, privind existența stării de război cu Germania, a formalizat și ruperea relațiilor diplomatice dintre România și cel de-al III-lea Reich. Practic, odată cu 23 August, au încetat relațiile diplomatice și cu unele regimuri fasciste sau aliate Germaniei din Europa. Decizia formală a fost adoptată la ședința guvernului din 30 august 1944, după care s-a dat publicității următoarea declarație: „Noul guvern român nu recunoaște guvernele slovac, croat și italian fascist. Aceste guverne reprezintă state ce sint crea-

(Continuare în p. 40)

VIENA 1914-1916:

AGONIA UNUI IMPERIU (III)

IRINA MAVROCORDAT

În cel doi ani de neutralitate (1914-1916), cercurile politice din România desfășoară o susținută activitate pentru realizarea idealului unității naționale. În paginile jurnalului său, din care continuăm să publicăm alte câteva fragmente, Irina Mavrocordat notează o serie de fapte care atestă nerăbdarea cu care întregul nostru popor aștepta momentul intrării în acțiune pentru eliberarea teritoriilor românești subjugate de dubla monarhie austro-ungară. Un epilog concludent pentru starea de spirit a românilor îl constituie demonstrația spontană, prilejuită de deschiderea, în decembrie 1915, a lucrărilor Adunării Deputaților, când „timp de mai multe minute — cum consemnează autoarea jurnalului — s-a strigat: «Vrem Ardealul!», ovaționându-se îndelung pentru eliberarea Transilvaniei.

Prin intermediul relatării învățătorului Mihai Suru relese, de asemenea, nerăbdarea cu care românii transilvăneni așteptau eliberarea de

sub stăpînirea austro-ungară, nădăjduind în intrarea în acțiune a României. Aspirații naționale firești, pe care, așa cum relese din cuprinsul aceleiași relatări, le aveau și celelalte națiuni oprite din cuprinsul Austro-Ungariei.

În numeroase pagini ale jurnalului său, Irina Mavrocordat se referă la nemulțumirea populației vieneze față de prelungirea războiului, cu tot cortegiul de suferințe pe care îl aducea cu sine această crîncenă conflagrație: „Ultima zi a anului acesta [1915] — scrie autoarea —, un an atît de plin de grele încercări, de amărăciuni și întristare. Oare anul ce vine fi-va mai puțin teribil, iar blejii noștri prieteni... vedea-vor lîcărind zorile victoriei?”

Să dăm cuvîntul autoarei, nu înainte de a preciza că întreruperile din text sînt marcate prin trei puncte, iar explicațiile din paranteze drepte aparțin redacției.

18 august [1915]. Cvadrupla Înțelegere este foarte mulțumită de răspunsul Consiliului de Miniștri român în legătură cu libera trecere a munițiilor prin teritoriul țării. La cererea insistență a Puterilor Centrale de a li se permite tranzitul, sub motiv că nu erau destinate Turciei, ci Bulgariei, stat neutru, s-a răspuns: „Germania și Austria au reținut mari cantități de arme și muniții comandate fabricilor lor și plătit de România, sub pretextul că ele serveau la apărarea celor două imperii și nu puteau fi livrate fără a le prejudicia apărarea. Atunci cum se explică faptul că ele au ce aprovizionă Turcia și chiar Bulgaria?”

19 august. Un ziarist german întors de la București, și-a deschis inima în cancelaria lui Carp. I-a istorisit că ceruse audiență la Nicu Filipescu și că fusese primit, dar că acesta, fidel sentimentelor sale, nu i-a ascuns aversiunea pe care i-o inspiră Germania; nici convingerea că va fi, în cele din urmă, învinsă. Același ziarist a vrut să fie primit și de Take Ionescu, dar acesta l-a refuzat, făcându-i cunoscut că nu vrea să primească și nici să aibă de-a face cu nici un reprezentant al celor mai cumpliți barbari...

24 august. În discursul său Beth[mann] Hollweg [cancelar al Germaniei] pomeneste pentru prima oară de o notă trimisă în ultimul moment la Viena cu recomandarea de a se face concesii și de a se evita un război general. Acest document nu a fost citat nici odată pînă acum, dar dacă Berlinul era cu adevărat sincer, trimițînd-o, atunci de ce, în timp ce Austria și Rusia păreau dispuse să ajungă la o înțelegere, împăratul Wilhelm a făcut să eșueze totul declarînd război?... Apoi, ceea ce reiese din toate aceste documente, este că francezii mărturiseau deschis ideea lor de revanșă sau englezii îngrijorarea lor față de hegemonia germană, în timp ce forurile germane lucrau pe ascuns, fără răgaz și pînă în cele mai mici detalii la pregătirea acestui război înspăimîntător pe care l-au dorit și dezlănțuit...

28 august. Azi dimineață am mers în tramvai cu o fami-

lie din Triest, care și ea spunea că s-a refugiat din cauza războiului. Erau niște oameni foarte deprimați, deloc fericți la ideea de a fi salvați de sub jugul Habsburgilor... Cu totul alta este starea de spirit a românilor din Ungaria, atît de persecutați, atît de nefericiți și care abia așteaptă să fie eliberați. Băncile de la Viena ar fi sigure că România va porni război împotriva imperiilor centrale și chiar în cel mai scurt timp, peste 15 zile zice-se.

1 septembrie. Un om de afaceri care se deplasează deseori în România, tocmai s-a întors de acolo și i-a spus soțului meu că faimosul ultimatum german ar fi fost dat României și că termenul său ar expira astăzi. România ar fi acceptat toate condițiile formulate de Germania. (Nu cred!) Dar, în fine, se spun atîtea și surprizele sînt atît de frecvente în acest război!... Mîine, 400 de deputați croați și maghiari, în frunte cu Tisză și cu banul Croației, trebuie să se înfățișeze dinaintea împăratului, la Schönbrunn, și să-i prezinte omagiul lor. Viena exultă văzîndu-i pe trufașii maghiari că binevoiesc să se deranjeze și să vină în capitala monarhiei habsburgice, pentru a-și omagia regele. Este unul din efectele acestui război, apropierea între naționalități, a unora dintre ele. Faimoasa uniune sacră [austro-ungară], sau mai bine zis blestemata uniune, pentru că este contrară voinței lor și datorată situației critice a celui din față.

2 septembrie. Pe stradă fiind, am putut asista la defilarea celor 450 de magnați în drum spre Schönbrunn. În frunte se etala, triumfal, Tisză, urmat de ceilalți, în bogatele lor costume, puțin prea încărcate, pentru a fi exhibate în plină zi, la ceasurile 10. Ieri la recepția dată în onoarea oaspeților maghiari și croați, Tisză a rostit un discurs din care răzbătea satisfacția insolentă în legătură cu actualele succese ale trupelor austro-germane și

mîndria de a vedea triumfînd politica lui. Pe traseu, prea puțin entuziasm în rîndul privitorilor, cei mai mulți pîrînd interesați cu precădere de costume și nearătîndu-se prea convinși. Mi-am putut face o idee despre ignoranța în legătură cu importanța manifestației... De lămurit, nu m-am putut lămuri, dar am înțeles, totuși, un lucru: că pentru această mulțime, neștiutoare și indiferentă ca de obicei, o astfel de manifestație menită să demonstreze marea solidaritate și înfrățire a popoarelor din monarhie nu prețuia mai mult decît un spectacol de carnaval...

11 septembrie. Azi după-amiază a venit să ne vadă Dissescu² și mi-a spus mai multe lucruri interesante. Mai întîi, este surprinzător să constăți cît de impresionat pare de situație și de concentrarea de trupe la frontiera noastră, menită, de altfel, tocmai să ne intimideze. Dar iată ce mi-a spus. Înainte de a pleca, fusese primit de regele Ferdinand și cum, în cursul discuției, el i-a expus toate motivele pe care le avem de a merge alături de Antantă, regele i-a răspuns: „Dacă așa vrea țara, voi merge, însă ce-i aici — și cu un gest și-a arătat inima — asta mă privește!” sau „asta-i altceva!” — în fine, o formulare de genul acesta. Deci, dacă va merge, o va face contra voinței sale.

13 septembrie. Cîrculă, în continuare, cu perseverență zvonul unui ultimatum pe care Germania l-ar adresa României, cerînd liberă trecere prin teritoriul ei pentru munițiile destinate Turciei. În caz de refuz, armatele numeroase concentrate la frontiera României ar ataca țara noastră și ar pustii-o, așa cum au procedat cu Belgia. Opinia mea este că acest ultimatum nu va fi înaintat și că, dată fiind intenția de a invada Serbia și de a se practica prin forță o trecere pe lingă frontiera bulgară, pentru ca, traversînd această țară complice, să se poată veni în ajutor Turciei, era de temut un atac pe la

¹ Aluzie la realele relații dintre cele două națiuni — austriacă și ungară — ce constituie principalele protagoniste ale dualismului punctat de grave și permanente disensiuni.

² Constantin Dissescu (1854-1932), jurist și om politic român, ministru de justiție (1899) și al instrucțiunii publice (1906-1912), autor al primului curs românesc de drept constituțional.

spate din partea României, chestiune arzătoare care trebuia clarificată, cu complicitatea germanofililor de la noi. Așa se explică atitudinea gazetelor marghilomaniste de la noi, care somează guvernul Brătianu să-și definească poziția în acest conflict și declarațiile lor că guvernul actual nu are dreptul să se pronunțe în favoarea uneia sau alteia dintre grupările de puteri, fără a consulta întreaga țară etc. etc.

Răspunsul guvernului este tipic: nu și-a schimbat hotărîrea adoptată la începutul războiului în cadrul Consiliului de Coroană prezidat de regele Carol și nu este angajat față de nici una din puteri...

21 septembrie. Mîntz ne-a telefonat că Bulgaria a decretat mobilizarea generală. Ne vom lămuri, probabil, cînd asupra adevăratelor ei intenții și asupra modului viclean în care le va pune în aplicare. Ce vor face Grecia și România? Mi-e teamă ca aceasta să nu declanșeze evenimentele așteptate de atîta vreme, cu atît mai mult că austro-germanii au strîns trupe numeroase la frontiera noastră din dorința de a ne intimida și că aici se afirmă mereu că atacul asupra Serbiei este iminent. *Blatt*-urile [Gazetele] anunță chiar că bombardarea Belgradului cu tunurile mari de calibrul 32 [320 mm] ar fi și început și că ar da rezultate strălucite.

Cretzianu, treind pe aici în drum spre postul său, i-a spus lui Roger că regele nostru este pentru neutralitatea definitivă și că l-a autorizat să o spună regelui Spaniei. Dar, pe de altă parte, tot regele Ferdinand, atunci cînd Nicu Filipescu sau alt intervenționist îndrîjit insistă pe lîngă M.S. susținînd că clipa cea mare a venit și că ar fi o crimă să nu profităm, răspunde: „Ca german, îmi repugnă să intru în acțiune și să atac țara mea de baștină, dar dacă România o cere cu insistență, voi porni. Aveți numai grijă să vă alegeți bine momentul, fiindcă nu vreau să mă fac odios aici pentru că am consimțit să merg la o catastrofă, nici ridicol în fața adversarilor pentru că am eșuat”.

Toate informațiile despre o remaniere a cabinetului și o dizidență liberală emană de la Berlin. Îmi închipuiau eu...

24 septembrie. Ziarele se arată mereu preocupate de atitudinea viitoare a României, dar se pretind sigure de sprijinul Bulgariei, care va ataca Serbia și va ocupa Macedonia, iar Puterile Centrale vor trece prin Serbia pentru a ajunge la Istanbul și a-i înfrîna pe turci.

notat pe foi separate ce am putut afla. La întoarcere, am putut constata că frontiera noastră nu mai era invadată de trupe austro-germane, că frunzele vestede ascundeau tranșeele și că întreaga activitate de război este orientată spre nefericita Serbie, pe care Aliații nu par destul de grăbiți s-o ajute. Abia coborîsem din vagon, că m-au și întîmpinat strigătele vînzătorilor de ziare

În septembrie 1915, o delegație în frunte cu primarul Budapestei se prezenta la Schönbrunn pentru a-și exprima adevăratul și devotamentul față de politica lui Franz Joseph. „O astfel de manifestație — notează Irina Mavrocordat — menită să demonstreze marea solidaritate și înfrățire a popoarelor din monarhie nu prețuia mai mult decît un spectacol de carnaval”.

În p. 21: Viena în anii primului război mondial

De altfel, Bulgaria se bucură de toată atenția: au și fost puse în circulație ilustrate cu portretul regelui Ferdinand¹, frapant prin proeminența sa podoabă facială, iar magazinele de muzică expun în vitrinele lor imnul bulgar, fără îndoială pentru a putea fi executat cu cel turc și cu imnurile imperiilor centrale la manifestațiile publice care vor avea loc în cinstea alianței acestor state...

20 octombrie. Revenită ieri din România, după o absență de nouăsprezece zile, mi-am

vestind [der] *Grosse Sieg* [mare victorie] la Belgrad pentru austro-boși și bulgari. Mă întreb cînd au putut să ia lucrurile o întorsătură atît de proastă, pentru că, la plecare, sîrbii păreau într-o situație mai bună. Sînt anunțate crize ministeriale în Franța, Italia și Anglia. Vor fi avînd zvonurile acestea vreun temei?... Sau sînt baloane de încercare pentru a mai ridica moralul destul de copleșit al publicului vienez, exasperat de durata acestui război, de scumpetea din zi în zi tot mai mare și de lipsa unor materii prime...

N-am lipsit decît vreo 18 zile, dar găsesc starea de spirit a vienezilor foarte schimbată:

¹ Ferdinand I de Coburg, rege al Bulgariei (1908-1918), după primul război mondial a abdicat în favoarea fiului său Boris și a părăsit țara.

toți par absolut sătui de războiul acesta și de sacrificiile uriașe pe care le impune. Nimeni nu mai îndrăznește să sărbătorească succesele și, cînd a căzut Belgradul, nu s-a mai pavoazat. Agueria, ministrul Spaniei în Danemarca, a fost frapat de schimbarea care s-a produs și la Berlin după trei luni de cînd trecuse prin capitala Germaniei, unde se celebrau victoriile asupra rușilor,

atașatul nostru militar afirmă că sîntem în ajunul adopțării unei decizii și că regina, care-l chemase la ea, i-ar fi declarat că, la momentul oportun, regele va semna decretul de mobilizare. De altfel, Ștircea nu i-a ascuns că, în caz contrar, dinastia risca să devină impopulară. Dar dacă regele semnează și se arată român mai mult decît german, va fi un delir.

sînt o soră de caritate din regatul român, care-i îngrijește și consolează pe românii de aici, mi-a deschis inima lui covîrșită de amărăciune și scribă, destăinuindu-mi persecuțiile și nedreptățile cu care fi copleșesc ungurii, în pofida bravurii și eroismului trupelor de naționalitate română. Mi-a mai spus că în ajun trecuse pe lingă patul său un preot ceh și, auzind de ce naționalitate era, i-a strîns mîna cu multă efuziune și compasiune, și i-a șoptit, într-o germană stricată: „Ești la fel ca noi, biete prietene. Noi sîntem frați cu rușii, dumneata ești frate cu italienii, dar tocmai contra lor te-au pus să lupti! Ai grijă, însă, să nu ne dăm de gol...” Oare nu e caracteristic pentru starea sufletească a acestor nfericiți ce-și dau viața pentru o cauză care nu este a lor?...

Mi-a spus, de asemenea, că își pusese atîtea speranțe în intrarea în acțiune a României, ca să poată fi în sfîrșit eliberați, el și frații lui. Mai speră și acum, pentru la primăvară! Și merită să vezi cum se lumina atunci la față, bietul de el! Este un tînar foarte inteligent, care nu repetă cîtuși de puțin ceea ce citește în gazetele de aici, mari meștere în măsuri, are opinii corecte și este convins că războiul acesta, în ciuda aparențelor și a succeselor prezente ale austro-germanilor, se va sfîrși prin prăbușirea [imperiilor] lor, fiindcă nu este admisibil ca un singur popor să devină stăpînul lumii întregi. Iată și cum îl cheamă: Mihai Suru — nume pe care poate n-ar trebui să-l dau în vileag ca să nu-l trădez dacă întîmplător aceste rînduri mi-ar fi sursat.

Tot de la bravul tînar aflu că italienii, cînd descopereau că în fața lor au regimente de români, le menajau foarte mult, din care cauză nu o dată s-a întîmplat ca soldați din asemenea unități să treacă la italieni, zicîndu-le: „Venim la voi, pentru că ne sînteți frați”.

6 noiembrie. Din Ardeal a venit la spitalul meu un al doilea țărăn pe nume Suciu Vasilică. Ciudățenia este că cei doi soldați provin din orașe diferite, nu sînt rude și au

București, august 1916: amplă manifestație a românilor pentru intrarea în acțiune, în scopul desăvîrșirii unității naționale

care se țineau lanț, unde viața părea veselă și sclipitoare și nu lipsea nimic, găseai orice la prețuri abia cu puțin mai mari decît în timp de pace. Acum, totul s-a scumpit enorm, cu 60%, trăsurile sînt greu de găsit, automobilele deloc, viața veselă s-a dus, cafelele închid la ora 11, femeile [de moravuri] ușoare lucrează în fabrici de muniții și toată lumea este posomorită și plictisită...

Ștircea, întors din România, spune că Nicu [Filipescu] ar fi vrut să-i smulgă lui Brătianu promisiunea că va trimite 200 000 de oameni pe frontul bulgar, dar că ar fi fost calmat, replicîndu-i-se că nu puteam acționa decît pe un singur front, cel austro-ungar, unde avem nevoie de cel puțin 500 000. Pe de altă parte,

26 octombrie. Ceea ce mă frapează cel mai mult, după zilele petrecute în România, unde... fiecare are o părere proprie despre evenimente, părere care, chiar dacă nu totdeauna justă, are ceva personal, original, este că aici [la Viena] toată lumea repetă ce-a citit în gazeta preferată, și cum de obicei gazeta nu strălucește nici ea prin genialitate, asta devine de-a dreptul plicticos...

4 noiembrie. Ieri a fost adus la spitalul nostru un ofițer român, rănit la Dobardo și care, în viața civilă, este profesor la o școală românească din Orșova, deci la o frontieră. Discuția pe care am avut-o m-a tulburat și interesat deopotrivă, căci, fără să știe despre mine altceva decît că

eușat în același spital, în același timp și la același etaj...

20 noiembrie. Tiszá se află din nou la Viena, semn sigur că se teme de ceva din partea noastră. Iar e plină Viena de ofițeri germani, dovadă că se face o schimbare de trupe de front. Dar nu știu spre care vor fi îndreptate.

Am întâlnit-o pe prietena mea, Brandes, care mi-a spus că împăratul Germaniei a fost acum câteva zile aici, așa cum auzisem, pentru a-l decide pe Franz Joseph să facă Italiei concesii și să încheie pace separată cu ea. Dar nu l-a putut convinge...

24 noiembrie. Se pare că în România sînt 30 000 de refugiați sîrbi, cărora li s-a venit în ajutor organizîndu-se o reprezentatie teatrală cu un beneficiu de 33 000 de franci...

26 noiembrie. Gazetele lui Take Ionescu, precum și altele favorabile Antantei, nu mai pot să ne parvină, fiind confiscate, dar citesc în *L'Indépendance [roumaine]* care reproduce, în extras, o amintire a lui Take Ionescu de la Constantinopol, unde l-a întâlnit pe marchizul Pallavicini, ambasadorul Austriei, în noiembrie 1913, cînd omul politic român se întorcea dintr-un voiaj în Grecia. Se pare că Pallavicini dorise să aibă o convorbire între patru ochi cu Take Ionescu. Era în timpul unei recepții la Legația României. În cursul acestei întrevăderi confidentiale, Pallavicini i-a declarat lui Take Ionescu, că era în interesul nostru să ne îmbunătățim relațiile cu bulgarii; la care Ionescu a răspuns că nu ar dori altceva decît să contribuie la realizarea unui astfel de acord, dar că, întrucît bulgarii sînt veșnic nemulțumiți și nu-s satisfăcuți de soarta lor, ar fi greu dacă nu imposibil de transpus în viață, dacă nu ar fi îndreptat și împotriva altcuiva. O înțelegere cu Bulgaria — bine, fie; dar orientată împotriva cui? Contra Serbiei, firește — a replicat ambasadorul Austriei. Și cînd te gîndești, conchide Take Ionescu, că nu eram decît în noiembrie 1913...

29 noiembrie. Atașatul nostru comercial, Candiani, care este un tinăr inteligent și descurcăreț, capabil să observe și să se informeze, mi-a măr-

turisit ce frapat este de lipsa de camaraderie dintre ofițerii germani și cei austrieci. Se ignorează pur și simplu în restaurante, pe stradă, și nici măcar nu se salută. De altfel, austriecii nu se jenează să afirme că războiul l-a fost impus de Germania, cu scopul de a-și realiza propriile ambiții și proiecte...

30 noiembrie. Primirea făcută împăratului Germaniei [la Viena]¹ a fost mai curînd rece și în afara articolelor de ziare confectionate la comandă, nu s-a observat nici un entuziasm la public...

Comentariile pline de elogi publicate de presă în legătură cu vizita, reiau încă o dată minciuna sfruntată că cei doi împărați sînt și au fost totdeauna pașnici și că numai șovinismul francez, imperialismul englez, slavismul rus și egoismul britanic ar fi cauza acestui război... Se susține însă că Wilhelm ar fi făcut acest voiaj pentru a-l decide pe împăratul Franz Joseph să facă sacrificii României etc. etc. Nimeni alții decît inițiații nu pot fi la curent cu adevăratul scop al acestei întrevăderi.

3 decembrie. Stîrcea se întoarce de la București și spune că decizia de a ne alătura Antantei este cum nu se poate mai fermă, dar că aceasta nu se va realiza decît la primăvară, dat fiind că munițiile noastre încă nu ne-au parvenit toate și că și rușilor le mai lipsesc deocamdată, ceea ce întîrzie intrarea lor în Bulgaria. Nici vorbă să fi fost trimis vreun ultimatum sau mai bine zis o notă de refuz pentru trecerea trupelor rusești, cu amenințarea că ne vom opune pe calea armelor.

Se pare că manifestațiile furtunoase din Parlament, care s-au produs în momentul cînd regele a început să citească discursul tronului au produs o puternică impresie asupra diplomaților germani și austro-ungari. Bussche s-a înverzit, colegul său a îngălbenit și, căutîndu-și nervoși automobili la legăție, unul din ei și-a scăpat pe jos bicornul de pe cap... Timp de mai multe minute s-a strigat „Vrem Ardealul!”... tumult, ovații...

¹ Wilhelm II a vizitat — 29 noiembrie — Austro-Ungaria, purtînd discuții cu Franz Joseph.

5 decembrie. Se pare că la București, pentru ceremonia deschiderii Corpurilor legiuitoare au fost puse la dispoziția corpului diplomatic două tribune, pentru ca reprezentanții celor două grupări de puteri aflate în război să poată asista separat unii de alții.

8 decembrie. Contele Tiszá a cerut pentru lucrări interesînd dubla monarhie un credit de mai multe milioane, care a fost refuzat din cauza stării finanțelor. A insistat, cerîndu-le în 1917. I s-a răspuns că nu se știe dacă războiul se va termina pînă atunci. La care el a declarat: trebuie să se sfîrșească, pentru că nu mai putem rezista atîta timp, ducînd lipsă de oameni, muniții și bani...

Mi se relatează, în altă ordine de idei, în ce hal exploatează marii latifundiați mizeria țăranilor din Ungaria. Vițele acelor nefericiți sînt trimise la tăiere pentru prețuri de nimica, fiindcă nu e cu ce le hrăni, iar magnatii pun mina pe ele ca să le revîndă la prețuri exorbitante.

15 decembrie. Chestiunea cea mai importantă a zilei este nota americană trimisă Austriei în legătură cu torpilarea [navei] „Ancona”. Notă cu atît mai rigidă, fiindcă America vrea să se răzbune pe Austria pentru intrigile și tulburările puse la cale de Germania pe teritoriul ei. Se cere pedepsirea căpitanului submarinului care, sub pavilionul austriac, a torpilat un vas plin cu emigranți [italieni] care se îndrepta spre America și nu spre o țară beligerantă ca să o aprovizioneze. Nota a fost găsită insolentă la Ball Platz și în cercurile vieneze și răspunsul este că, scufundînd acest vas, căpitanul nu depășise instrucțiunile primite, așa cum dădea a înțelege nota americană și acordase pasagerilor suficient timp ca să se salveze...

31 decembrie. Ultima zi a anului acesta, [1915], un an atît de plin de grele încercări, de amărăciuni și înfrîstare. Oare anul ce vine fi-va mai puțin teribil, iar bieții noștri prieteni, atît de martirizați,

(Continuare în p. 61)

Întîia mare carte a culturii românești

ÎNVĂȚĂTURILE LUI NEAGOE BASARAB

C. ARGATU

Nu ni se pare lipsit de semnificație faptul că cei dintîi cărțurari români care își dau seama de valoarea excepțională a operei scrise lăsate de Neagoe Basarab, ca și de marea personalitate a autorului ei, sînt, în ordine cronologică, Nicolae Bălcescu, B.P. Hasdeu, N. Iorga. Adică trei oameni atinși, ei înșiși, de aripa geniului.

Nicolae Bălcescu la cunoștință de textul *Învățăturilor* în anul 1844, folosind un manuscris din biblioteca Colegiului Sf. Sava, din care extrage o serie de informații pentru lucrarea sa *Puterea armată și arta militară de la întemeierea principatului Valahiei și pînă acum*. În 1865, în revista *Arhiva istorică a României*, B.P. Hasdeu editează trei capitole din *Învățăături*, un al patrulea publicîndu-l în *Buletinul instrucțiunii publice* pe anii 1865-1866. Cu acest prilej numește Hasdeu *Învățăturile*, "falic monument de literatură, politică, filosofie și elocuență la străbunii noștri..." și îl consideră pe Neagoe un "Marc-Aureliu al Țării Românești, principe artist și filosof". În fine, în anul 1910, N. Iorga dă o nouă ediție din *Învățăături*, retipărind textul imprimat în 1843 sub egida Colegiului Sf. Sava. Încă din 1904, Iorga scrisese pagini memorabile — și va mai scrie altele ulterior — despre această carte, de a cărei paternitate nu se va îndoi niciodată. Azi știm cu certitudine că dreptatea a fost de partea sa.

De altfel, polemicele și controversele care au durat vreme de mai multe decenii, referitoare la paternitatea *Învățăturilor*¹ nu au făcut pînă la urmă decît să confirme intuițiile și judecățile de valoare ale acestor trei spirite înalte din cultura noastră. Nu credem că putem spune astăzi mai mult despre Neagoe — și nici mai frumos — decît a spus Hasdeu în 1865, dar putem desigur să-l înțelegem mai bine și mai limpede pe voievodul-autor dacă plecăm dinspre contextul propriei sale biografii și al epocii în care a trăit, către operă. Procedînd astfel putem distinge și profilul unui om care s-a împlinit armonios atît în planul existenței individuale cît și în acela al destinului național pe care l-a intrupat vreme de aproape un deceniu (ianuarie 1512-8 septembrie 1521), cît a domnit. După cum mai putem distinge în faptele, în soluțiile sale și în politica sa trăsături proprii sufletului românesc și filozofiei colective a poporului nostru.

Născut în anul 1481 sau 1482, Neagoe se va declara descendentul lui Basarab cel Tânăr (Tepeșu)², care, cu o

scurtă intermitență, a domnit între 1477-1482, fiind fiu al lui Basarab II (1442-1443). Neagoe aparțineva putericei familii a boierilor Craiovești³ care stăpînea de facto pămîntul de peste Olt și pe care o

caracterizau atitudini magnifice, „domnești”, cum ar fi cîtorirea Bistriței (1485) sau ajutorarea așezămintelor athonite: un hrîsov de danie din 1501 către mănăstirea Sf. Pavel din Athos enumeră, printre frații Craiovești, și pe nepotul lor, Neagoe.

Anii tinereții viitorului domn coincid cu acea epocă din istoria Țării Românești din a cărei politică Neagoe se va inspira și pe care o va continua creator atunci cînd va cîrmui țara. Răstimpul amintit cuprinde domnia lui Vlad Călugărul (1482-1495) și pe aceea a lui Radu cel Mare (1495-1508). Acesta din urmă călătorește în tinerețe în Apus, era un voievod care iubea faptele de cultură și avea vocație ctitoricească. Sub Radu cel Mare, Neagoe va deține mai întîi dregătoria de *postelnic* iar apoi pe aceea de *mare postelnic* (păstrată pînă în 1509, sub Mihnea vodă cel Rău). De numele lui Radu cel Mare se leagă, pe lîngă începuturile tiparului românesc (*Liturghe-rul*, editat de Macarie în 1508) și inițiativa de a acorda sprijin și adăpost fostului patriarh ecumenic Nifon II. Începe de pe acum să se prefigureze rolul pe care țărilor române îl vor juca cu strălucire timp de mai multe secole, de protectoare ale creștinătății sud-est europene, și ale celei din Orient. Neagoe însuși va primi epitetul de „ctitor a toată Sfetagora [Athos]”. Este vorba de acel uimitor de viguros proces istoric atestînd robustețea spiritualității și politicii românești, pe care N. Iorga l-a caracterizat în formula „Bizanț după Bizanț”.

În vremea în care se află în Țara Românească (1503-1505), Nifon devine dascălul lui Neagoe și chiar un mai vîrstnic prieten al său, după cum povestește Gavriil Protul, biograful înaltului ierarh. E ușor de imaginat, deci, calitatea culturii teologice, poate și filosofice, pe care o va fi dobîndit astfel Neagoe. Apoi, anii de pribegie (1509-1511) petrecuți la Constantinopol de tînărul principe, au fost probabil și un prilej de meditație asupra măreției spirituale și materiale a fostului imperiu: însușire de care nu vor rămîne străine

¹ „Magazin istoric, nr. 10/1972; 10/1971; 4/1978.

multe din faptele și atitudinile sale ulterioare.

În ianuarie 1512, când se urcă pe tronul Țării Românești, Neagoe Basarab nu are mai mult de 30 ani. Va cârmui însă cu maturitate și înțelepciune, instaurând un deceniu de pace și armonie constructivă și, cu excepțiile unor încercări de imixtiune în treburile interne pe care le va reprima fără nici o ezitare, va exista un deplin acord între doctrina sa — am putea-o numi chiar *cultură politică* — și modul său de guvernare. Este un aspect foarte important, nu numai ca argument evident în favoarea paternității *Învățăturilor*, dar și ca dovadă a faptului că gândirea lui Neagoe Basarab izvoara *organic* din adâncurile experienței politice și a minții autorului ei și nu era o culegere de norme abstracte.

Sursele principale ale filosofiei și gândirii politice neagoene sînt, firește (nici nu se putea altfel în epoca respectivă), religioase. Acestea însă se întrepătrund și sînt trecute prin filtrul firii și al înțelepciunii românești de voievodul cărturar. La loc de frunte între ele se află atitudinea de echilibru, proprie mentalității românești din toate timpurile. Aceasta deside orice exces, după cum deside și soluțiile eroismului spectacular — și adesea atât de ineficient — de tip „cruciat”, frecvent vehiculat în Apusul Europei. Astfel — potrivit gândirii lui Neagoe — un conflict armat nu trebuie acceptat decît după ce au fost epuizate toate mijloacele care puteau duce la evitarea sau la aplanarea lui. Se poate ușor observa similitudinea între atitudinea adoptată de Mircea în fața lui Baiazid, în celebrul pasaj eminescian din *Scrisoarea III*, și sfaturile pe care le dă Neagoe în rîndurile următoare: „Iată dar, a venit împotriva noastră dușmanul nostru, noi față de dînsii nu sîntem vinovați cu nimic, ci cîte cuvinte dulci au fost, i-am îndulcit cu ele și dacă a fost vorba de avere, noi le-am dat și dacă a fost vorba de smerenie, noi ne-am smerit...”. În consecință, dacă nu a mai rămas decît alternativa luptei, voievodul o recomandă fără

ezitare: „Iar tu, cu trupul tău și cu oamenii tăi, să pornești drept, față la față, fără nici o teamă împotriva dușmanilor tăi, oricît de mulți ar fi. Și să nu te temi de fel de dînsii, chiar dacă sînt mulți, pentru că oșteanul viteaz nu se înspăimîntă de mulțimea oamenilor, precum un singur leu risipește o mulțime de cerbi...”.

Preceptele lui Neagoe privind primirea solilor, atitudinea principală de pace și bună învoire, sau aceea privind acordarea dregătoriilor — nu după obîrșie, ci după destoinicie — sînt părți dintr-un veritabil tratat de guvernare care conține, am spune-o în termenii de azi, capitole de politică internă și externă. După cum, în aceleași *Învățăături* există și un tratat de dogmatică, respectiv unul de morală ortodoxă.

Textul *Învățăturilor* este însă un întreg constituit organic, străbătut de un ton propriu și de o fluentă fermecătoare pe care am numi-o, după o fericită expresie, *lirism voievodal*. O adîncime meditativă impregnată de liniște și reculegere care ne duce cu gîndul atît la odihna spirituală a minții și a inimii, cît și la lirismul poeziei noastre populare. Din contopirea lor decurge acea gingașie existențială, mărturisind o adîncă dragoste pentru om și pe care ar putea-o simboliza această observație: „Inima omului iaste ca sticla, decii, sticla, dacă se sparge, cu ce o vei mai clрпи?... ”.

Iată de ce ne vine greu să vedem în Neagoe un umanist „de Renaștere”. Umanismul unui Lorenzo de Medici are o notă declarată de egoism hedonist și un îndemn spre „trăirea clipei”, în vreme ce umanismul lui Neagoe este

înainte de toate o expresie a *omeniei* caracterizate prin cumință și măsură; trăsături proprii poporului nostru deprins de veacuri cu exigențele etice și morale ale Răsăritului. Din aceleași surse provine și unda de lirism pur, bogat în curăție și candoare; altă „constantă” pe care o regăsim ca atare atît la Neagoe cît și la Eminescu sau la Părvan.

Arătăm, la început, că cei dintîi cărturari care îl descoperă pe Neagoe în toată amplexarea personalității sale sînt trei oameni de geniu. De fapt, de la Bălcescu și pînă azi, fiecare generație din cultura noastră l-a descoperit la rîndul său pe Neagoe ca pe un simbol peren al creației, al vocației ctitoricești a poporului nostru. *Învățăturile* sînt într-adevăr „întia mare carte a culturii românești”. Nu credem că mai este nevoie să reamintim cîți filosofi, scriitori, artiști s-au apropiat în ultimele decenii — prin inspirate contribuții — de opera politică și de figura istorică a lui Neagoe Basarab. Toate acestea mărturisesc felul în care este pururi prezent în conștiința istorică și în cultura românească voievodul-ctitor de la Curtea de Argeș. ■

Capodoperă a literaturii, gândirii filosofice și politice românești, Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie au cunoscut o mare răspîndire în întreg spațiul românesc, cum o arată numeroasele copii manuscrise identificate pe tot cuprinsul țării. În imagine: miniatură din copia făcută în anul 1781 de Sava Popovici din Râșnari, Sibiu — singurul manuscris cu miniaturi al acestei valoroase lucrări (Biblioteca Academiei R.S. România)

1940: literatura istorică revizionistă

horthystă văzută de un istoric german

„ACEȘTI DOMNI SÎNT PUȘI PE ȘARLATANIE...”

Dr. IOAN CHIPER

În cursul unei călătorii de studii efectuate în R.F. Germania, am avut ocazia să întreprind cercetări în diferite biblioteci și arhive, între care și Arhiva federală din Koblenz. Dintre numeroasele documente referitoare la istoria românilor depistate atunci în această arhivă mi-a reținut atenția, între altele, o expertiză germană cu privire la lucrarea *Siebenbürgen* (Transilvania), apărută la începutul lunii august 1940, concomitent cu versiunea italiană, în editura ungară Atheneum și difuzată cercurilor politice oficiale din cele două state fasciste.

Este vorba, deci, despre o lucrare apărută în toilul deșănțatei campanii revizioniste ungare și la elaborarea căreia au luat parte cei mai de seamă reprezentanți ai istoriografiei ungare de atunci, patronați în opera lor de prim-ministrul Teleki Pál și ministrul cultelor și instrucțiunii Bálint Hóman. Cu toții erau animați de dorința de a ilustra și justifica „drepturile” Ungariei asupra Transilvaniei în fața celor două puteri fasciste ale Europei, al căror sprijin pentru revendicările lor teritoriale îl solicitau și pe această cale.

Deși în *Cuvîntul înainte* — semnat de Societatea de istorie din Budapesta — autorii își declinau — ca și în cazul altor lucrări urmărind scopuri revizioniste — orice intenție politică („savanții care au creat această operă — afirmău ei — nu se pricep la propagandă. Ei nu vor să înfrumusețeze ori să falsifice faptele nici chiar de dragul unor obiective naționale aflate la ordinea zilei”!), funcționarii din Ministerul propagandei al celui de-al

III-lea Reich — ei înșiși specialiști în tehnica disimulării și inducerii în eroare — nu s-au lăsat „convinși” de această declarație colectivă de corectitudine și au hotărît efectuarea unei expertize științifice asupra conținutului lucrării.

Este neîndoielnic faptul că nu dorința de a-și forma o părere obiectivă privind „drepturile” Ungariei asupra Transilvaniei a stat la baza acestei hotărîri; la Berlin se știau exact situația etnografică din Transilvania și neîtemeinicia revendicărilor horthyste. Dictatul fascist de la Viena din 30 august 1940 nu a fost, deci, nici măcar parțial, rodul necunoașterii realităților istorice de către cei doi „arbitri”, ci tocmai nesocotirea brutală și gravă a acestor realități, o „soluție” fascistă pentru promovarea obiectivelor Axei, în general, ale Germaniei în special, în condițiile specifice din vara anului 1940 prin satisfacerea intereselor revizioniste ungare. Expertiza întocmită de W. Czell, devenită cunoscută și Cămarilor Reichului, evidențiază, o dată mai mult, această concluzie.

Autorul expertizei, Wilhelm Franz Richard Czell, era un cercetător tânăr, născut la Brașov în anul 1907. Fiul fabricantului Wilhelm Czell, absolvise cursurile Liceului Honterus din Brașov, după care studiasse istoria în Germania. În deceniul patru activase ca istoric la Brașov, apoi, în anii celui de-al doilea război mondial, s-a reîntors în Germania. Așa cum o dovedește analiza pe care a efectuat-o, Czell era deci un competent și obiectiv cunoscător al istoriei Transilvaniei, fapt explicabil și datorită contactului său nemijlocit cu realitățile și cu unele desfășurări istorice din

această zonă. Una din rudele sale, Lutz Korodi¹, se numărase printre principalii lideri ai saşilor în lupta împotriva politicii de maghiarizare forţată promovată de cercurile conducătoare din Budapesta, în anii dualismului austro-ungar.

Textul expertizei întocmit de W. Czell (Fondul R 34 II/1487, filele 167-179) a îngăduit să se afle ideile exprimate de el în legătură cu conţinutul cărţii primite spre analiză. Studiind lucrarea pe capitole, autorul şi-a expus cu fermitate opiniile, manifestându-şi adesea uimirea şi indignarea în faţa variaţiilor modalităţi prin care personalităţi puternic implicate în viaţa politică şi ştiinţifică a Ungariei anului 1940 se străduiseră să contureze o imagine atât de falsă realităţilor istorice şi situaţiei contemporane ale Transilvaniei. Constatările şi aprecierile sale sînt cu atât mai semnificative cu cît ele au fost formulate la solicitarea unor cercuri politice profund ostile României, din expertiza lui W. Czell decurgînd concluzia că lucrarea editată de istoricii unguri nu era altceva decît un produs tipic al literaturii şoviniste-revizioniste, cuprinzînd grave încălcări şi mistificări ale adevărului istoric. Cunoşcînd aceste aprecieri şi constatări, ca şi cuprinsul lucrării la care ele se referă, nu poţi să nu observi similitudinea multora din ideile şi tezele cuprinse în cartea editată în 1940 şi în recenta *Istorie a Transilvaniei*, tipărită la sfîrşitul anului trecut la Budapesta.

Dar pentru ca cititorii să observe direct concluziile care se impun, să dăm cîvîntul lui W. Czell, din a cărui expertiză vom reproduce, în continuare, cîteva observaţii, aprecieri şi concluzii generale formulate de recenzent în legătură cu obiectul şi metodologia falsificării practice de autori lucrării *Siebenbürgen*. Menţionăm că fragmentele respectă întru totul ordinea textului original, precizările făcute de noi fiind marcate prin paranteze drepte, iar întreruperile de text

¹ Lutz Korodi, profesor şi om politic sas din Braşov. Născut la 15 septembrie 1867, ca fiu al profesorului şi rectorului Liceului Honterus, Ludwig Korodi. După studii superioare la Berna, Bonn, München şi Budapesta, ajunge — vădînd calităţi pedagogice deosebite — profesor la Gimnaziul evanghelic din Braşov. Intră de timpuriu în viaţa publică a oraşului, deţinînd conducerea presei locale *Königsstädter Zeitung*. Între anii 1893-1896 şi 1899-1901, Deputat, (1901-1903), a iniţiat şi întreţinut bune relaţii cu reprezentanţii românilor, în primul rînd cu deputaţii lor, Iuliu Maniu şi Al. Vaida-Voievod. Atît prin publicitatea pe care o conducea, cît şi prin cuvîntările sale a luat deschis apărarea românilor transilvăneni împotriva opresiunilor naţionale. În Parlamentul de la Budapesta, el declara că „ungurii, prin atitudinea lor faţă de naţionalităţi, practică o politică de sinucidere, deoarece provoacă toate elementele centrifugale, ceea ce poate duce Ungaria la catastrofă, în cazul unor complicaţii externe”. Pentru atitudinea sa a fost condamnat de autorităţile ungare la un an de închisoare şi la plata unei mari amenzi. A plecat în străinătate — Germania (unde a condus, între 1907 şi 1917, Fontana-Schule din Berlin-Wilmersdorf) şi Polonia. A continuat activitatea publicistică, militînd pentru întărirea legăturilor dintre Transilvania şi Germania. După 1917, a revenit în Transilvania, unde Consiliul Dirigent l-a numit secretar de stat pentru culte şi instrucţiune; a fost, de asemenea, reprezentant al saşilor în Senatul român. La începutul deceniului patru s-a reintors în Germania, unde, prin activitate publicistică, s-a afirmat ca unul dintre cei mai buni cunoscători ai problemelor minorităţilor naţionale europene. A murit la 25 martie 1954.

prin trei puncte. Paragrafele reproduse din expertiza lui W. Czell sînt cuprinse între ghilimele; atunci cînd el citează din autorii unguri sînt folosite ghilimele ascuţite.

„Toate studiile acestei lucrări — arată Czell, chiar la începutul expertizei sale — au un element comun şi anume, efortul de a demonstra legătura firească şi, prin aceasta, necesară asigurării păcii în Europa, dintre Transilvania şi Ungaria.

Capitolul introductiv este scris de prof. dr. h[onoris] c[ausa], contele Teleki Pál [istoric şi om politic ungur (1879-1941)], în prezent [1940] preşedinte al Consiliului de Miniştri ungur. El vrea să prezinte *Situaţia Transilvaniei în Ungaria* (aşa este formulat în titlu; din punct de vedere istoric şi geografic însă [un astfel de titlu] este fals) drept unica sinteză paşnică şi să demonstreze «deosebit de coerenta unitate» a bazinului ungăr din punct de vedere geologic, orografic, hidrografic, al tehnicii transportului şi economic. El consideră teritoriul rămas al «României creată de Congres» ca «ţară de legătură», dar nu între Est şi Vest, ci «între marile spaţii ruşesti şi balcanice din Europa».

În capitolul următor, *Misiunea Ungariei în bazinul Carpaţilor*, prof. dr. h.c. Bálint Hóman [istoric şi om politic ungur (1885-1953)] demonstrează că spiritul întemeietor de stat al maghiarimii i-a transformat pe călăreţii nomazi unguri într-o «realitate ungără central-europeană creştină, potrivit modelului occidental». Acest popor ungur a fost condus de «Sfîntul Ştefan, conform propriilor datini ale acestuia în spirit unguresc». Nici el [Hóman] şi nici vreunul din ceilalţi autori nu menţionează ce înseamnă «spirit unguresc»... Este o cramponare rigidă faţă de concepţia Sfîntului Ştefan, [concepţie] în prezent lipsită complet de conţinut”.

Cei care neagă continuitatea daco-romană după retragerea aureliană din anii 271-275, cum este cazul autorilor cărţii asupra căreia trebuia să-şi spună părerea istoricul german, făceau acest lucru tocmai pentru a justifica prezenţa ungarilor într-un teritoriu care aparţinea de drept poporului român.

„Istoricul Alföldi [András; istoric şi arheolog (1895-1981)] — continuă Czell — vrea să demonstreze că provincia romană [Dacia] a fost total golită de populaţie romană de către Aurelian sau cel puţin în perioada care i-a urmat şi, astfel, românii nu-şi au originea în populaţia băştinaşă a Transilvaniei. Acest lucru este la fel de nefondat, din punct de vedere istoric, ca şi următoarele expuneri ale lui Hóman, potrivit cărora «secuici erau populaţia băştinaşă de limbă maghiară din Transilvania»...” Aceleaşi idei îşi propunea să servească şi un alt autor al lucrării, dar cu ajutorul toponimiei. Astfel, observă Czell, „Kniesza [István; istoric şi lingvist (1898-1965)] încearcă să demonstreze [în ca-

² Aluzie la Congresul de pace de la Paris din 1856, considerat în mod cu totul fals de către autorul capitolului respectiv drept punct de pornire în crearea statului modern român — n.r.

pitulul *Denumirile geografice ale Transilvaniei* prioritatea ungarilor. O dovadă a minciunii sale fără scrupule este harta de la p. 13, care neagă pur și simplu existența populației românești din vremea cuceririi ungare: din punct de vedere științific, acest lucru reprezintă, de-a dreptul, o monstruoasă zădărniciere! Această încercare metodologică, intenționat falsă, duce la concluzii complet eronate.

Nu numai la Elekes [Lajos, istoric (n. 1914) un alt autor al lucrării] întâlnim marea greșală de a utiliza [în capitolul *Ungaria și începutul existenței de stat românești*] conceptul modern de suveranitate al Europei Occidentale din precedentele două secole [XVIII-XIX] în legătură cu relațiile juridice de stat din spațiul sud-est european al secolelor de mai înainte. Datorită acestui mod de gândire, nefondat istoric, el reușește să prezinte o dependență mai mult sau mai puțin directă a principatelor române față de regatul Ungariei...

Studiile cuprinse sub titlul *Două decenii de dominație română în Transilvania* [unul dintre autori fiind Makka László¹] vor să înfățișeze această perioadă [1918-1940] ca fiind, sub toate aspectele, mult mai nefavorabilă [în sensul situației generale] decât precedentii 51 ani de dominație maghiară. (Perioada de la 1868 [1867] până la 1919 [1918] — precizează Czell — este singura perioadă de timp în care Transilvania a aparținut, în adevăratul sens al cuvântului, Ungariei). Însă afirmația despre o mai bună stăpânire ungară corespunde, dintre toate, cel mai puțin [adevăr-

ului] în privința politicii practicate față de minorități... Fotografiiile și hărțile, abil alese, foarte frumos executate, care sprijină eficient diferitele studii induc în eroare și vor mai fi analizate în aprecierea generală.

Atitudinea generală ce se desprinde din lectura lucrării, ținând să sublinieze Czell, este aceea de „propagandă politică ungaro-sovietică mascată științific”. Și în susținerea acestei aprecieri, referențialul continuă:

„Tratarea materialului. Prezentarea problemelor din punct de vedere metodologic și sistematic este necorespunzătoare. În parte, [această tratare] este intenționat neclară și în amănunt nebulosă pentru a deruta cititorul. Trebuie amintită aici, în special, folosirea neunitară a toponimiei, prin care un cititor neavizat este pus în imposibilitatea de a se orienta...”

Forma și limba. Din punct de vedere artistic și grafic este o lucrare deosebită... Dimensiunile [artificial] mărite (hîrtia este, de exemplu, de trei-patru ori mai groasă ca de obicei), pentru a crea impresia de fastiditate, obiectivitatea insistent etalată, sînt inacceptabile din punct de vedere științific și au drept scop inducerea în eroare a cititorului. Dacă se ține seama de căutata asemănare cu vocabularul național-socialismului..., adesea foarte deplasat, se poate spune că acești domni sînt puși pe șarlatanie... Stilul este bizar, deseori prețios și bombastic...

Aprecieri generale. Faptul că această lucrare a apărut la 1 august 1940 demonstrează clar scopul ei politic. Dacă în prefață autorii

¹ Printre autorii lucrării *Siebenbürgen* (Transilvania), editată în 1940, se numără „facindu-și „uconicia” în campania de falsificare și denigrare a istoriei românilor — și Makka László.

Născut în anul 1914, Makka László era în 1940, la data apariției lucrării *Transilvania*, asistent la Biblioteca națională Szechenyi la Muzeul național ungar din Budapesta și obținuse titlul de doctor în istorie; publicase în 1939 un studiu despre evoluția prețurilor pe piața ungară a cărții. La lucrarea de propagandă destinată cuceririlor naziste contribuise, alături de tatăl său, Makka Sándor, la capitolul *Două decenii de stăpânire română în Transilvania*; tatăl său redactase sub capitolul *Imaginea societății transilvaneze*, iar fiul *Literatură ungară din Transilvania sub stăpânirea română*, în care prime „aprecieri” se numără și aceea că după unirea Transilvaniei cu România, „cultura ungară din Transilvania a primit una dintre cele mai cumplite lovituri” — afirmație în contrast total cu realitatea.

După această primă participare la o lucrare propagandistică, Makka L. a devenit un nume frecvent în lucrări avînd ca scop denigrarea poporului român și a istoriei sale. Între 1940 și 1944 a elaborat (singur sau în colaborare cu alți autori) o serie de lucrări de acest fel.

În anii ocupației horthyste asupra părții de nord a Transilvaniei, Makka László a fost profesor la Universitatea din Cluj (înfrîntă de autoritățile horthyste în locul Universității române refugiate în această perioadă la Sibiu) și director adjunct al Institutului ungar de istorie al Transilvaniei, întemeiat în condiții similare cu universitatea.

După eliberarea părții de nord a Transilvaniei și restabilirea autorității românești asupra întregului teritoriu al acestui străvechi pămînt românesc, Makka László a fost îndepărtat de la catedra universitară clujeană. Reîntors în Ungaria, a continuat activitatea publicistică istorică defavorabilă României.

În 1946, numele său era din nou întâlnit, de astă dată ca autor al unei lucrări — *Histoire de Transylvanie* — destinată să servească, în fața Conferinței de pace de la Paris, pretențiilor pe care delegația ungară le revenidea asupra Transilvaniei sau a unei părți a ei (*Magazin*

istoric, nr. 1 și 2/1987). Tezele eronate expuse în această carte privitoare la istoria românilor au întîmpinat, în anul 1946, riposta istoricilor Gheorghe I. Brătianu și Aurel Cazacu, prin ample și ferme recenzii. Păstîmînd realitatea, ignorînd și ocolind adevărul istoric, el căuta să susțină teza falsă despre „totala distrugere a populației dacae” în urma războaielor dacoromane, despre „evacuarea” în masă a Daciei în vremea lui Aurelian, contestînd vechimea și continuitatea românilor în patria lor, a căror venire o plasa abia începînd cu a doua jumătate a secolului XIII. El îi transforma pe locuitorii români autohtoni într-o populație nomadă, sedentarizată doar sub influența civilizației maghiare, iar lupta românilor pentru drepturi sociale și naționale o prezenta ca pe o manifestare a „naționalismului” român.

Faptul că Makka László s-a alăturat și a ținut să rămînă în campania celor ce propagau revizionismul nu este de mirare. În definitiv, în diferite perioade s-au găsit nu o dată așa-zisi istorici ce s-au cramponat de apărarea unor cauze pierdute. Ceea ce surpînde și mai ales îngrijorează este faptul că și în anii următori el a găsit teren prielnic pentru a propaga ideile pe care le false pe altă de primejdioase ale revizionismului. În 1948, același autor alcătui o altă scriere *Magyar-román közös múlt* (Maghiari și români — trecut comun) consacrată relațiilor dintre cele două popoare, de-a lungul istoriei, rămînd tribut ar celorlalte concepții confuze și negative privind istoria românilor.

Ideile asemănătoare privitoare la originea, vechimea și continuitatea românilor propaga Makka și în *Histoire de Hongrie*, apărută în 1974 și 1975 la Paris și Londra, lucrare criticată, la vremea cuvenită, de academicienii Constantin C. Giurescu, care sublinia, într-o recenzie din *Revista de istorie*, nr. 8/1976, gravele erori și deformări privind prezentarea trecutului românilor.

Și iată-l din nou pe Makka László, de astă dată în calitate de membru corespondent al Academiei Ungare de Științe, printre autorii *Istoriei Transilvaniei*, editată în 1986 sub egida acestei instituții. O prezență care spune, desigur, multe despre caracterul și scopurile acestei lucrări.

fac referiri la dreptul națiunii lor la revendicări, dobândit prin muncă dură, la aceasta ar mai trebui adăugat doar că această muncă nu dă dreptul conducătorilor unui popor la pretenții exagerate, dacă aceștia nu sînt dispuși să ceară de la poporul lor, dar mai ales de la ei înșiși obligații la fel de exagerate. Numai că urmărirea telurilor lor naționale nu se asociază la acești «cei mai competenți» reprezentanți ai poporului ungar, cu conștiința responsabilității pentru o ordine superioară (aceea a conviețuirii popoarelor). Dacă pe lângă aceasta se cunoaște dinamica exagerat de artificială, adesea chiar falsă și nenaturală, a activității științifice maghiare cu coloratură de-a dreptul politică, precum și evaluarea ei în critica de specialitate, atunci nu trebuie să mire pe nimeni că în prefață, care sfidează prin superlative stilistice, se elogiază obiectivitatea și caracterul științific al textului...

În ceea ce privește studiile reunite sub titlul *Artă, literatură și știință*, autorii acestor articole... [vor să convingă] că toate descrierile imaginilor, care adesea sînt pe de-a ntregul germane, trebuie să conducă la părerea că spațiul începînd de la Praga la Kosiçe, Levoča, Bistrița, Cluj, Brașov, Sibiu pînă în Banat, la Timișoara, este plin de creații culturale ungare. Se omite, din păcate, să se amintească apartenența etnică a constructorilor, sculptorilor și a altor maeștri, iar prin toponime adesea maghiare, cititorul neavizat este indus în eroare... Dacă în această privință s-a mizat pe insuficienta cunoaștere de către oamenii de știință germani, atunci aceasta constituie nu numai o falsificare puțin elegantă, ci și o nerușinată tutelare, a cărei menchinărie este foarte regretabilă... În text, ca, de altfel, și la ilustrații, denumirile germane și maghiare de localități sînt folosite alternativ. Și aceasta intenționat, pentru a induce și mai mult în eroare pe cititorul neavizat...

După această amplă apreciere generală, W. Czell se oprește din nou asupra unor detalii: „Referitor la articolul *Misiunea ungară în bazinul Carpaților*, redactat de Hóman...”, sînt necesare cîteva precizări. Hóman susține, ca pe ceva de la sine înțeles, faptul că «românii, care au venit din Balcani(!), au rămas și în noua lor patrie străini, prin limba și religia lor, față de ungurime și Occident», pentru a continua apoi că această cea mai tinăra dintre naționalitățile Ungariei [adică românii, veniți cel mai tîrziu, după părerea lui Hóman], supraînchisă în sine, și-a păstrat caracterul ei răsăritean. La această [afirmație se impune] doar următoarea lămurire: dacă oamenii de știință unguri argumentează în acest chip, atunci realizarea unei înțelegeri și a unui compromis amical cu știința românească sînt cu totul excluse... Că o înțelegere este totuși posibilă, o demonstrează conferința ținută de un om de știință german, în iunie 1940, care, invitat de partea ungară, a vorbit la Institutul ungar al Universității din Berlin despre *Atlasul lingvistic român* realizat de prof. Sextil Pușcariu. Conferențiarul a dovedit, pe

cale pur științifică, prezența populației române în Transilvania înainte de cucerirea acesteia de către unguri și a urât, adresîndu-se oamenilor de știință unguri, să poată prezenta și ei cît mai curînd un atlas lingvistic ungar corespunzător, care să facă posibile înțelegerea și mai ales discuțiile [științifice]. Este, așadar, posibil să se vorbească rațional, dacă există bunăvoință...

Ar mai fi de menționat că activitatea științifică desfășurată timp de decenii de către un alt învățat german, romanistul prof. Ernst Gamillscheg, a demonstrat în mod incontestabil continuitatea elementului românesc în munții din vestul Transilvaniei”.

Referindu-se apoi la unele aspecte ale politicii expansioniste și duplicitate practicate de conducătorii unguri încă de la venirea lor în Europa, W. Czell aprecia că lucrul cel mai rău era „faptul că oamenii de știință unguri nu numai că nu vîd în retrospectivă aceste realități, dar chiar o preamăresc; acești domni sînt lipsiți cu totul de orice înțelegere istorică față de ceea ce depășește propriul lor orizont naționalist...”

La fel de neserioasă apare și aprecierea asupra ungarilor din evul mediu tîrziu că ei ar reprezenta o «Ungarie europeană». Și aceasta în special cînd se menționează textual că «în pofida amestecului de sînge cu străinii (deci și europenii sînt străini!), ei au continuat și mai departe să se simtă și să rămînă unguri» și curînd «s-a format rasa ungară europeană (!) ce trăiește după stilul de viață occidental, și poporul ungar, în forma în care ne este nouă cunoscut, ca naționalitate a bazinului Carpaților, creatoare de stat și păstrătoare de stat». [De aceea] tot ce amenință mitul, singurul încă «păstrător de stat al coronei Sfîntului Ștefan și al regatului milenar» trebuie distrus: românii perioadei de dinainte de 1200 au fost lichidați printr-o simplă trăsură de condei, cei din perioada de după 1200 au fost oprimați și ținuiți în ignoranță [închiderea școlilor minorităților începînd din 1876, în special în urma legii școlilor lui Apponyi, de pildă, cînd numai într-un deceniu, de exemplu, s-au închis, respectiv maghiarizat, peste 1 000 școli generale germane]... Singurii, care din cauza caracterului și culturii pur germane, nu era posibil să fie trecuți cu vederea, sașii din Transilvania, sînt lăudați [de istoricii unguri, autori ai lucrării recenzate] peste măsură, înșă cu fraze goale. Aceștia, ca și ceilalți germani [din Transilvania] s-ar fi situat [după autorii lucrării] «permanent, din punct de vedere politic, de partea maghiarimii». Astfel, se ia ca exemplu anul 1918, cînd «a început ocupația română» (ceea ce nu este adevărat). La sesiunea de la Mediaș (8.I. 1919), sașii s-au pronunțat — pentru a preveni orice neînțelegere — în favoarea alipirii la România. Referitor la afirmația lui Hóman, după care «în 1848/1849, în timpul revoluției ungare, numai germanii au știut să se unească cu ungurii în același sentiment», trebuie amintit că acești simpatici unguri l-au împușcat, la 9.5. 1849, fără nici

un temei juridic legal, pe Stephan Ludwig Roth, conducătorul germanilor în acei ani dificili. Stephan Ludwig Roth va rămâne în permanență în memoria germanilor din Transilvania drept cel mai mare erou popular, atât datorită realizărilor sale, dar, în special, sfârșitului său de martir... Chiar și după primul război mondial [în Ungaria] s-a menținut atitudinea dușmănoasă față de minorități, deși această atitudine contribuise în mod decisiv la prăbușirea Ungariei... Este regretabil — și acest fapt nu este valabil numai în cazul lui Teleki și Hóman, care sînt doctori honoris causa ai Universității din Berlin — că în cazul multor oameni de știință unguri se folosesc titluri științifice înalte și supreme ca un scut afișat în scopul întăririi unor afirmații neadevurate. Pagina 300 enumeră pe 16 rînduri cele mai diferite titluri, funcții și funcții onorifice deținute de dl. Hóman. (Idem și la alți autori la indexul colaboratorilor.)

Referitor la valoarea istorică a culturii germane în general, a reprezentanților culturii germane în Transilvania, în special, se spune destul de puțin... În ceea ce privește avertismentul, deja menționat, al lui Hóman despre strictul «caracter oriental răsăritean închis» al românilor, ar fi de făcut și următoarea observație: într-un interval de 14 ani (1900-1914), de exemplu, numărul studenților din România la Facultatea tehnică din Charlottenburg a crescut de la 38 la 172; nici un alt stat din afara spațiului german, inclusiv Austro-Ungaria, nu a atins această cifră; chiar și în anul 1915-1916 erau înscrși la această facultate de două ori mai mulți auditori din România (52) decît din toate celelalte state balcanice la un loc, chiar de două ori mai mulți ca din Austro-Ungaria...

Încă un exemplu referitor la modul de lucru al politicianului demografic și statisticianului. Kovacs [Alajos; statistician ungur (1877-1963)] și, în fine, la materialul cartografic al lucrării. Operind cu statistici ungare false din 1910, la a căror realizare Kovacs a contribuit, în calitate de colaborator, încă din 1898, al Institutului ungur central de statistică, el dă dovadă de foarte mare nerușinare, considerînd că cititorul german este atât de redus încît

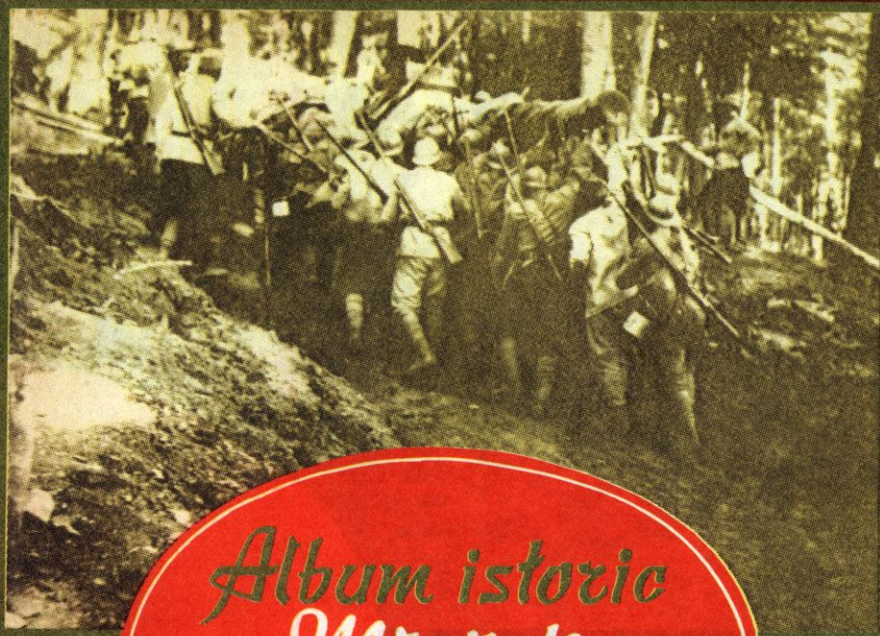
uită la pagina 256 ceea ce i se prezentase cu cinci pagini mai înainte. Statistica indicată la această pagină în legătură cu numărul locuitorilor din 1940 din teritoriile cedate [unite în 1918] României prezintă exact același rezultat ca recensămîntul ungur din 1910, despre care un deputat în Parlamentul ungur afirmase, între altele, că «a fost cea mai mare porcărie făcută în acest domeniu».

Faptul că la pagina 251 este tipărit «1940» [în loc de 1910] este gîndit intenționat ca o greșeală de tipar (de aceea nu este menționată în erată)... Chiar dacă opiniile mele nu prezintă interes, totuși trebuie spus că din punct de vedere al conținutului, întregul [adevăr] este răstălmăcit. Astfel, de exemplu, conexiunile care decurg din înregistrarea și neînregistrarea evreilor ca maghiari, germani sau români sînt recunoscute în cel mai mic amănunt numai de un cunoscător al situației din Transilvania...

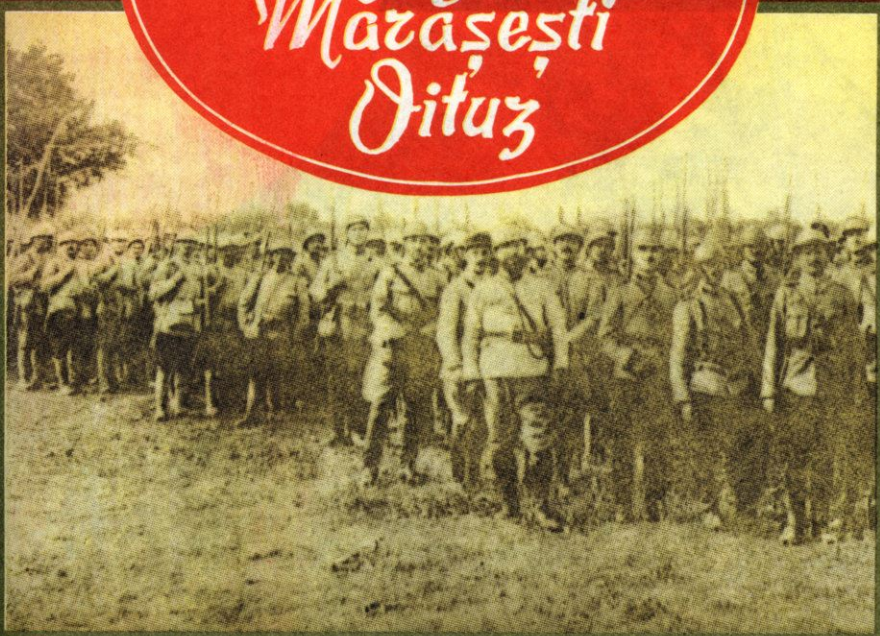
Cîteva cuvinte și în legătură cu anexele cartografice: transpunerea datelor de pe o hartă din 1691, imprimată la pagina 252 și prezentată drept hartă «etnografică» a Transilvaniei, pe o hartă din zilele noastre este un fals și a fost comis cu totul arbitrar... Procedul înregistrării românilor pe harta etnografică a Transilvaniei și a regiunilor răsăritene ale Ungariei în hărțile pentru anii 1910 și 1930 cu un violet palid, în vreme ce pentru unguri se folosește un roșu strident, este de neacceptat, sau cel puțin nu este obiectiv. Tema dezbaterii constituind-o Transilvania, este fals să se înregistreze pe hărți și teritoriile răsăritene ale Ungariei... Incorecte sînt și diametrele punctelor mici în raport cu acelea mari (sau invers). Modul în care este trasată pe hartă (pagina 244/245) linia ce străbate Ungaria răsăriteană demonstrează lipsa de obiectivitate și urmărește înșelarea cititorului. Linia respectivă nu reprezintă actuala graniță româno-ungară, ci acea linie de frontieră trasată la începutul verii anului 1916 de puterile Antantei, dar care nu a devenit niciodată realitate... Iată numai cîteva exemple ale celor mai flagrante procedee de inducere în eroare, dar multe altele pot fi descoperite, oricînd în această lucrare». ■

PLANSELE NOASTRE

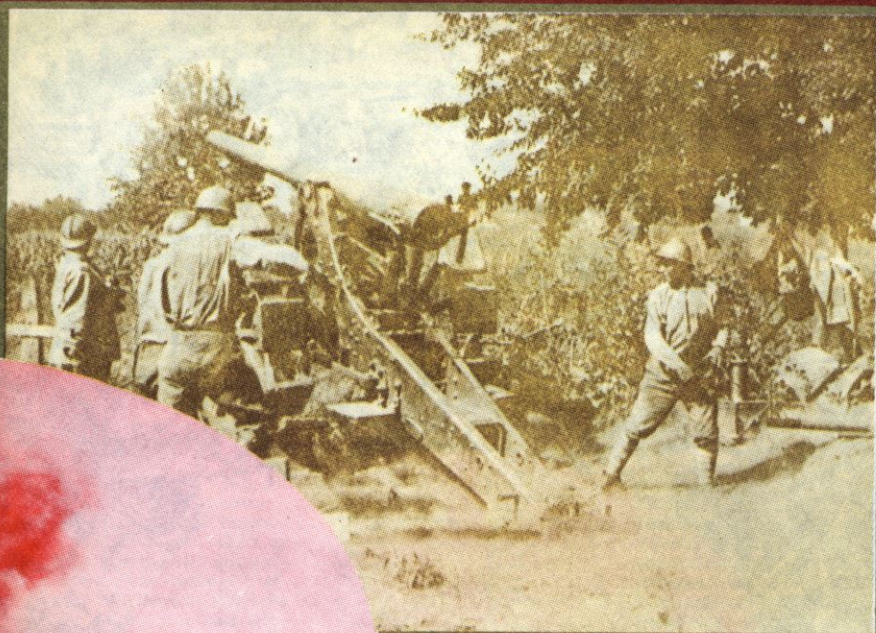
① ② ③ ④ „Armata română — declara generalul francez H.M. Berthelot — a dat nenumărate dovezi de eroism. Soldații români luptă admirabil. Sînt la înălțimea celor mai buni apărători”. Fotografiiile reproduce pe planșele noastre redau cîteva imagini grăitoare ale vitejiei și eroismului ostașilor români în memorabilele bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz

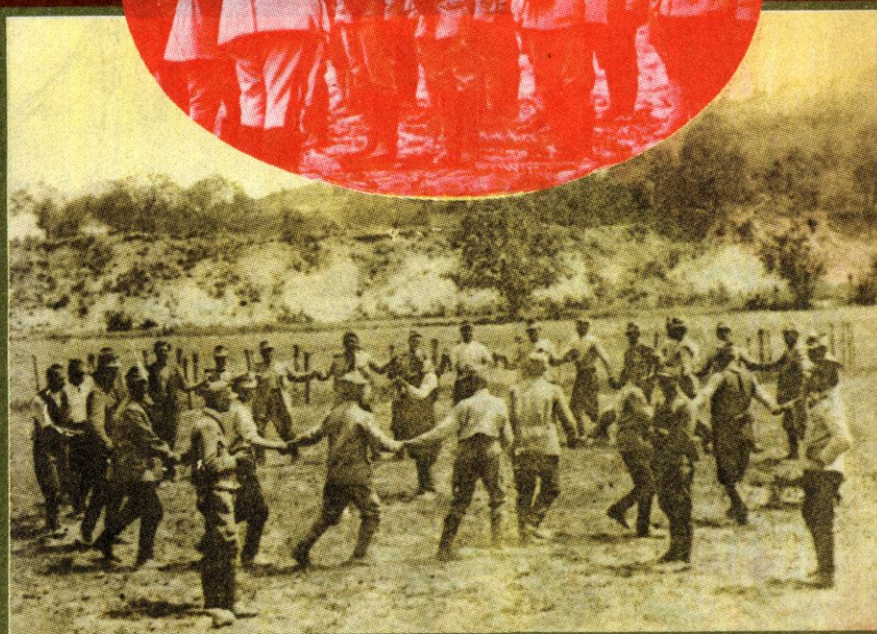

Album istoric
Mărăști
Mărășești
Ortuz

PE URMELE STRĂMOȘILOR (XXI)

ION POPESCU-PUȚURI

Prezentarea orașelor din arealul pontic¹ — așezări meșteșugărești și comerciale, dar, totodată și importante centre ale vieții politice și culturale din această parte a lumii antice — a încheiat ciclul de articole consacrate contribuției pe care savantul francez Jean Foi Vaillant a adus-o la cunoașterea — în pragul Veacului Luminilor — a Antichității Orientale. Apărute la începutul sec. XVIII — în 1725 și 1728 — ambele sale volume, atât *Arsacidarum imperium sive regum Parthorum historia* (Imperiul Arsacizilor sau istoria regilor parților), cât și *Achemenidarum imperium sive regum Ponti, Bospori, Thraciae et Bithyniae historia* (Imperiul Ahemenizilor sau istoria regilor Pontului, Bosporului, Traciei și Bithyniei) au adus în atenția celor interesați o lume practic necunoscută pînă atunci. Prin intermediul lucrărilor orientalistului francez, oamenii de cultură ai sec. XVIII aflau astfel că antichitatea greacă și romană nu fuseseră singurele purtătoare ale culturii și civilizației omenirii, că existaseră cu mult înaintea lor și apoi alături de ele și alte alcătuiuri politice — imperiul part al arscacizilor, imperiul Ahemenizilor cu suita de regate succesorală ș.a. — care dezvoltaseră o civilizație impresionantă și avuseseră strînse contacte politice și diplomatice în epocă.

Interesul Europei apusene pentru istoria lumii orientale nu era întâmplător. Veacuri de-a rîndul, lumea europeană nu văzuse în această zonă decît gravul pericol pe care îl reprezentau cucerirea și înaintarea otomană. Reluarea și

INDEX AUTORUM VETERUM ET RECENTIUM

ÆLIANUS	MEMOR
AFRICANUS	METALLUS
APOLLINUS	ORIGENES
ARABIANUS	PROBVS
ARABIANUS	PAULINUS
ATHEGENUS	Pompey Pont. Euxin.
AURELIUS VICTOR	PETRUS
DIO CAMERUS	PLINIVS
CICERO	PONTIACUS
CLAUDIUS	PONTIUS
COMMODUS NIGER	POLYBIUS STRABO
DIONYSIUS SICULUS	PROBVS
DIOGENES LAERTIUS	PRAXIPHANES
DIONYSIUS ALEXANDRINUS	SAUTURUS
EUTROPIUS	SENECA
FLAVIUS	SENECA IN EXILIO
FULGENTIUS	STRABO
GREGORIUS	SUETONIUS
GREGORIUS	TACITUS
HERODOTUS	VALERIUS MAXIMUS
HERODOTUS	XENOPHON
D. HERONIMUS	XENOPHON
HOMERUS	XENOPHON
JULIUS CAESAR	ZENO
JOSAPHAT	
JUSTINUS	
Julius Gualterus	
T. LIVIUS	
LUCIUS	
LUCANUS	

dezvoltarea legăturilor economice, prin înființarea companiilor comerciale orientale, întemeierea unor reprezentanțe politice permanente (ale Franței și Angliei) la Înalta Poartă au lărgit considerabil posibilitățile de cunoaștere a acestei părți a lumii, nu numai sub aspect contemporan (numeroase relatări de călătorie cuprind ample descrieri ale locurilor și oamenilor acestei părți), ci și sub acela al trecutului ei.

În reconstituirea istoriei, numismatică a avut un rol aparte. Multă vreme această disciplină era considerată, un divertisment. Marchizul de La Bruyère o și înregistrează în ale sale *Caractere* la capitolul *Curiozități*, vorbind, cu o notă ușor ironică, de discutiția celui ce știe să vadă într-un bănuț tocit detalii de mare finețe. Apăruta unor lucrări de numismatică — așa cum fusese aceea a lui Hubert

Goltz (Goltzius) despre monedele republicane romane (*Fasti magistratum et triumphorum Romanorum ab urbe condita ad Augusti obitum*, Brugis Flandrorum — 1566) — sublinia seră însă marea contribuție pe care numismatică o putea aduce la reconstituirea istoriei, la stabilirea succesiunii cronologice și, mai cu seamă, la identificarea unor personalități istorice necunoscute pînă atunci (numai pentru Franța merovingiană, de pildă, cercetarea monedelor a îngăduit cunoașterea numelui a 1 200 localități și 2 400 persoane). Aceste reușite au determinat o mare dezvoltare, o adevărată explozie — s-ar putea zice — a cercetărilor numismatice. Pe lângă majoritatea curților europene s-au întemeiat cabinete de medalii, mulți nobili și savanți au început să-și alcătuiască colecții proprii; nu au lipsit nici cazurile de falsificare a unor monede ori medalii, ceea ce a impus necesitatea elaborării unor norme critice de analiză. Regele Franței Henric IV a încredințat organizarea cabinetului regal de medalii lui Rascas de Bagarris, care a pus astfel bazele colecției regale, transformată azi în cabinetul de medalii și antichități al Bibliotecii Naționale. Urmașul lui Bagarris, Fabri de Peiresc (1580-1637) este considerat întemeietorul criticii arheologice în numismatică.

Ulterior, la sugestia lui Pierre Seguière, președintele Academiei de Inscripții, Colbert, ministrul lui Ludovic al XIV-lea, l-a numit în fruntea acestui cabinet pe unul din cei mai proeminenți și prestigioși numismați ai vremii, Jean Foi Vail-

¹ Magazin istoric, nr. 7/1987.

lant (1632-1706). Devenit anticar al regelui și trimis de acesta în numeroase misiuni peste hotare în vederea completării seriei de monede din cabinetul regal, J.F. Vaillant a depus o cercetare deosebit de străduitoare. A făcut numeroase călătorii în Italia (unde a fost de 12 ori), în Grecia, în Egipt și Turcia, ajungând până în Persia. A cunoscut, așadar, la sursă realitățile din multe state orientale, iar studierea monedelor antice l-a determinat să le cunoască istoria. Ca și alți cercetători ai vremii, care utilizau informațiile numismatice și el punează accent în lucrările sale pe informațiile furnizate de numismatică. Cum preciza încă din titlu, ambele lucrări amintite erau realizate *ad fidem numismatum accommodata*, deci pe baza dovezilor monetare. Și, într-adevăr, marele număr de monede pe baza cărora a reconstituit succesiunea regilor arsacizi și ahemenizi (ale căror imagini le-am reproduș în paginile revistei) dovedesc atenția pe care savantul francez a acordat-o studiului monedelor.

Numai monedele nu puteau însă asigura cadrul de fapte și evenimente al istoriei acestor suverani și al popoarelor lor. Marelui număr de autori latini și greci din ale căror scrieri a obținut informațiile necesare privind istoria politică a Arsacizilor și Ahemenizilor probează — cum am mai arătat — seriozitatea științifică a lui J.F. Vaillant, firește raportată la cunoștințele vremii. În măsura în care izvoarele istorice i-au îngăduit, Vaillant a încercat — spre deosebire de alți istorici contemporani cu el — să adopte o poziție critică față de aceste izvoare, să le confrunte și din confruntarea lor să determine adevărul.

Pentru a stabili originea lui Mithridate VI Eupator, de pildă, el a folosit informații provenite de la mai mulți autori: Florus, Sextus, Aurelius Victor, Polibiu, combătând părerea lui Reinerus Reineccius, istoric german ce a trăit cu puțin înaintea lui Vaillant și care — spune istoricul francez — prelua informațiile de la isto-

ricii antici, fără a le compara între ele.

Această poziție critică era cu atât mai necesară cu cât izvoarele consultate — fie grecești, fie romane — reflectau punctele de vedere ale cetățitor grecești sau ale Imperiului roman, fiind, așadar, ostile partilor. Astfel, relatând bătălia de la Salamina (480 î.e.n.), prezentată părtinitor în *Istoriile* lui Herodot (care vorbea doar de pierderile suferite de perși, minimalizându-le pe ale grecilor), J.F. Vaillant adaugă afirmațiile lui Plutarh care, relatând aceleași evenimente legate de lupta urmașului lui Darius Artaxerxes, cu grecii, sublinia eroismul și dragostea de frate a comandantului persan Artabazes (de asemenea, fiu al lui Darius, numit de acesta, satrapul Pontului) căzut la Salamina „pentru gloria navală a fratelui său”.

În lucrările sale, J.F. Vaillant, în spiritul probității științifice, recunoaște deschis și lacunele de informații „*Datorită lipsei [de informații din partea] istoricilor care s-au ocupat cu această perioadă — scrie el — nu se știe numele celui care a venit la tron după moartea regelui Pontului Artabazes. Căci dacă ni s-ar fi păstrat istoria scrisă de către Ctesias, care a trăit în aceeași perioadă ca și Xenofon... fără îndoielă că el ne-ar fi spus*”.

Realizate pe aceste coordonate, lucrările lui Vaillant consacrate Arsacizilor și Ahemenizilor au reconstituit cu destulă exactitate (multe dintre observațiile lui rămân valabile și astăzi) istoria acestor popoare, subliniind însemnătatea pe care a avut-o în antichitate regatul arsacizilor, ca și sumedenia de state întemeiate după expediția lui Darius din anii 514-513 î.e.n., precum și strînsele legături economice, comerciale, dar mai cu seamă politice și culturale dintre ele. El analizează amănunțit numeroasele alianțe dintre suveranii Pontului, Bosporului, Bithyniei și Pergamului, vasta politică de coaliizare a forțelor Orientului preconizată de Mithridate VI, lipsa de decizie a unor regi din Bithynia, în

special Nicomedes III, a căror politică sovăitoare față de Roma imperială a ușurat pătrunderea romanilor în această zonă. Subliniază de asemenea, frământările interne din cadrul acestor regate, luptele pentru supremație — adeseori singure — care au dus la slăbirea și în cele din urmă la prăbușirea regatului Bosporului și a imensei, dar subredei totuși, alcătuirii politice a lui Mithridate.

Desigur, nu toate aprecierile lui J.F. Vaillant au rămas valabile în istoriografie. Cum aprecia unul din biografi săi, E. Babelon (*Traité de la monnaies grecques et romaines*), multe din afirmațiile sale au fost depășite. Studiile sale — potrivit aprecierilor aceluiași autor — au constituit însă puncte de plecare în cercetarea istorică și numismatică. Opera sa a pregătit și anunțat lucrări științifice ca acelea ale lui Eckhel *Doctrina numorum veterum*, apărută la Viena, în opt volume, între 1792 și 1798 sau T. Mionnet (*Descriptions des médailles antiques*, 15 volume și un supliment).

Studiile de orientalistă ale lui J.F. Vaillant au găsit continuatori în A.J. de Saint-Martin la începutul sec. XIX și Adrién de Longperier în a doua jumătate a veacului trecut, care au reconstituit în bună măsură tabloul istoric al statelor ce au înflorit în antichitate pe un teritoriu vast din Asia și Europa, contribuind astfel la restituirea istoriografică a unui însemnat capitol al istoriei antichității.

Reconstituirea istoriei popoarelor amintite, chiar dacă astăzi lucrărilor respective li se pot descoperi multe aspecte insuficient adâncite sau elucide, constituie, în procesul cunoașterii istorice, o contribuție la valorificarea moștenirii culturale a omenirii, la evocarea interdependenței civilizațiilor ei și aceasta este una din menirile dintotdeauna ale istoricilor. ■

1939-1945.

CORRESPONDENȚĂ SECRETĂ

CASA ALBĂ —

DOWNING STREET 10

CORNELIU BOGDAN

Atît președintele american, cit și primul ministru britanic au făcut un efort conștient de a stabili o relație personală, iar acest efort a dat cele mai bune rezultate în perioada dintre Pearl Harbor (7 decembrie 1941) și Conferința de la Teheran (28 noiembrie-1 decembrie 1943), perioadă cînd interdependența și cooperarea anglo-americană au atins un maximum de productivitate¹. Conținutului de mare seriozitate și importanță din relațiile dintre cei doi lideri, relații care contribuiau masiv la sudarea a ceea ce diplomația contemporană anglo-americană denumește *special partnership* (raporturile privilegiate anglo-americane), i se adaugă fel de fel de întîmplări din intimitatea Roosevelt-Churchill. Astfel, în timpul întîlnirii celor doi de la Washington („Arcadia”)² la 23 decembrie 1941,

cînd Churchill se afla în capitala S.U.A., Edward Bruce, șeful secției arte plastice de la Institutul Smithsonian din Washington, i-a trimis lui Roosevelt o scrisoare, prin care îl ruga să transmită un mesaj lui Charles Marin, pseudonimul folosit de Churchill în picturile sale. Bruce sperase că Churchill va participa la un dejun oferit de Institutul Smithsonian. La 11 februarie 1942, la aproape șapte săptămîni după ce scrisoarea lui Bruce ajunsese la Casa Albă, Roosevelt a primit, în sfîrșit, informația că Charles Morin, nu Marin, reprezenta pseudonimul de pictor al primului ministru. A doua zi, el i-a scris lui Churchill, aflat deja la Londra:

„Dragă Winston,

Tipii ăștia care se ascund sub nume false se expun la tot felul de suspiciuni. Corespondența alăturată, pe care am aranjat-o în ordine cronologică, este de natură să vă amuze. Ned Bruce, un vechi prieten de-al meu și un om cu adevărat minunat, este din cale afară de poezic. Pe cînd vă aflați aici, el i-a trimis, prin grija mea, o scrisoare unui anume «Marin».

Ambasada britanică a fost rugată să facă verificările de rigoare. Îmi închipui că proble-

ma a făcut drumul dus și întors la Scotland Yard.

Într-o bună zi am să vreau să văd și eu un tablou pictat de tipul ăsta cu nume fals și tot cîndva mai sper că veți avea răgazul să vă reluați pasiunea de a picta, iar eu am să pot reveni la navomodelism și filatelie”.

Mesaj de îmbărbătare

În memorandumul său cu privire la situația militară, prezentat la prima conferință de la Washington, „Arcadia”, și scris pe nava „Duke of York”, în drum spre S.U.A., Churchill aprecia că „fortăreața și insula Singapore va rezista la un atac (japonez) cel puțin șase luni, deși, în acest timp, baza nu va putea fi utilizată de nici o parte”. Churchill s-a dovedit prea optimist. La 15 februarie 1942, Singapore, puternica bază navală britanică, colonie a Coroanei din 1867, a capitulat³. Trei zile mai tîrziu, Roosevelt a intervenit cu un mesaj de îmbărbătare, mai ales că ambasadorul american la Londra, John Winant, îl informase pe președinte că primul ministru părea obosit

¹ Continuăm publicarea altor mesaje dintre Churchill și Roosevelt, extrase din cele trei volume de corespondență a celor doi, volume apărute la New York, în 1984, sub îngrijirea profesorului Warren F. Kimball.

² Conferința „Arcadia” a avut loc la Washington între 23 decembrie 1941 și 14 ianuarie 1942, din inițiativa lui Roosevelt și Churchill. Ea a analizat și aprobat planul de atac în Africa de Nord: forțele S.U.A. în Maroc, cele britanice în Algeria. Șase luni după încheierea ei, în iulie 1942, la conferința stateelor majore unite ale Aliaților, planul a luat denumirea „Torch”.

³ Magazin istoric, nr. 2/1967.

și era supus unor serioase presiuni politice, în urma unei serii de înfringeri militare („Un cuvânt de încurajare de la dv. și de la Harry [Hopkins] îi ușurează întotdeauna povara”, scria ambasadorul președintelui).

„Îmi dau seama în ce măsură v-a afectat, pe dumneavoastră și poporul britanic, căderea Singaporei. Este o zi de sărbătoare pentru binecunoscuții

episodul din Canalul Minecii¹ ca pe o înfringere. Sînt din ce în ce mai convins că prezența tuturor navelor germane în Germania simplifică problemele noastre navale comune din Atlanticul de nord”.

Caracterul extrem de apropiat al relațiilor anglo-americane este demonstrat de avertismentul lui Churchill că, puțin timp în urmă, criptografii britanici spărseseră co-

trimită mesajele cele mai importante prin canalele marinei militare și ale armatei terestre. Scrisoarea care urmează datează din 25 februarie 1942:

„Iubite domnule președinte, Într-o seară cînd ne-am întrefînit pînă tîrziu, mi-ai vorbit despre cît de important ar fi faptul ca cifrarii noștri să intre într-un contact mai strîns cu cei ai dumneavoastră. Sînt foarte dornic să pun în legătură orice expert desemnat de dumneavoastră cu tehnicienii mei. Cifruirile marinelor militare ale țărilor noastre au fost și sînt un permanent obiect de discuții între serviciile noastre. Dar și cifruirile diplomatice și militare sînt la fel de importante. De cîva timp, experții noștri susțin a fi descoperit sistemul de codificare și au alcătuit cîteva grile folosite de corpul dumneavoastră diplomatic. Din momentul în care am devenit aliați, am dat indicații ca această activitate să înceteze. Cu toate acestea, după cum mi s-a raportat, nu putem ignora pericolul potențial ca inamicii noștri să fi realizat și ei anumite succese în această privință.

V-aș fi recunoscător dacă v-ați ocupa personal de această problemă și, dacă este posibil, ați arde această scrisoare, după ce o veți fi citit. Întreaga chestiune este atît de secretă, încît afectează securitatea ambelor țări. De aceea, trebuie să o cunoască cît mai puține persoane.

Profit de călătoria ambasadorului britanic Halifax pentru a vă trimite scrisoarea prin el, urmînd să vă fie înmînată personal”.

**„Merge mai ușor
cînd vorbim”**

Coroșpondența din primele luni ale anului 1942 acoperă, ca de obicei, o varietate de probleme militare și politice. Dar Roosevelt găsește timp pentru a-și împărtăși necazurile politice interne, făcînd din ele puncte de apropiere cu Churchill:

„18 martie 1942

Dragă Winston,

Sînt sigur că știți că m-am gîndit mult la necazurile dum-

15 februarie 1942. Singapore, puternica bază navală britanică, capitulează — motto de îngrijorare pentru Churchill

cusurgii, dar, indiferent de gravitatea eșecurilor noastre — și nu le subestimez deloc —, trebuie să ne concentrăm permanent atenția asupra mișcărilor următoare de lovire a adversarului.

Sper că vă veți păstra optimismul în aceste săptămîni de grea încercare, deoarece sînt absolut sigur că vă bucurați de toată încrederea poporului britanic. Vreau să știți că mă gîndesc adesea la dumneavoastră și știu că nu veți ezita să-mi cereți un sfat, dacă veți considera că el v-ar putea fi util.

Cînd voi vorbi la radio lunea viitoare, voi spune cîteva cuvinte despre cei care tratează

durile și cifruirile folosite de Departamentul de Stat. De fapt, Roosevelt fusese deja informat că aceste coduri nu erau sigure. El începuse să-și

¹ În aceeași perioadă cu căderea citadellei Singapore, flota germană staționată la baza militară din teritoriul francez ocupat, Brest a reușit să se deplaseze prin Canalul Minecii, fără pierderi, și să se retragă în Germania, semn al abandonării definitive a planului hitlerist de a invada Marea Britanie. Churchill a căutat să prezinte incidentul ca o victorie, iar Roosevelt și-a însușit la început argumentele primului ministru. Dar aceste argumente nu puteau explica incapacitatea britanică de a scufunda navele germane la trecerea acestora prin Canal, de aceea, în discursul său, președintele a renunțat să mai menționeze aceste fapte.

neavoastră din cursul ultimei luni. Trebuie, în sfârșit, să recunoaștem că de dificile sînt aspectele militare ale situației, cărora, în cazul dv. li se adaugă și poverile suplimentare produse — atît în timp de război, cît și în timp de pace — de încîntătoarea voastră constituție nescrișă. Serios luînd lucrurile, Constituția americană scrisă, cu legislatura ei de patru ani, scutește nefericita persoană din vîrf de o mulțime de dureri de cap.

Vine la rînd încîntătorul zeu cărăuia ne închinăm amîndoi, numit «libertatea presei». Nici unul dintre noi nu pune prea mult la suflet reportajele care, pe ansamblu, nici nu sînt așa de rele. Însă, literalmente, sintem amîndoi amenințați de așa-numitele comentarii interpretative din partea cîtorva domni cărora politicianismul nu le iese din cap nici în cele mai grave momente de criză, care au pușine cunoștințe de bază și încă și mai pușine informații și core își propun să orienteze opinia publică pe această bază. Presa de la noi, cea mai rea — oamenii de la McCormack — Patterson, ziarele lui Hearst și rețeaua Scripps-Howard¹ — umflă cu insistență unele probleme interne, relativ lipsite de importanță, și sugerează în mod subtil că rolul Americii este să apere insulele Hawaii, litoralul de est și de vest, să facă precum broasca festoașă și să aștepte pînă cînd cineva va ataca propriile noastre fărîmuri. Destul de curios, acești supraviețuitori ai izolaționismului nu mă atacă pe mine personal decît prin repetarea faptului că sînt îngrozitor de suprasolicitat sau că sînt propriul meu strateg, acționînd fără a beneficia de sfaturi din partea militarilor sau marinei. Aceași veche poveste. O cunoașteți prea bine².

În aceeași scrisoare, abordînd o varietate de probleme (în stilul oarecum împrăștiat al lui Roosevelt), președintele se referea și la relațiile cu U.R.S.S. și includea pasajul, atît de des citat, revelator

pentru convingerea care l-a călăuzit pînă la moarte: „Știu că nu te vei supăra dacă o să fiu de o sinceritate brutală și îți voi spune că eu cred că pot să tratez cu Stalin mai bine și decît Foreign Office-ul tău și decît Departamentul meu de Stat. Stalin nu îți poate suferi pe nici unul din demnitarii voștri. El crede că eu sînt mai bun și sper că va continua să creadă asta“.

Și scrisoarea se încheie cu un stat personal: „Știu că îți vei menține optimismul și marea energie, dar știu că nu te vei supăra dacă îți voi spune că ar trebui să-ți însușești un obicei al meu. Odată pe lună mă duc la Hyde Park³ pentru patru zile, mă ghemuiesc într-un birlog și închid așa după mine. Nu răspund la telefon decît dacă ceva cu adevărat important se întîmplă. Aș dori să încerci să faci la fel, să poți pune cîteva cărămizi sau picta un nou tablou⁴“.

Transmite caldele mele complimente doamnei Churchill. Aș dori foarte mult ca soția mea și cu mine să o putem vedea.

Ca întotdeauna al dv.

P.S. Winant este aici. Cred într-adevăr că este un om extrem de înțelept⁵.

La 1 aprilie, Churchill a răspuns:

„Încîntat de scrisoarea dumneavoastră din 18 martie, pe care abia am primit-o. Vă sînt foarte recunoscător pentru toate gîndurile bune în legătură cu treburile mele și pentru căldura personală pe care mi-o dovedești. Situația noastră aici a fost mereu solidă, dar, în mod firesc, neavînd nimic altceva de arătat, ca rezultat al muncii noastre, decît dezastre, oamenii au devenit nerăbdători în Parlament și în presă. Îmi vine foarte greu să depășesc momentul Singapore, dar sper că vom redresa în curînd situația.“

¹ Casa și domeniul personal al lui F.D. Roosevelt, la nord de New York, pe malul Hudsonului.

² Auziela la hobby-urile lui Churchill, pictura și zidăria. Primul ministru a construit sau cel puțin a contribuit la construcția unui zid de cărămidă, la casa sa de țară de la Chartwell.

Averell⁶ ne este de mare ajutor aici. A avut un succes remarcabil în fața puterînicului Comitet al celor trei state din Camera Comunelor, cu o cuvîntare viguroasă, convingătoare. Personal mă simt cît se poate de bine, deși de cînd m-am întors am simțit povara războiului ceva mai mult decît înaintea.

Soția mea și cu mine vă transmitem cele mai bune urări dumneavoastră și doamnei Roosevelt. Poate că, dacă se mai îmbunătățește vremea, m-aș putea autoînvia la un sfîrșit de săptămînă și aș putea da o fugă pînă acolo. Avem multe lucruri de pus la punct și merge mai ușor cînd vorbim⁷.

Vizita lui Molotov

În acea perioadă nimic nu îl irita mai mult pe Churchill decît sprijinul acordat de Roosevelt cauzei independenței Indiei. Momentul indian a consumat multă cerneală în corespondența dintre cei doi lideri și a atras cuvinte aspre din partea primului ministru britanic. La 12 aprilie 1942, Churchill îi scria președintelui Roosevelt:

„Știi ce importanță atribui tuturor lucrurilor pe care mi le spuneți, dar nu cred că pot să-mi asum răspunderea pentru apărarea Indiei, dacă urmează să se arunce iar tot într-o oală în aceste împrejurări de însemnătate crucială. Sînt sigur că acesta ar fi punctul de vedere al Cabinetului și Parlamentului. Întrucît telegrama dumneavoastră am reținut-o drept o comunicare strict personală, nu îmi propun să o pun în mod oficial în fața Cabinetului decît dacă îmi spuneți că doriți acest lucru. Orice ar semăna a divergență serioasă între dumneavoastră și mine

⁶ Averell Harriman (1891-1986), trimis special al lui Roosevelt pe lîngă Churchill, îndeosebi pentru organizarea ajutorului american către Marea Britanie. Prieten personal al președintelui Roosevelt, el a jucat un rol important în relațiile dintre acesta și Churchill. Ulterior, a fost ambasador al S.U.A. la Moscova, ocupînd apoi înalte funcții în guvern american, în special în domeniul relațiilor externe. Activ pînă la sfîrșitul vieții, în 1986, Harriman a fost unul dintre cei mai respectați oameni de stat și diplomați americani.

¹ Trusturile de presă menționate au criticat de la început politica lui Roosevelt, începînd cu cea internă. În rest, presa, în general, a acceptat politica externă a guvernului, s-a supus cenzurii oficiale și a acceptat și o cenzură voluntară.

...m-ar întrista profund și ar afecta grav, cu siguranță, ambele țări, în chiar toiul acestei teribile bătălii”.

Neînțelegerile în problema Indiei, ca și în alte probleme importante, n-au afectat însă esențial cooperarea dintre S.U.A. și Marea Britanie, în urmărirea obiectivului prioritărilor, înfrângerea Germaniei hitleriste, și nici n-au curmat gesturile de prietenie și afecțiune reciprocă dintre cei doi. Cu prilejul Conferinței Atlanticului din august 1941, Roosevelt, care era un pasionat filatelist, a vrut să-i trimită lui Churchill un plic cu o marcă poștală din timpul conferinței, dar l-a răătăcit. L-a regăsit abia la 6 mai 1942. Drept care, l-a trimis imediat destinatarului cu o scrisoare de însoțire:

„Am găsit ieri printre lucrurile mele acest plic. Chiar dacă prefeți meseria de zidar înaltei științe a filateliei, s-ar putea să așezi un descendent care colecționează timbre. Cred că a fost frânt pe „Augustus”, în momentul când ați debarcat”.

Lunile mai și iunie 1942 au înregistrat un eveniment deosebit: cele dintîi vizite la Londra și Washington ale comisarului poporului pentru afaceri externe al U.R.S.S., V.M. Molotov. Churchill și Roosevelt s-au informat reciproc despre convorbirile avute cu demnitarul sovietic. Tema principală: cel de-al doilea front. Informarea trimisă de Churchill, la 28 mai (Molotov a fost întâi la Londra), arăta, în încheiere: „În concluzie, d. Churchill l-a rugat pe d. Molotov să aibă în vedere dificultățile unei invazii peste mare. După ce Franța a ieșit din război, noi, în Marea Britanie eram aproape despuțați: cîteva divizii prost înzestrate, sub 100 tancuri, sub 200 tunuri de cîmp. Și totuși, Hitler nu a încercat o invazie, din cauză că nu avea controlul spațiului aerian. Același gen de dificultăți ne confruntă și azi”.

Deși la curent cu rezervele britanice, la sfîrșitul discuțiilor Roosevelt-Molotov, în comunicatul publicat, se preciza că în cursul convorbirilor s-a realizat o deplină înțelegere privind sarcina urgentă de „a

se crea un al doilea front în Europa în 1942”. După cum se știe, acest angajament n-a fost îndeplinit. Cel de-al doilea front s-a deschis abia în 1944, această întârziere constituind o sursă de fricțiuni și chiar de neîncredere în relațiile U.R.S.S. cu partenerii săi, S.U.A. și Marea Britanie.

Din documentele publicate acum de prof. Kimball, reiese că atitudinea lui Roosevelt a fost determinată de convingerea sa, cristalizată după convorbirile cu Molotov, că situația pe frontul sovietic era realmente îngrijorătoare și că se impuneau măsuri urgente, atât politico-psihologice, cît și militare, pentru a sprijini efortul militar sovietic. Iată pasaje din informarea pe care Roosevelt a trimis-o la 31 mai lui Churchill, cu privire la discuția cu Molotov. Sublinierile și ștersăturile aparțin, se pare, lui Harry Hopkins și sînt operate la indicația președintelui: „Vizita lui Molotov este un succes real, cred, pentru că am ajuns să creăm o bază personală de prietenie și bună sinceritate, cît de bună se poate crea printr-un interpret... El și-a exprimat foarte clar îngrijorarea reală privind următoarele patru-cinci luni și cred că a fost sincer și nu s-a prefăcut pentru a ne forța mina.

Am sentimentul puternic că poziția rusă este precară și, în săpămintile ce vin, poate deveni cu mult mai îngrijorătoare.

De aceea sînt mai mult ca oricînd preocupat ca „Bolero” să avanseze către o acțiune concretă, care să înceapă în 1942”. Ne dăm cu toții seama că, din cauza condițiilor meteorologice, operația nu poate fi aminată pînă la sfîrșitul anului...

Își voi telegrafia cînd Molotov pleacă, dar sînt în mod sbeacial preocupat ca el să se întoarcă cu rezultate reale și să-i prezinte lui Stalin un raport favorabil...

„Bolero” era numele codificat al operației care asigura concentrarea de trupe și arme americane în Marea Britanie, în vederea invadării continentului. Roosevelt a acceptat avizul militarilor de a menționa data exactă — luna august —, dar a respins avizul lor care cerea și scoaterea indicației cu privire la an.

Important este că am putea avea, — și, probabil, chiar avem — necazuri pe frontul rusesc și trebuie să ne facem planul cine să le înfruntăm”.

Băutura preferată

În aceeași perioadă, la 4 iunie, a avut loc un important eveniment militar: înfrîngerea flotei japoneze la Midway, moment de cotitură în evoluția războiului din Pacific³. Îngrijorat, pe de o parte, că Roosevelt îi promisese lui Molotov mai mult ajutor decît putea să-i dea și că victoria de la Midway avea să concentreze atenția S.U.A. asupra Extremului Orient, în detrimentul Europei, Churchill a cerut și a obținut acordul lui Roosevelt pentru o nouă și urgentă întrevedere cu președintele. Ea a avut loc la Washington, între 18 și 27 iunie, sub denumirea codificată „Argonaut”.

Principala hotărîre a conferinței a fost invazia în Africa de Nord (operația „Torch” = Făclia)⁴, un substituit-compromis la invazia în Europa. Este interesant că generalul George Marshall a continuat să facă presiuni pentru o invazie în Europa și, în cazul cînd ea nu ar fi avut loc, pentru concentrarea forțelor americane în Pacific. Roosevelt a respins ambele propuneri, una dintre puținele ocazii în care nu l-a ascultat pe Marshall.

De asemenea, la Washington, s-a hotărît intensificarea cooperării americano-britanice pentru producerea armei nucleare, mai ales că oamenii de știință britanici obținuseră rezultate importante în cercetările lor și aveau ce oferi (numele codificat al operației era „Tubul Alloys”)⁵.

Una dintre preocupările lui Roosevelt, mai ales după Pearl Harbor, era să atragă poporul american în acțiuni concrete de sprijinire a Marii Britanii. În acest sens, el a stimulat o serie de programe, printre care programul „Pachete pentru Marea Britanie”, menit să dea cetățeanului de rînd

¹ Nava americană la bordul căreia a avut loc Conferința Atlanticului.

² Magazin istoric, nr. 7-12/1984; 2/1974; 8, 9/1975.

american sentimentul că face un sacrificiu pentru britanici. Dar pentru Anglia, necesitățile reale de aprovizionare, mai ales cu arme, erau mai importante decât asemenea programe cu efecte mai degrabă psihologice. De aceea, primul ministru l-a rugat pe președinte să reducă programul „Pachete pentru Marea Britanie”, obținând astfel un spațiu suplimentar pe vapoare, pentru transportul materialelor de război. Roosevelt a acceptat și, odată cu răspunsul oficial, i-a trimis lui Churchill, la 9 iulie 1942, și următoarea notă:

„Răspunsul meu oficial alăturat la comunicarea dumneavoastră oficială din 14 iunie este, așa îmi închipui, menit să zăcă în evidențele și arhivele guvernelor noastre, spre delectarea istoricilor. Ideea este că nu pot să sufăr gândul de a tăia sau reduce fluxul de epa-chete pentru Anglia”, dar acest lucru trebuie făcut. Dacă, însă, duceți personal dorul unui Martini în proporție de unu la șapte, vi-l trimit, imediat.

Al dumneavoastră credincios,
[parafat] F.D.R.

P.S. Spuneți-le lui Tommy și John Martin că pot primi câte două de căciulă¹.

Sistemul complicat de transmitere a mesajelor prin mai multe canale, pentru păstrarea secretului, provenit din preocuparea celor doi, dar mai ales a lui Roosevelt, de a ocoli canalele normale, în special Ambasada S.U.A. din Londra și chiar Departamentul de Stat, producea încurcături și, uneori, schimburi înfrigorate de telegrame, cum este cel care urmează:

„Washington

12 iulie 1942,

Pentru Fosta persoană navală din partea Președintelui.

¹ Martini sau, mai exact, „Martini dry” (Martini sec) este o băutură de tip cocktail, alcătuită, de obicei, din trei sau cinci părți gin sau vodcă și o parte vermouth sec. Sînt și „specialiști” care preferă o proporție mai mare de gin sau vodcă și introduc vermouth cu o sticlă tip spray. Era una din băuturile preferate ale președintelui, care se și lăuda că de bine știe să o prepare și o și prepara pentru oaspeții săi la Casa Albă. Tommy Thompson și John Martin erau doi asistenți personali ai lui Churchill.

Nu am primit telegramele dumneavoastră nr. 108 și 109². Rog să aveți amabilitatea să le repetați. Roosevelt”.

A doua zi, Churchill către Roosevelt:

„Am indicat ca telegramele nr. 108 și 109 să fie trimise prin Foreign Office, întrucît nu eram sigur dacă vreți ca Ambasada Statelor Unite din Londra să fie informată despre această chestiune. Dintr-o regretabilă eroare³, ele nu au fost

Pe locul secund — cu demnitate

În lunile care au urmat, corespondența s-a concentrat asupra problemelor militare, în special asupra pregătirii operației „Torch”, și a relațiilor lui Churchill privind discuțiile purtate de el la Moscova, între 12 și 16 august 1942, cu I.V. Stalin.

Primul ministru britanic sosește la Moscova, însoțit de Harriman, reprezentantul lui Roosevelt, pentru a purta discuții cu I.V. Stalin (august 1942)

transmise de Ambasada britanică din Washington. Vă vor fi înmîinate personal în această dimineață. Firește, m-am mirat că nu primesc răspuns, așa că l-am sunat pe Harry. Totul e bine cînd se sfîrșește cu bine”.

² Roosevelt își putea da seama că nu primise aceste telegrame după numerotarea lor, asupra căreia convenise cu Churchill. Telegrama 108 se referea la numirea comandantului american pentru operațiile pe continentul european, Churchill, sprijinindu-l pe Marshall, iar telegrama 109 exprima speranța că numirea unui comandant american pentru Europa nu va afecta operația imediată de invazie la Africă.

³ Se pare că Ambasada britanică le transmisese totuși subsecretarului de stat Sumner Welles, care însă neglijase să le dea președintelui. Churchill a preferat însă să dea vina pe Ambasada britanică din Washington.

Cele două subiecte abordate în capitala sovietică fuseseră amînarea invaziei în Europa și „Torch”. Această din urmă operație a dat naștere la divergențe de păreri privind distribuirea misiunilor trupelor americane și engleze. Americanii insistau ca operația să fie, cel puțin în prima fază și cel puțin aparent, exclusiv americană, britanicii jucînd un rol secundar și, pe cît posibil, invizibil. Două rațiuni determinau această poziție: prima, de ordin intern, era menită să întărească moralul opiniei publice americane, a doua pornea de la convingerea administrației S.U.A. că trupele franceze și ale regimului de la

Vichy nu vor opune rezistență serioasă americanilor. În schimb, avînd în vedere atacurile britanice asupra flotei franceze, rămasă sub comanda Vichyului, ele se vor opune cu mai multă înverșunare armatelor engleze. Pînă la urmă, toate divergențele s-au aplatat și cei doi conducători au răsuflat ușurați și au exclamat bucușori:

„5 septembrie 1942,

Din partea Președintelui pentru Fosta persoană navală.

Referitor la telegrama dumneavoastră nr. 144. Ural Roosevelt!

„6 septembrie 1942,

Fosta persoană navală către Președinție, personal și secret.

Referitor la telegrama dumneavoastră nr. 185. Okey din răspuneri!

Churchill a acceptat poziția de secund cu demnitate, ironie, dar și cu simțul înțelegerii realităților raportului de forțe: „Fosta persoană navală către Președinție, personal și strict secret.

În întreaga operație „Torch”, pe plan militar și politic, mă consider locotenentul dumneavoastră, cerînd numai să vă prezint deschis punctul meu de vedere. La ora zero, vom dispune de o stație de radio emisie puternică, așa că, dacă dictați dinainte apelurile dumneavoastră către Franța și alte materiale de propagandă pe discuri de gramofon, acestea pot fi puse să urle, acoperînd totul. Noi, englezii, vom interveni numai dacă și cînd considerați că este potrivit. Aceasta este o acțiune americană, în care noi sîntem doar niște elemente afe-
rentie!”

La 18 sau 19 septembrie 1942, în mijlocul acestor preocupări presante, Churchill l-a chemat la telefon pe Roosevelt. Conținutul acestei convorbiri nu este cunoscut, dar se știe precis de la fiul lui Roosevelt, aflat pe atunci în Anglia, că ea a avut loc. El se găsea în vizită la Chequers. În cartea sa *As he saw it*, Elliott Roosevelt relatează: „Am ajuns la Chequers (casa de la țară a lui Churchill), să petrec un sfîrșit de săptămîină. Era pe la sfîr-

șitul lui septembrie... După cînd, [el, Churchill] mi-a menționat într-o doară că intenționează să vorbească la telefonul transatlantic cu tata, în seara aceea, și m-a întrebat dacă vreau să-l salut și eu. Sînt sigur că nongalanța sa nu era decît un joc studiat; mi place să cred că amabilitatea l-a făcut să-și amintească faptul că (în curînd, pe 23 septembrie) era ziua mea de naștere... Primului ministru i-au trebuit mai bine de două ore pentru a obține legătură cu președintele Statelor Unite, iar atunci cînd a obținut-o, un cenzor oficial i-a avertizat pe interlocutori să aibă grijă ce vorbesc, apoi l-am auzit pe tata urîndu-mi «La mulți ani!» Înainte de a termina de vorbit, mi-a spus, aluziv, să nu fiu surprins, deoarece s-ar putea să mă întîlnesc în curînd cu un membru al familiei!”

Situația de pe frontul sovietic continua să-l preocupe atît pe Roosevelt, cît și pe Churchill. În acest sens, la 5 septembrie 1942, președintele Roosevelt a transmis primului ministru Churchill un mesaj în care specifica: „Frontul rusesc este astăzi sprijinul nostru cel mai important!”

Churchill, la rîndul său, aprecia rolul jucat de U.R.S.S. în război, în contextul stabilit de sefii de stat major britanici — și subliniat de prof. Kimball — „armata rusă este astăzi singura forță capabilă să înfrîngă armata germană, sau, în fapt, de a o ține în loc... Pentru noi, nu există lucruri mai limpede decît acela că tocmai războiul din Rusia slăbește cel mai rapid puterea Germaniei... Prin urmare, este vital să stimulăm rezistența rușilor prin sporirea fluxului de livrări, prin acțiuni ofensive împotriva Germaniei pe mare și în aer și, dacă este posibil, prin acțiuni terestre în Caucaz și prin atragerea Turciei în război de partea noastră”. ■

(Va urma)

Traducerea documentelor:
Sergiu CELAC

1 Este vorba despre Eleanor Roosevelt, soția președintelui, care avea să viziteze Anglia peste puțin timp.

IN SLUJBA TELULUI SUPREM — LICHIDAREA FASCISMULUI

(Urmare din p. 20)

ționi artificiali ale regimului hitlerist în scopul de a diviza Europa și a face astfel posibilă dominația germană asupra continentului. În ce privește fostul guvern de la Vichy, guvernul român constată că el a încetat a mai exista, așa încît nerecunoașterea acestui guvern nu se mai pune! Guvernul român speră că va putea proceda cît mai curînd la un schimb de reprezentanți diplomatici cu Națiunile Unite”. Au fost rupte relațiile diplomatice și cu Ungaria².

În toamna anului 1944, România întreține relații diplomatice cu 11 țări — Bulgaria, Danemarca, Elveția, Finlanda, Franța, Italia, Portugalia, Spania, Suedia, Turcia, Uruguay. De aici, a pornit și activitatea de reconstituire și dezvoltare a relațiilor diplomatice ale României care, în special după Congresul IX al P.C.R. a cunoscut o dinamică puternică, înglobînd, în prezent, relații cu 151 state. ■

¹ Fostul diplomat român Barbu Constantinescu scria în presa vremii că în fața Institutului francez de înalte studii, la 23 august 1944, în pofida oror tiriz, după aflarea proclamației radiodifuzate amintind actul de voință de a fi stăpîni pe destinele noastre, a avut loc „o manifestație populară”, scandîndu-se: „Vive la France, vive la Roumanie, à-bas les allemands”. La 5 septembrie, guvernul român a însărcinat Legația din Ankara să la legătura cu reprezentantul guvernului provizoriu francez și să-l comunice declarația din 30 august și dorința de a întine „cu guvernul francez relațiile cele mai cordiale în spiritul vechii și nedezmîntitei amicitii ce leagă cele două țări”.

² La ședința guvernului din 30 august s-a arătat că „România nu a declarat război Ungariei, înțelegînd că Transilvania de nord este pămînt românesc și ne luăm ce ne aparține”. Notificarea stării de război cu Ungaria s-a produs la 7 septembrie 1944.

1789

1791

LA PARIS, ÎN TIMPUL REVOLUȚIEI

GHEORGHE EMINESCU

Ar fi o greșeală dacă ne-am imagina că în zilele fierbinți ale Revoluției franceze¹ populația Parisului se găsea tot timpul pe străzi, pe baricade, manifestând sau luând parte la încăierări, sau că viața cotidiană se modificase brusc. Obiceiurile unei societăți nu se pot schimba de la o zi la alta, nici chiar de la un an la altul. Parisul anilor 1789-1790, chiar 1791, continuă să ridă, să cînte, să se plimbe pe străzi și să frecventeze teatrele și restaurantele.

Pentru a urmări viața zilnică în anii 1789-1791 să facem o plimbare prin cafenelele orașului atît de numeroase, multe dintre ele vestite, prin saloanele la modă, dintre care unele celebre, prin cluburile politice, prin teatrele în plină prosperitate materială, să urmărim viața artistică și explozia produsă în domeniul ziaristicii. Vom înțelege astfel că revoluția² n-a oprit pe loc viața, ci numai a schimbat-o, în cîteva aspecte fundamentale ale ei.

Doctorul inventator

Parisul anului 1789 pare ca un ansamblu de mici orașe înghesuite într-un mare oraș, cu străzi înguste, cu numeroase cartiere, fiecare avînd caracteristicile lui, strict delimitate. Populația este grupată pe clase sociale și pe meserii. Nobilimea și marea burghezie sînt instalate în elegantul „faubourg” Saint-Germain, în timp ce bancherii preferă șoseaua Antim. Sărăcii, pe care revoluționarii li vor numi sanchiloți, stau îngrămădiți în fauboururile Saint-Antoine și Saint-Marceau. Această topografie urbanistică, la care se adaugă și greutatea de transport, face ca evenimentele petrecute într-o parte a Parisului — oricît de grave ar fi ele — să nu ajungă la cunoștința întregii populații decît a doua sau a treia zi. Cînd, la 2 septembrie 1792, sanchiloții pătrund în închisori și, timp de trei zile, li masacrează pe nobili și preoți, gospodinele din celelalte cartiere își fac

liniștite piața, neștiind nimic. Același lucru în ziua de 20 iunie, cînd sanchiloții intră în apartamentele regelui și reginei, silindu-l pe monarh să pună pe cap boneta roșie³.

Sînt însă și unii avizi de informații proaspete, de senzațional, dornici să fie la curent cu toate noutățile politice, alții — amatori de tulburări — care își pierd timpul în grădina din fața palatului Tuileries (luat cu asalt de poporul răsculat la 10 august 1792) și devenit un fel de vestibul al Adunării Legislative. Inofensivele și teatrale defilări zilnice ale Gărzii naționale, care se desfășoară în Place de Grève, au spectatori obișnuiți, iar piața va deveni neîncăpătoare cînd, în mijlocul ei, se va înălța mașina de tăiat capete inventată de doctorul Guillotin și construită de alsacianul Tobias Schmidt, fabricant de pian⁴.

⁴ Ghilotina era cunoscută în diverse regiuni europene, sub alte denumiri, încă din secolul XVI, deosebit chiar de mai înainte, dar din a doua jumătate a sec. XVII nu mai fusese folosită. Doctorul Joseph Ignace Guillotin (1738-1814), profesor de anatomie la Facultatea de

Dar locul cel mai frecventat, cel mai important, rămîne Palais-Royal, acest „forum al revoluției”, cum a fost numit. Palais-Royal era proprietatea ducelui d'Orléans, care, cu șase ani în urmă, făcuse din el o întreprindere comercială, un loc de plăceri de tot felul: cafenele, restaurante, case de modă, magazine, săli de amuzament, de jocuri de noroc, de firme dubioase. Odată cu începutul revoluției, Palais-Royal devine locul unde se adună toți agitatorii, oratorii, cu și fără talent, urcați pe mese și scaune. Ei perorează, etalîndu-și rețete pentru fericirea națiunii. În viața parizianului, cafeneaua ocupă un loc aparte; ea a fost și a rămas o adevărată instituție. Cafelele sînt acum ticsite, fiecare discută evenimentele cu pa-

medicină din Paris și membru al Adunării Constituante, a propus colegilor săi, încă din 1789, să introducă pedeapsa de decapitare a condamnaților cu o mașină pe care tot el a numit-o imediat ghilotină. După faza de experimentare ghilotina a fost folosită pentru prima oară la 25 aprilie 1792, în Place de Grève, la executarea unui bandit. Contrar legendei, inventatorul ei, dr. Guillotin, nu a fost și el o victimă a ghilotinei. A murit de moarte bună.

^{1,3} Magazin istoric, nr. 7/1987; 4/1967, 3/1968, 7/1972, 8/1973, 3/1977, 7,12/1979; 7/1971.

siune, critică, face profeții, dă soluții, iar în 1792, când vor începe războaiele revoluționare cu Austria și Prusia, Anglia, Spania și Olanda, toți vor deveni strategii, desfășurând cu creionul pe mese cele mai savante manevre.

În anul 1790, din cauza deselor tulburări, noaptea străzile sînt pline de patrulare, faubourul Saint-Germain începe să se depopuleze, comerțul să stagneze, viața să se scumpească, specula și bursa neagră să înflorească. Bineînțeles că orice formă ar fi luat revoluția, ea nu putea schimba brusc toate obiceiurile. Filozofii și literații continuă să se întrunească la Madame Helvetius, soția filozofului, la marchiza de Condorcet și, în fiecare joi, la madame Panckoucke, soția celebrului editor, Mondenii și snobii își dau întâlnire la Madame mareșal Beauveau sau la frumoasa Madame de Sabran, care a servit de model pictoriței Vigée-Lebrun. Elita artiștilor se adună la Julie Talma, soția marelui actor François Joseph Talma, în locuința acesteia din strada Chantierine.

Încep să apară saloanele politice, fiecare reprezentînd un anumit curent. Aristocrații preferă salonul marchizei de Chambinas, unde spiritualul scriitor Rivarol concurează cu ironicul ziarist Champcenetz. Viitorii „feuillanți” (elementele moderate ale clubului iacobinilor) se adună la Adrien Dupont, deputat de Paris. Partizanii ducelui d'Orléans¹ sînt invitații doamnei de Genlis, despre care Napoleon va spune, cu ironia lui reductibilă, că, „atunci cînd vorbește despre virtute, vorbește ca despre o descoperire”. Oamenii de stînga preferă salonul cetățenei Bailly, soția reputatului astronom, ajuns primar al Parisului. Vezi la ea pe matematicianul și filozoful Condorcet, poezii Parny, Grimm, pe vorbărețea doamnă de Staël, Talleyrand, abatele Sieyès.

La sfîrșitul anului 1791, apar saloanele revoluționariilor, între care cel mai celebru

este al doamnei Roland, care va fi conducătoarea spirituală a girondinilor, gruparea politică reprezentînd interesele marii burghezii industriale și comerciale. Nici Lucile Desmoulins, soția dantonistului Camille Desmoulins, nu se lasă mai prejos. În fine, nu trebuie să uităm salonul doamnei Louise de Keralio, redactorea ziarului *Mercur National* și prima care a cerut să dispară formula de politețe „dumneavoastră”, pentru a fi înlocuită cu „tu”.

La cafeneaua „Procope”

O neobișnuită afluență cunosce expozițiile de pictură, frecventate în special de societatea aleasă. Salonul din 1789 este vizitat de un număr enorm de oameni, veniți pentru a admira schița lui Dura-meau, reprezentînd „Statele generale”. Majoritatea marilor pictori își caută inspirația în istorie, în special în antichitate, mai mult decît în revoluție. Celebrul Jacques Louis David expune *Jurămîntul lui Horațiu*, *Brutus*, *Moartea lui Socrate* și faimosul desen reprezentînd *Jurămîntul seu de Paume*. Taillamas — *Cleopatra vînd să-lotrăvească pe Antiochus*, Vincent prezintă pe *Phyrus la curtea lui Glaucias*, iar Fabre — *Moartea lui Abel* și *Suzana în baie*. La această expoziție își face debutul și Isabeau, unul dintre marii pictori ai Consulatului și Imperiului.

Sculptura este reprezentată prin Houdon, care realizează busturile lui Voltaire, Franklin, Mirabeau și Bailly. Se înmulțesc casele care se ocupă cu vînzările de tablouri. La Bouillon, doamna Goman, Constantin, Lebrun-fiul se găsesc în permanență pinze ale tuturor măestrilor și ale tuturor școlilor. Doamnele din înalta societate apreciază mult ședințele Academiei. O afluență considerabilă cunoaște ședința de recepție a abatelui Barthélemy, autorul apreciatei lucrări *Călătoriile tinărului Anacharsis în Grecia în mileniul IV î.e.n.*, un tablou al civilizației grecești din epoca clasică. Orașele din provincie, Bordeaux, Marsilia, Montpellier, țin pasul cu Parisul.

Activitatea teatrelor este prodigioasă. Niciodată ele n-au cunoscut o afluență mai mare; lojile sînt închiriate pentru cîte 10-20 spectacole. Nimic nu egalează însă în proporții atracția exercitată de cafenele. Ele existau și înainte de revoluție și multe aveau deja celebritatea lor, dar acum se înmulțesc uimitor de repede și din simple locuri unde se discută despre literatură, teatru, artă, unde se joacă șah, table, domino, ele devin centre de agitație politică. Este epoca de aur a cafenelilor. Fiecare are clientela ei statornică, fiecare se poate lăuda cu personalități celebre care o frecventează. La colțul pasajului Perron găsim elegantă cafenea „Caveau” unde, dacă n-ai venit la deschidere, pînă la ora 14 este imposibil a mai găsi vreun loc. Alături, sînt cafenelele „Chartes”, „Grotte Flamande”, „Italien”. Lingă str. Bons-Enfants găsim cafeneaua „Valois”, unde feuillantii vin să citească *Journal de Paris*, în timp ce iacobinii preferă cafeneaua „Corazza”. O mare afluență și o mare celebritate cunoaște cafeneaua „Foy”, despre care un cronicar spune că era în cuprinsul clădirii Palais-Royal.

Fiecare colțisor al Parisului are cafeneaua lui. Pe malul stîng al Senei se află, dacă nu cea mai elegantă, desigur cea mai celebră cafenea, numită „Procope” al cărui patron este italianul Zoppi. Frecventată pe vremuri de Voltaire, care a situat în această cafenea acțiunea comediei sale *L'Ecosaise ou le Café*, acum este vizitată de Danton și Camille Desmoulins. Tot în această cafenea a așteptat îngrijorat Beaumarchais ecourile de la premiera piesei sale *Nunta lui Figaro*.

La cafeneaua „Regence” vin admiratorii lui La Fayette, în timp ce la cafeneaua „Monnaie” portretul lui La Fayette este ars. Să nu uităm „Café Parnasse”, unde casierita este drăgălașa Gabrielle Charpentier, fiica patronului și viitoarea cetățeană Danton. Cu o istorie mai puțin încărcată sînt cafenelele: „Hottot”, „Jean Bart”, „Bains chinois”, „Port Saint-Martin”, numită cafeneaua oamenilor liniștiți.

¹ Este vorba despre faimosul Philippe Egalité, deputat în Convenție, care va vota în favoarea morții lui Ludovic XVI.

Sînt cafele pentru toate gusturile, pentru toate punctele, pentru toate opiniile. Regaliști, moderați, aristocrați, iacobini pot fi identificați după cafelele pe care o frecventează. Noutatea senzatională o formează apariția în ele a femeilor. Viața începe să ia un curs trepidant, lucrurile își schimbă fața de la o zi la alta, multe instituții noi apar, multe dintre cele vechi dispar, numai cafelele rămîn și se înmulțesc. Noul val trece peste toate, mătură tot ce este învechit, se schimbă moda, vocabularul, ritualul căsătoriilor, numai cafelele rămîn.

O adevărată explozie se va produce în domeniul ziaristicii, deoarece pînă la revoluție, din cauza cenzurii, presa era aproape inexistentă. Pînă la convocarea Statelor generale, la 5 mai 1789, singurul ziar care apăreași avea o vechime de numai 12 ani era *Journal de Paris*. Se poate spune că ziaristica începe odată cu revoluția. *Journal de Paris* se specializase în cronică vieții Capitalei și, după deschiderea Statelor generale, consacră un spațiu foarte redus dezbaterilor Adunării și celor ce aveau loc în cluburi. În curînd, el pierde monopolul. Încep să apară *Gazette Nationale* a lui Panckoucke, reprezentînd gruparea girondinilor, *Logographe*, *Journal des Débats de la Constitution*, care este foarte căutat. *Mercur National* face concurență ziarului *Gazette Nationale*, dînd o mare amploare dezbaterilor Adunării și știrilor externe.

William Pitt este generos

Dar toate aceste ziare încep să pară fade unui public supraprecizat de pasiuni, obișnuit cu emoții tari, amator de polemici violente, care vrea prelungită în ziare nervozitatea din cafele. Violența de limbaj se accentuează odată cu apariția ziarului *L'Orateur du peuple* a lui Stanislas Fréron, a cîmărușii *Journal du diable* al lui Labenette și *l'Ami du peuple* al lui Marat, care reu-

șește să creeze în jurul lui o atmosferă de mister prin faptul că ziarul lui, cît și el însuși, apar, dispar, iarăși apar, fapt care făcuse să se creadă că Marat este un personaj fictiv și că numele reprezintă un simplu pseudonim. Pe măsură ce revoluția devine tot mai violentă, ziarul *Père Duchêne* al lui Hébert ajunge cel mai popular, datorită vocabula-

În 1792, poporul îl silește pe Ludovic XVI să poarte boneta trîngărită, simbol al revoluționarilor (imagine din presa pariziană a epocii)

șului trivial, a invectivelor, a indemnurilor la violență.

Dar oricît de violent este limbajul presei revoluționare, el nu reușește să-l egaleze pe cel al presei contrarevoluționare, condusă de aristocrați și preoți. Pentru a da măsura îndrăzelii și caracterului provocator al acestor gazete reacționare, vom cita cîteva rînduri din *Petit Gautier*: „Promitem o bună recompensă celui care

va trimite puterilor coalizate semnalmente exacte ale membrilor Adunării, pentru a se evita erorile atunci cînd li se vor face onorurile streangului. Fără a fixa o dată cînd trupele străine vor intra în Franța, pentru a împiedica periculosul progres al insurecției în toată Europa, putem garanta că mai multe armate vor supune pe răzvrătiți. În rest va fi o fericire pentru cetățenii rătăciți de un fals patriotism de a fi atacați de o forță superioară, care-i va face să depună imediat armele”.

Ediții destinate multimei poartă titluri menite să întrefină panica, nesiguranța, să excite curiozitatea, pentru a fi citite. O caracteristică ciudată a presei contrarevoluționare o constituie atacurile și insultele la adresa femeilor. Ciudățenia constă în faptul că nu sînt atacate numai femeile care s-au amestecat în politică, cele care iau parte la ședințele cluburilor, ci femeile în general, fapt care a silit-o pe doamna de Stael să scrie: „Licența presei este cel mai oribil inconvenient al noului regim și trebuie să recunoaștem că aristocrații se servesc de ea, ca și democrații, ceea ce ne miră, fiindcă vine din partea unui partid care se pretinde al cavalerismului”.

Dacă revoluția a adus puține inovații în moda feminină, ca de pildă „rochia à la Circassienne”, cu garnituri în culori naționale, pantofi în ton, bonetă împodobită cu cocarde, rochii „à la Camille française”, creația casei de modă Teillard, sau rochii „à la Constitution”, sau acele „Négligé à la patriote”, care comportau o redingotă bleu cu guler roșu paspoalat cu alb, în schimb moralitatea tinde să se apropie de cea din epoca de decadență a Imperiului roman. Femeile socotesc că dacă bărbații cer toate libertățile pentru ei, de ce n-ar face și ele la fel?

Să vedem acum cum trăia „antica nobilime”, care plecase peste hotare, sperînd să

(Continuare în p. 52)

AUGUST
1937ÎN BUCUREȘTI.
ACUM 50 ANI...și acum
aproape 100

Interesante pagini ale jurnalului lui Ioan Cerkiz sînt consacrate sedințelor Junimii bucureștene și marilor personalități cunoscute acolo. Le punem acum pentru prima oară în circuit public, cu dorința de a contribui la mai buna cunoaștere a vieții bucureștene în ultimele două decenii ale secolului trecut și, în anumite privințe, de a furniza un material documentar înedit pentru descoperirea mai precisă a profilului spiritual al acelor vremi.

Unul din obșnuiții de la d-nul Maiorescu era Eminescu; parcă-l văz încă, de structură solidă, figura mare, fruntea înaltă și plină, mustați mici negre, tunse, privirea bună... L-am auzit citind *Lucașul* și într-o seară, cînd erau și Alecsandri și d-nul Odobescu, Scriboarea III, unde, după ce face tabloul epocii lui Mircea, trece la tabloul epocii colectiviste¹.

Tot la domnul Maiorescu sau la d. Iacob Negruzzi, fondatorul Convorbirilor literare, am întâlnit mai pe toate fustajele noastre literare, pe d. Hădeu (B.P. Hasdeu) uscat, cu fruntea enormă și accent pronunțat moldovenesc; citea pasaje din *Magnum etimologicum*; pe transilvăneanul Slavici; pe poetul diplomat Mitică Ollănescu, cu mustați rase; pe poetul Vlahuță, urît și neșosălit; pe tânărul Duiliu Zamfirescu; pe criticul, secretar de legație (Nicolae) Petrascu; pe sentimentalul poet și colonel (Teodor) Șerbănescu (1859-1901); pe președintele George Crețeanu (1828-1887), așa de timid și modest. Pe d-nul Alex. Odobescu, cu figura așa frumoasă și distinctă, cu vocea armonioasă, cu o conversație așa de fină și spirituală și

3 0 august 1877-30 august 1937, 60 ani din ziua cînd entuzismul și vitejia trupelor române au marcat o importantă izbîndă: cucerirea celei mai puternice redute din jurul Plevnei — cea de la Grivița, o „verigă din lanțul de eroisme — după cum scrie ziarul *Dimineața* din 31 august — care au dus la victorie și ne-au dat neatîrnarea¹”. Grivița a pregătît Mărăștii. De numele acestei redute — continuă aceeași publicație — se leagă cîștigarea neatîrnării, după cum de numele Mărăștilor se leagă Marea Unire din 1918. Două simboluri a căror amintire trebuie să ia în sufletul poporului nostru, azi și în zilele ce vor veni, aspectul unor adevărate sărbători. Să nu se uite însă un lucru și de nimeni: unitatea națională a fost la început și pe urmă s-au redactat tratatele. Astăzi — 1937 — după douăzeci și unu de ani, situația internațională e din nou tulbură: ca și în 1916, forțele imperialiste se încaieră în diverse colțuri ale lumii, încercînd să provoace un nou război mondial spre frontierele României, ca și spre cele ale statelor care și-au realizat unitatea națională sau au fost create prin prăbușirea celor ce țineau popoare străine în silnicie [spre ele] se îndreaptă priviri dușmănoase.

Presa bucureșteană continuă să publice noi și noi informații privind desfășurarea luptelor din Spania dintre republicani, apărătorii drepturilor și libertăților democratice ale poporului spaniol, și trupele rebele fasciste, sprijinite de fascismul internațional. O puternică impresie asupra maselor populare din țara noastră produce distrugerea orașului Guernica de către aviația nazistă la 26 aprilie. Sub titlul *O grozăvie fără precedent în istoria civilizației*, *Dimineața* din 1 mai reproduce declarațiile unor martori oculari ai distrugerii pașnicului oraș, fosta capitală a Țării bascoilor. Astfel, președintele guvernului basc relatează: „Timp de trei ore, 30 avioane germane de bombardament, cu o înverșunare de neînchipuit, au bombardat populația fără apărare, urmărind cu focul mitralierelor lor pe femeile și pe copiii care fugeau îngrozii”.

La 7 mai, același ziar reproduce alte mărturii privind masacrul, printre care și cele consemnate de ziarul *L'Oeuvre*: „A fost o sălbăticie fără nici un rost. Guernica n-avea nici o valoare militară, nici un interes strategic. În oraș nu se găsea nici un soldat”.

În *Adevărul* din 9 mai, scriitorul G.M. Zamfirescu, evocînd tragedia acestei așezări spaniole, notează că aici bestialitatea și-a dezlănțuit „ura milenară și spiritul de revanșă și dominațiune”. În același ziar, la 15 mai, Mihail Sadoveanu, deplîngînd moartea celor

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie intreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Monumentul
păcii
la expoziția
internățională
din Paris

Inovații
în Gara
de Nord:
noi birouri
pentru predarea
bagajelor
de mână

uciși la Guernica, scrie: „Din mlaștina cea părăsită, cu întunericul, răutățile și urile ei, s-a tîrît cătră înălțimile curate o dihanie oribilă. A sosit vestea că a fost bombardat de avioane germane un oraș des-
chis din Spania”.

În celălalt capăt al lumii, în Orientul îndepărtat, flăcările războiului joacă la fel de pustiitoare. La 7 iulie 1937, Japonia declanșează ofensiva generală asupra Chinei. Evenimentele din această zonă sînt urmărite cu atenție de opinia publică românească, presa democratică publicînd știri, informații, relatări de pe teatrele de luptă. Se subliniază faptul că atacul japonez este inspirat de la Berlin. „Militarismul japonez — scrie *Glasul nostru* din 17 iulie — plutește în nori și visează un vis al dominației lumii întregi. Cu atît mai rău pentru el, cînd înfringerea îl va aduce la realitate”. Sînt subliniate eforturile Partidului Comunist Chinez de a uni toate forțele țării într-un front comun antijaponez. Sub titlul *Vîlăduia din Extremul Orient*, gazeta democratică *Reporter*, îndrumată de Partidul Comunist Român, consemnează la 18 iulie: „Masele populare chineze vor să-și apere independența națională. Partidul lor a anunțat că renunță la orice fapt de război civil [la acea dată între comuniști și reprezentanții Gomitandului existau situații conflictuale] pentru a face cu putință *unirea tuturor forțelor naționale*, pentru a respinge agresiunea străină. Se mai cere executarea rapidă și integrală a tuturor pregătirilor de luptă contra Japoniei”. Sînt reproduse, în continuare, fragmente din apelul Partidului Comunist Chinez adresat Gomitandului, în vederea realizării frontului antijaponez. „În fața crizei actuale a țării nu trebuie să pierdem nici o clipă. Sperăm că aspirații sincere la fericirea Chinei, nu ne îndoim că veți primi propunerea creării unui front unic național pentru a respinge agresiunea și pentru salvarea patriei. Sîntem fiii poporului chinez. În fața crizei naționale este o datorie pentru noi toți de a îndepărta motivele care ne despart și să colaborăm amical, grupîndu-ne strîns pentru lupta și pentru triumful marelui cauze a eliberării definitive a poporului chinez”.

Referindu-se la același eveniment, publicația menționată adaugă la 1 august: „Un fapt nou arată că în cucerirea și exploatarea Chinei, imperialismul german merge mîna în mîna cu cel nipon”. Felul în care se desfașoară actualul conflict chino-japonez arată că, „spre deosebire de trecutul război de anexiune a Manciuriei [1931], guvernul din Nankin, sub presiunea maselor, este decis să opună o energică rezistență. În afară de o armată disciplinată de sute de mii de soldați, China mai are în favoarea sa și ostilitatea antijaponeză a întregii populații care se manifestă și în teritoriile ocupate de japonezi. Numai în Manciuria se află mai mult de 300 000 partizani

cu un gust literar așa de sigur; era o plăcere să-l auzi cineva citind sau discutînd. Drept contrast pe Caragiale — lung, figură lungă, mustași mici și ochelari pe un nas cam lung, cam borbănat, foarte gureș, foarte spiritual și glumeț, dar comun; l-am auzit citind frumoasa sa comedie *Scri-soare pierdută*.”

Ilustrații politice sau vechi membri ai Junimei — pe d-nul Theodor Rosetti, așa de afabil; pe d-nul Petre Carp; prințul Alex. Știrbei [1836-1895]; venea tîneori și frumoasa și nobila prințesă [Alina] Știrbei, răpită așa de timpuriu familiei sale; [Neculai] Mandrea [1842-1910], Nica, un tînar arheolog blond, foarte instruit; J. Bogdan; unchiul meu Iorgu de la Curtea de conturi; Alexandru Urechia [V. Alexandrescu Urechilă], Nicu Gane ș.a.

În aceste reuniuni literare (continuate sau reminiscență a Junimii din Iași), lecturile începeau de la 9 1/2; după citire, începeau discuțiile și criticele lucrării. În general, dezbaterile erau începute de d-nul Malorescu, care, cu vastă sa erudiție și spiritul său filozofic, înălța și sistematiza întotdeauna discuția. D-nii Odobescu sau Carp sau Rosetti, întotdeauna Caragiale, adesea Negruzzi intrau în arenă și, atunci, îi-era drag să asculte diferitele obiecțiuni făcute de oamenei în adevăr cuji, care vorbeau despre ce știau, u băteau cîmpii ca mulți alții. Era o plăcere cînd se nașteau vreo discuție între d-nii Carp și Malorescu. Cu aceste petreceri intelectuale trecea de multe ori miezul nopții și nu-ți venea să pice. Era un așa contrast cu obisnuitele conversații de la noi: politice sau cancanuri.

Aceste serate se petreceau în frumoasa căsuță a domnului Malorescu, pe strada Mercur, pe stînga, la colț cu strada Poșta Veche. Erau deschise camera de lucru, înconjurată de bibliotecă cu un birou de stejar în mijloc și salonul de alături, foarte simplu mobilat, ornat cu cîteva busturi,

**AUGUST
1937**

Opinia publică
americană
demonstrează
împotriva
expansionismului
japonez

o Venus de Milo de bronz pe o tăjăreră, câteva portrete de oameni însemnați: Schopenhauer, Edgar Poe.

Dintr-un alt salonas, care e în fața despre strada Poșta Veche, dai, pe o loje sau terasă acoperită, ce dă într-o grădiniță plină de verdeață deasă și boschete de trandafiri. Acolo, îmi spunea d-nul Mateescu. Îmi place să lucrez dimineața; dar e așa frumos în zilele de primăvară, încât de multe ori uită de lucru. Serile, prinzurile de la acest savant și eminent bărbat al țării sînt printre cele mai agreabile suveniruri ale mele...

6 mai [1891]. În noaptea de vineri spre sîmbătă 4 mai, a început din viață la via sa Florica, de lângă Pitești, Iancu Brătianu [I.C. Brătianu], care a fost primul ministru și a tot puterile timp de aproape douăzeci de ani, lucru ce nu se mai văzuse la noi. Sînt dintr-un așezămintele și clădirile militare, fortificațiile, instituțiile de credit, începuturile unei industrie, lăstărea căilor ferate au luat o mare dezvoltare. Supt el s-a făcut participarea țării la războiul din 1877-1878 din care au ieșit independența și regatul. Încercător în sine și urmînd poate un ideal, a căutat să aibă mai mult instrumente decît capacități împreriului său. Pe lângă aceasta, oamenii de valoare și culti n-au prea avut în partidul creat în parte de dînsul și C.A. Rosetti. Ca să poată guverna și să se mențină a trebuit să încheie ochii asupra multor rele și abuzuri...

Ca exterior, era mic de talie și subțirel, niște ochi mici negri plini de vioiciune și pătrundere, o frunte largă, barbă albă și un abundant păr cărunt și creț îl înabundă figura. Toți care l-au frecventat spun că avea un dar de simpatie care apropia chiar de adversari și care a fost și unul din secretele puterii și marii sale popularități. Gazetele potrivnice au apărut însă cu articole demne și admirative, astfel Constituționalul, Timpul, L'Independance rou-

antijaponezi care duc un război de guerilă împotriva cotorpitoriilor care continuă bombardarea orașelor, căzînd victime zeci de mii de morți și răniți".

In timp ce diplomația internațională se încurcă din formulă în formulă pentru a găsi soluția pacificării Spaniei și a luptelor din China nordică, inițiativa „particulară”, cum o intitulează *Dimineața* din 9 august, se manifestă cu hotărîre în aflarea celor mai potrivite mijloace de combatere a războiului.

Acestor eforturi sincere li se circumscrie și acțiunea „Ligii feminine pentru pace și libertate”, al cărei congres a avut loc la Luha-covice, în Cehoslovacia, și unde au participat două sute delegate din toate părțile lumii. Discuțiile purtate, scrie ziarul menționat, „învădereză seriozitatea cu care femeia de azi știe să participe la viața socială, contribuind în chip luminos la soluționarea celor mai grave probleme internaționale”. O deosebită impresie a făcut în congres scrisoarea lui Kamil Krofta, ministrul Afacerilor străine al Cehoslovaciei, care, printre altele, relevă că femeile „s-au organizat în vederea apărării păcii și a libertății în ferma lor convingere că fără libertate nu poate exista pacea și că fără pace libertatea dispare. Democrația înseamnă pace și libertate”.

Marea majoritate a presei — cu excepția celei liberale — consideră că guvernul Tătărescu își trăiește ultimele săptămîni. „După unii — pronostichează *Reporter* din 8 august — retragerea guvernului s-ar produce în lunile septembrie-octombrie, dar nu sînt puțini cei ce situează producerea acestui eveniment în primele zile de după 15 august”. La rîndul său, referindu-se la „pădurea de partide, de clanuri, de personalități” care se agită pentru succesiune, ziarul *Facla* din 1 august scrie: „D. Grigore Iunian recomandă guvern de alegeri; d. Vaida se oferă președinte de consiliu valahist, acceptînd în culise colaborarea sau fuzionarea cu un național-tărănism integral sau epurat; iar d. Ion Mihalache, încrezător în adeziunea maseilor și în fidelitatea partidului așteaptă respectuos dar nu resemnat ca dreptate, în fine, să se facă”. Firește „dreptate” în spiritul înțelesele de național-tărăniști.

Oficiosul guvernului, însă, *Viitorul* din 5 august, ripostează: „Odată cu căldurile caniculare s-a deslănțuit și o campanie pe tema... retragerii guvernului. În fiecare zi o nouă ipoteză, o nouă versiune, o nouă dată. Problema «succesiunii» a devenit o adevărată obsesie cotidiană, febrilă și copleșitoare”.

Alexandru (Stănescu) Sahia (1908-1937) moare la 29 ani, scrie Eugen Jebeleanu în *Adevărul* din 14 august, „la o vîrstă cînd moartea e o insultă adusă soarelui, tinereții...” Rememorînd viața tristă și plină de privațiuni dîsă de Alexandru Sahia, Jebeleanu își

Bucureștiul
în anul 1937

La concursul
international
de gospodărie,
care a avut loc
în capitala Franței,
o româncă
a luat premiul întâi.
În imagine:
diploma Elenei Ponta

amintește de colaborarea strinsă dintre ei, când „împreună, aproape copii, redactam prin 1929 [rubrica] *Mișcarea literară la Rampa*”; sau „sărăcia, foamea comună, pe care le simțeam fiecare, dar pe care trebuia, spuneam noi, să le înfrîngem pînă la urmă”.

Referindu-se la acest eveniment, *Dimineața* din 14 august, notează că „Alexandru Sahia n-a fost un simplu scriitor: a fost un combatant”. În cadrul obligațiilor sale gazetărești a redactat la ziarul *Dimineața* rubrica muncitorească. „La el veneau — scrie publicația menționată, în biroul încărcat de memorii și plîngeri, delegațiile de muncitori, cu doleanțele pe care să le facă cunoscute celor în drept. La toate intrările din sălile sindicatelor, stătea ceasuri ascultînd durerile lor, ca apoi să le sintetizeze în articole ce le publica”. Pentru lumea acesta, a muncitorilor, „a scos acum cîțiva ani revista de literatură proletară și de critică — *Bluze albăstre* — și, de asemenea, *Veac Nou* care exprima nădejdea supremă a celor mulți”. Sahia „se identificase cu această lume a muncitorilor din oraș și se apropiase de durerea lor, atît de apropiată de durerea celeilalte lumi de la sate, care era lumea lui de baștină”.

La rîndul ei, *Facla* din 14 august, consemnează: „În scurta, în fulgerătoarea lui carieră de ziarist se arăta incapabil să scrie altceva decît ceea ce îl îndemna inima și-i dicta convingerea lui: procese muncitorești, mișcare muncitorească, reportaj social”.

Z iarul *Adevărul* din 11 august publică și în acest an cîteva documente necunoscute revelatoare despre atitudinea lui Titu Maiorescu față de Mihai Eminescu. Astfel, într-o scrisoare datată de Maiorescu în „anul 1884” și trimisă din București la Iași surorii sale Emilia, marele pontif al „Junimii” „manifestă — după cum scrie publicația amintită — o extraordinară grijă pentru starea genialului poet, revenit în țară după tratamentul din Viena”. Din cuprinsul acestei scrisori, cititorul, „își va putea face o idee despre seninătatea cu care marele critic a suportat toată viața atacurile calomnioase ale adversarilor, care l-au acuzat că nu s-a ocupat de starea nenorocită a lui Eminescu. Iată ce scrie Maiorescu: „Cred că scrisoarea aceasta sosește deodată cu Eminescu. Spun «cred», deoarece Eminescu este lipsit de voință și hotărîre, iar eu încă nu sînt tocmai sigur că-l voi putea duce la gară. În ceea ce privește gîndirea logică, și-a revenit complet. Extraordinara lui memorie de totdeauna, aceeași desăvîrșită și evidentă”. ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

maine, Românul. Nimeni în țara asta nu s-a bucurat de o așa popularitate ca dînsul.

Pentru unii a pomeni numele de Brătianu era a zice totul. În el se întrupau toate aspirațiile clasei mijlocii, toate avînturile și iluziile naționale. Și i-a fost dat ca cele mai multe să le realizeze. Vreo înăvîntură adică nu avea și nici avusesse de unde să o ia, dar primise darul unui mari priceperi.

O mulțime de prăvălii au arborat drapelul negru sau tricolorul, cu doliu, pentru moartea lui Brătianu. Magazinele de modă sînt pline de corosane pentru înmormîntare și, detaliu curios, aceste semne de doliu, alături de pregătirile de pavoazare și iluminări pentru jubileul de 25 de ani de domnie (al regelui Carol I). Regele a fost, duminică 5 mai, la Florica, să facă o vizită de condoleanțe.

Înmormîntarea s-a făcut miercuri 9 mai, la Florica; se zice că au fost peste zece mii de oameni, unii veniți de pe la Botoșani și Dorohoi; 5-6 trenuri au plecat încărcate de lume care stă și pe scări. Prințul moștenitor și cu fratele său, prințul Vilhelm, care a venit pentru jubileu, au asistat la înmormîntare. Corpul, cîțesc, era așezat în valea grădinii supt umbrar; a oficiat episcopul de Argeș. L-au luat pe mîini rudele și prietenii și l-au dus pînă la mormînt. Vreo trei vagoane au purtat numai din București încărcate cu corosane. Bineînțeles, s-au pronunțat mai multe discursuri, dintre care al lui Dumitru Sturdza și al lui Ureche am auzit că au fost mai bune...

Selecția textelor:
Marian ȘTEFAN

NIZAM UL-MULK

ȘI SFÎRȘITUL LUPTEI PENTRU VIZIRAT

SATISH CHANDRA

Acum 40 ani, la 15 august 1947, India își cucerea independența de stat, sub numele de Uniunea Indiană (Bharat Juktarashtra). Astfel luau sfârșit 190 ani de stăpânire britanică în subcontinentul indian, dacă luăm ca termen de referință anul 1757, cind englezii, în urma victoriei de la Plassey, cucereau Bengalul. În discursul rostit în fața Adunării Constituante din New Delhi, chiar înainte de miezul nopții de 14 spre 15 august 1947, Jawa-harlal Nehru, înfiul prim-ministru al Indiei independente, spunea: „Cu mulți ani în urmă ne-am dat întâlnire cu destinul și iată a venit acum momentul să ne ținem făgăduiala, poate nu intru totul sau la întreaga noastră capa-

citate, însă într-o foarte largă măsură. La miezul nopții, atunci cind omenirea doarme, India se va trezi la viață și libertate. Sosește acel moment atât de rar întâlnit în istorie, cind facem pasul care ne desprinde de trecut pentru a ne purta în viitor, cind o epocă ia sfârșit, cind sufletul îndelung oprimat al unei națiuni își găsește în fine glasul. Se cuvine ca în această clipă să facem un angajament solemn în slujba Indiei și a poporului său și a măreței cauze a întregii umanității”.

Cu mult înainte a acestor date, India se conturase ca o entitate distinctă. Actul proclamării independenței de sub dominația colonială a însemnat o etapă de cea mai mare importanță, într-un multimilenar și continuu proces de formare și prefacere, care a dat naștere unei culturi și civilizații de o rară complexitate și profunzime.

În imagine: fereastră ajurată la un monument din orașul indian Ahmadabad, secolul XVII.

Dominată de bariera munților Himalaya la nord, mărginită la sud-vest, sud și sud-est de Oceanul Indian, peninsula indiană, pe a cărei arie geografică există astăzi mai multe state independente — India, Pakistan, Bangladesh, Nepal, Bhutan — se prezintă ca o masă continentală aparte, deosebită de restul Asiei. Bariera ridicată de munți a asigurat, în anumite momente, condiții de relativă izolare geografică. Dar au existat și perioade — începând cu milenul II î.e.n. și pînă la mijlocul secolului XVIII — în care, prin pasurile ce străbat lanțul muntos, au pătruns valuri succesive de popoare: arieni, persi, greci, indosciți, huni, arabi și populațiile islamizate din Asia Centrală. Deși semințiile venite în decursul timpurilor și-au pus amprenta, într-o măsură mai mică sau mai mare, asupra lumii indiene, ele au sfîrșit prin a fi asimilate în crezul subcontinentului, drumul invaziilor fiind în egală măsură și drumul propagării civilizației indiene pe calea schimburilor culturale și comerciale. În același timp, prezența oceanului care înconjură India din trei părți, a contribuit la stabilirea unor vechi legături cu Egiptul, Asia de vest, Africa răsăriteană, Indochina și arhipelagul indonezian. Tot pe calea mării au sosit și navigatorii portughezi — începând cu Vasco da Gama, în 1498 — urmați de olandezi, apoi de francezi și de rivalii lor englezi, care aveau să rămînă vreme mai îndelungată.

Penetrația islamică, începută în secolul VIII prin arabi așezați în regiunea Sindului și Belucistanului, a luat proporțiile unui fenomen cu profunde consecințe istorice odată cu invaziile declanșate în India de nord de către Mahmud din Ghazna (997-1030), pentru a culmina cu întemeierea Imperiului Marilor Moguli (1526-1858) de către Babur (1504-1530), cobilor din Timur-Lenk după tată și din Genghiz-han după mamă. Desăvîșindu-l cuceririle, nepotul său Akbar cel Mare (1556-1605) a fost al doilea suveran, după Așoka, din dinastia Chandragupta, secolul III î.e.n., care a reușit unificarea Indiei într-un mare imperiu. Iată ce spunea J. Nehru despre Akbar: „Ca ostaș, el a cucerit teritoriile întinse ale Indiei; dar el visa o altă cucerire, mai trăinică: cucerirea minților și a inimilor oamenilor... Akbar a reînviat vechiul vis al unei Indii unitare, nu numai unificată politic, într-un singur stat, dar și organic contopită într-un singur popor”.

Din istoria de peste două secole a Indiei Marilor Moguli — ilustrată și în alte rânduri în paginile revistei Magazin istoric¹ — am ales, pentru a prezenta cititorilor, un moment foarte agitat, plasat cronologic spre sfîrșitul acestor perioade. Fragmentul este desprins din cartea *Parties and Politics at the Mughal Court: 1707-1740* (Facțiuni și intrigă la curtea mogulă: 1707-1740), scrisă de reputatul istoric indian Satish Chandra, profesor de istorie medievală și decan al Facultății de Științe sociale de la Universitatea „Jawaharlal Nehru” din New Delhi, membru al Societății regale britanice de studii asiatice (Royal Asiatic Society).

Pentru a înțelege evenimentele descrise, se impun câteva precizări asupra contextului politic indian din prima jumătate a secolului XVIII.

Împăratul Aurangzeb (1659-1707), abandonînd politica de toleranță a predecesorilor săi, a reușit să-și înstrăineze supușii hinduși. Reimpuînd taxa plătită de nemusulmani (gizie), i-a nemulțumit pe rajpuți — clanurile de războinici din Rajputana, actualul Rajasthan din nord-vestul Indiei — pe care se bizuiseră împărații moguli. A provocat totodată răscola sikhilor — care încercaseră realizarea unei sinteze pașnice a ideilor hinduse și musulmane — și și-a ridicat împotriva confederației puternicilor maratha, originari din Maharashtra (vestul Indiei centrale) care vor deveni în secolul XVIII principala forță hindusă. După Bahadur Șah (1707-1712) a urmat Jahandar Șah (1712-1713), înlocuit apoi de Farrukh Siyar (1713-1719), în vremea căruia puterea efectivă a revenit celor doi frați Seyyid, Huseyin Ali și Abdullah Han, reprezentanți ai aristocrației autohtone islamizate. Partizani ai unei reconcilierii cu rajpuții și cu marathii, ei au determinat abolirea gizelei. Nemulțumită de politica autoritară a seyyizilor, vechea aristocrație de origine turanică, alamgirdă, sprijinită și de împăratul Muhammed Șah (1719-1748), reușește să-l înlăture în 1720 pe cei doi frați de la putere.

Evenimentele relatate în episodul care urmează se referă la perioada imediat următoare înlăturării seyyizilor, cînd vizirul a fost deținut de reprezentantul facțiunii alamgirdă, Nizam ul-Mulk. Principali protagoniști ai evenimentelor au fost: Han-i Dauran, devenit comandant al armatei imperiale care, deși contribuse din motive personale la căderea seyyizilor, sprijinea politica acestora de reconciliere cu hindușii; Jai Singh, rajahul de Amber sau Jaipur, reputat astronom și matematician, întemeietorul orașului Jaipur, aflat la sud-vest de Delhi, în Rajputana, principalul aliat rajput al mogulilor; Ajit Singh, rajahul de Jodhpur sau Marwar, aflat în centrul Rajputanei care, în urma încercărilor lui Aurangzeb de a-l deposeda de stăpînire sa ereditară, a refuzat să mai recunoască autoritatea mogulilor; Churaman Jat, șeful clanului jaților, care își avea capitala la Bharatpur, în imediata apropiere a Agrei, la sud de Delhi, partizan al seyyizilor.

Pentru Baji Rao, peshwa² al regelui Shahu al marathilor este necesară o mențiune specială. Soldat și om politic întreprinzător, el era totodată dotat cu o mare subtilitate. În vremea sa, marathii au atins apogeul puterii, ajungînd, pentru scurt timp, să dețină supraștia în India. Faptul că el au revendicat și obținut dreptul de a preleva impozite funciare din provinciile mogule Malwa și Gujarat este o dovadă în acest sens. Cît privește importanța celor două provincii — des menționate în pa-

¹ Magazin istoric, nr. 9/1973, 2/1976.

² Dregătorie din statul marathilor, echivalentă cu rangul modern de prim-ministru.

ginile ce urmează — trebuie să subliniem că prima, aflată la nord de posesiunile mogule din Deccan și la sud de Agra și Delhi, deținea o poziție strategică, controlând accesul dinspre nord spre sud; cea de-a doua, vecină cu Malwa

la est și cu Oceanul Indian la vest, era plasată deasupra teritoriilor stăpinite de marathi în Deccan și a portului Bombay (enclavă administrată din 1668 de Compania britanică a Indiilor Orientale).

„Bunăstarea raialelor”

A trecut un an și trei luni de la înfrângerea și căderea seyyizilor și pînă la preluarea viziratului de către Nizam ul-Mulk. În primele trei luni ale acestei perioade a fost numit vizir Amin Han Șin, vărul lui Nizam ul-Mulk. Fiul său, Kamar ud-Din, a primit dregătoria de al doilea *bahși*¹, obținînd totodată și controlul accesului la împărat. Au fost recompensate și alte persoane care jucaseră un rol de frunte în conspirația împotriva seyyizilor: Hayder Kuli a fost numit guvernator în Gujarat, iar Han-i Dauran a primit dregătoria de prim *bahși*. Nizam ul-Mulk a păstrat guvernatorul Malwei și viceregatul Deccanului.

Încă de la bun început, noul vizir, Amin Han Șin, s-a arătat puțin înclinat să îndeplinească obiectivul măturisit al mișcării anti-seyyidite: „restaurarea împăratului în exercitarea deplină a puterii sale”. Se poate afirma că el era chiar mai dominator decît seyyizii, încît rolul lui Muhammed Șah se reducea la a sta pe tron și a purta coroana. Fiindu-i frică de vizir, împăratul îi lăsase acestuia mină liberă, fără a lua în seamă plîngerile poporului. Era evident pentru toată lumea că el era lipsit de putere.

Amin Han nu putea să renunțe în mod brusc la politica seyyizilor. El a încercat să reintroducă plata gizelei, dar, datorită opoziției hindușilor — și mai ales a regelui Jai Singh — a trebuit să-și abandoneze proiectul. Pentru a salva prestigiul vizi-

ratului și pentru a-i potoli pe musulmani, el a declarat că perceperea taxei a fost doar amînată pînă la „refacerea bunăstării raialelor și potolirea țării”

Amin Han a confirmat și înțelegerea încheiată de seyyizi cu marathi, prin care acestora din urmă li s-a acordat dreptul de a percepe tribut sub formă de *chauth* și *sardeshmukhi*² din zona podișului Deccan aflată sub autoritatea mogulilor. Nizam ul-Mulk își dăduse deja acordul la cererea lui Shahu, întărindu-l printr-o înțelegere secretă cu Bajji Rao, la 4 ianuarie 1721.

Astfel, victoria obținută de Amin Han nu a dus la o schimbare imediată a politicii inițiate de seyyizi, în ciuda faptului că ei fuseseră încriminați pentru politica lor pretins pro-hindusă.

Amin Han a murit la 27 ianuarie 1721, după o scurtă boală. În urma unor îndelungi discuții, împăratul l-a chemat pe Nizam ul-Mulk din Deccan pentru a prelua viziratul. El aspirase la această dregătorie imediat după căderea seyyizilor și pornea chiar spre nordul Indiei, cînd a primit știrea numirii lui Amin Han ca vizir. Deoarece nu dorea să intre în competiție cu vărul său, și-a schimbat direcția spre Karnatak, asediat de marathi.

Cînd porunca imperială a ajuns la Nizam ul-Mulk, acesta a zăbovit destul de mult pentru a restabili ordinea în Karnatak, încît a ajuns la curte abia la 20 februarie 1722. În acest interval, Muhammed Șah a încercat să preia singur frînele puterii, dar s-a dovedit că era o persoană frivolă, neglijentă cu treburile statului și complet sub influența favoriților. Nu

reușea niciodată să-și păstreze o părere vreme mai îndelungată, fiind, așa cum observă un aristocrat marathi: „nestatornic din fire”. În aceea perioadă, principalii sfetnici i-au fost Hayder Kuli și Kuki Jiu.

Cu plugul tras de măgari

Hayder Kuli Han se născuse la Isfrain. La urcarea pe tron a lui Farruh Siyar în 1713, a fost numit *divan*³ al Deccanului și superintendent al domeniilor coroanei. Nu s-a împăcat cu Nizam ul-Mulk, viceregele Deccanului, care l-a trimis înapoi la Delhi. A primit apoi dregătoria de *divan* în Gujarat, unde a reușit să strîngă o mare avere. A fost îndepărtat însă și de aici, de către Abdullah Han, în urma plîngerii lui Abdul Hay — fiul lui Abdul Gafur Bohra, socotit unul din cei mai bogați negustori ai timpului — căruia îi confiscase averea sub un fals pretext. Reîntors la curte, Hayder Kuli a reușit, prin diverse mijloace, să cîștige favorurile lui Ratan Chand — ministrul de finanțe — de pe vremea lui Abdullah Han — primind diverse însărcinări. A luat parte la complotul împotriva seyyizilor și drept recompensă a primit Gujaratul. În momentul sosirii lui Nizam ul-Mulk la Delhi, el se bucura de mare trecere în ochii împăratului.

Kuki Jiu este descrisă de izvoare ca o femeie inteligentă și cu mult farmec. Era prietenă cu mama împăratului. În înțelegere cu Khwajah Khiddmatyar — unul din cei mai apropiați prieteni ai împăratului — a obținut mari sume de bani luînd peșcheș de la cei ce solicitau slujbe. Se zvonea că împăra-

¹ Comandantul suprem al armatei în statul mogul; existau de fapt un prim *bahși* și un locțiitor al său, al doilea *bahși*

² Impozite funciare.

³ Dregător însărcinat cu strîngerea impozitelor dintr-o provincie a imperiului mogul.

tul însuși și-ar fi însușit o parte din aceste venituri ilegale. Kuki devenise atât de influentă încât primise în păstrare sigiliul imperial.

Amestecul favorizilor în treburile imperiului și învidia manifestată de primul *bahși*, Han-i Dauran, au creat mari dificultăți noului vizir. Vechile metode de guvernare fuseseră abandonate, veniturile scădeau și statul Marilor Mogali se prăbușea cu repeziune. La toate acestea se adăugau și problemele ridicate de creșterea treptată a puterii jaților și de renașterea celei a prinților rajpuți, proces favorizat de sprijinul acordat de seyyizi celor două facțiuni.

Churaman Jat, — conducătorul jaților, îi abandonase pe frații Seyyid când roata norocului li se întorsese împotriva, alăturându-se taberei imperiale. Dar chiar în ajunul bătăliei de la Hasanpur (13 noiembrie 1720) — în care s-au confruntat Muhammed Șah aliat cu Amin Han, de o parte, și Abdullah Han, de cealaltă parte —, el a schimbat tabăra încă o dată, atacând și jefuind convoiul de bagaje din ariergarda armatei imperiale. În aprilie 1722 Jai Singh — rajahul din Jaipur — a fost numit în fruntea unei armate pentru a-i pedepsi și supune pe jați. Deși era foarte dornic să mai reducă din pretențiile acestora, Jai Singh a refuzat să pornească la luptă înainte de a primi și numirea ca guvernator al Agrei, pe care a obținut-o de altfel la 1 septembrie 1722. Imediat, Jai Singh a părăsit Delhi în fruntea unei armate de 14 000-15 000 soldați. La acea vreme, Churaman murise și în fruntea jaților se afla acum fiul său, Mukham Singh.

Jai Singh a asediat fortăreața jaților Thun și a început să defrișeze în mod sistematic jungla din jurul garnizoanei. Au trecut câteva săptămâni. Este greu de spus cât de mult ar mai fi durat asediul, dacă nu ar fi izbucnit disensiunile între jați. Badan Singh, vărul lui Mukham Singh, a trecut de partea lui

Jai Singh și i-a indicat punctele slabe din apărarea jaților. Poziția lui Mukham Singh devenise așadar precară. Într-o noapte el a dat foc caseilor, a aruncat în aer magazinele, a pus mîna pe cît de mulți bani și bijuterii a putut și a fugit. Jai Singh a intrat triumfător în fortăreață, pe care a făcut-o una cu pămîntul, arînd apoi locul cu plugul tras de măgari, în semn de dispreț (18 noiembrie 1722). Condițiile impuse jaților nu

se poate spune că eșecul lor era mai mult aparent decît real.

Un nou raport de forțe

Căderea seyyizilor de la putere a determinat o modificare a raportului de forțe și în rîndul rajpuților. În perioada cît frații Seyyid s-au aflat la cîrma imperiului, Ajit Singh se ridicase la o po-

Tapiserie indiană, reprezentînd negustori englezi ai Companiei Indiilor Orientale (ser. XVII)

sînt menționate de nici un autor contemporan. La conducerea lor a urmat Badan Singh, care a primit și pămînturile lui Churaman.

Deși cele mai importante fortărețe au fost distruse, familia lui Churaman nu a pierdut în întregime stăpînirea sa. Se pare că Badan Singh — care s-a recunoscut vasal al lui Jai Singh — a fost un conducător priceput. Puterea jaților a sporit, pe tăcute și neîncetat, în următorii 20 ani. În consecință,

ziție superioară față de ceilalți rajahi, în ciuda faptului că se dovedise un prost administrator. Perioada primului său guvernorat în Gujarat fusese asociată cu numeroase plîngeri ale populației față de brutalitatea și opresiunea manifestate de rajah și oamenii săi. Faruh Siyar l-a îndepărtat în 1717 din dregătorie. Cînd seyyizii au preluat controlul suprem al guvernării l-au reinstalat pe rajah și i-au acordat în plus

1789-1791

LA PARIS,

ÎN TIMPUL REVOLUȚIEI

(Urmare din p. 43)

și guvernorul Ajmerului. Ajit Singh a lăsat rezolvarea treburilor din Gujarat pe seama trimișilor săi, refuzând să părăsească Jodhpur și să preia personal conducerea provinciei, în pofida cererilor repetate și presante ale lui Abdullah Han. După căderea seyyizilor, Ajit a pierdut și Gujaratul — unde a fost numit Hayder Kuli — și Ajmerul — pe care l-a primit fratele mai tânăr al lui Han-i Dauran, Muzaffer Ali Han.

Cînd Ajit Singh a aflat toate acestea a pornit din Jodhpur cu o armată de 30 000 soldați și a ocupat Ajmerul. După ce a dat asigurări musulmanilor din partea locului că nu se va amesteca în nici un fel în practicile lor religioase, a adunat toate persoanele de vază din oraș și le-a înfățișat un act mai vechi, prin care i se conferise dregătoria de guvernator pe viață al Ajmerului și Gujaratului. El cerea împăratului să i se permită să păstreze guvernorul într-una din cele două provincii.

La Delhi domnea o confuzie totală. Muzaffer Ali Han nu apucase să se îndepărteze de oraș decît cîteva etape de marș. El fusese de curînd ridicat în rîndurile aristocrației și nu dispunea de mijloace pentru a mobiliza o trupă suficient de numeroasă, iar vistieria era goală, căci recentul război civil secase toate resursele. În consecință, armata era prost plătită și nemulțumită. Curtea era dezbinată și divizată în facțiuni. Avînd în vedere toate acestea, Han-i Dauran susținea încheierea unei înțelegeri cu Ajit Singh, argumentînd că și în cazul în care el ar fi fost înfrînt pe cîmpul de luptă, putea lua calea munților și văilor adînci de pe domeniile sale ereditare, unde nimeni nu îi mai putea da de urmă. O altă facțiune, în frunte cu Hayder Kuli, se opunea ideii de a lăsa guvernarea Ajmerului în

seama lui Ajit Singh pe motiv că provincia se afla în vecinătatea orașului Delhi, capitala imperiului, și era plină de neînumărate locuri sfinte venerate de musulmani.

În vreme ce la curte se confruntau cele două opinii, s-a primit vestea că trupele lui Muzaffer Ali Han, care nu își primiseră solda, se răsculasera și jefuiseră tot ce le căzuse în mînă, silindu-l pe Muzaffer să se refugieze în Amber. Guvernorul Ajmerului, rămas fără stăpîn, a fost atribuit succesiv lui Han-i Dauran, Hayder Kuli și Kamar ud-Din — fiul răposatului vizir Amin Han — dar toți trei au renunțat, rînd pe rînd, din cauza greutăților prea mari cu care s-ar fi confruntat și a cheltuielilor pe care le-ar fi implicat acea dregătorie. Pînă la urmă, în locul vacant a fost numit Nusrat Han. În același timp, Nizam ul-Mulk se apropia de Agra, venind din Deccan. Ajit Singh a considerat că sosise momentul să se retragă din Ajmer și să trimită scrisori de scuză. Prestigiul său nu era cu nimic știrbit căci, prin intermediul prietenului său Han-i Dauran, obținuse iertarea împăratului și i se permise să păstreze Ajmerul. Motivele care au determinat acțiunea lui Han-i Dauran pot fi doar ghicite. Se poate ca el să fi dorit să-i răpească lui Nizam ul-Mulk creditul pentru potolirea rebeliunii lui Ajit Singh, după cum afirmă unii istorici. Sau poate că el începuse deja tatonările în vederea creării unei grupări compuse cu precădere din musulmani de origine indiană și din rajpuți, care să fie capabilă să se opună politicilor exclusiviste sprijinite de o parte din aristocrație. Cert este faptul că oscilațiile curții au contribuit la deteriorarea situației. ■

(Va urma)

Prezentare și verslune
românească
Gheorghe MAGHERU

revină cu ajutorul străinilor. Cei care-i găzduiau la Koblenz, la München, la Bamberg și Londra nu prea erau bucueroși de oaspeți. Ca atare, îi lăseau să se descurce cum puteau. Generos, primul ministru britanic William Pitt dădea la cîțiva o pomană de un siling pe zi. Restul mureau de foame. Să-i ascultăm mărturisirile scriitorului Chateaubriand (1768-1848), consemnate în ale sale *Memorii de dincolo de mormînt*, în care-și descrie chinurile foamei: „sugeam bucăți de rufe pe care le muiam în apă, mestecam iarbă și hîrtie. Cînd treceam prin fața unei brutării, chinul meu era teribil. Într-o aspră seară de iarnă, am stat două ore nemîncat în fața unui magazin de carne afumată, înghițind cu ochii tot ce vedeam. Aș fi mîncat și cutiile și coșurile în care erau expuse”. La Erlangen, într-un colț de stradă, contele Vieuville este văcsuitor de ghete, marchiza La Londe — casieră la o cafea, marchizul de Montbazet aprinde seara felinarele pe străzi, cavalerul Anselme face pe actorul, domnișoara de Saint-Marceau este fată de prăvălie, contesa Virieu și-a instalat o masă în plină stradă și repară ciorapi, unii se fac peruchieri, alții profesori de dans, portari, chelneri. O mică parte, care au putut lua cu ei destui bani, continuă viața frivolă dansînd, jucînd cărți, făcînd spirite pe socoteala greilor germani băutori de bere, lansînd modă și curtidin doamnele. Ei speră să stea în exil numai cîteva luni, nu bănuie că vor sta 15 ani. Cînd Napoleon le-a deschis porțile Franței, s-au întors în stoluri, așa cum plecaseră. Îngrozit de vitregiile vieții de emigrant, contele Narbonne îi mărturisise lui Talleyrand: „mai bine mor pe eșafod decît să mai părăsesc Franța”. ■

CLIO ÎN CONCURS

Publicăm a doua serie de întrebări a concursului pentru elevi și studenți, al cărui regulament de desfășurare a apărut în nr. 7/1987 al revistei.

Începem, ca și la numărul trecut, cu primele trei întrebări, care conțin trei variante de răspunsuri (a, b, c), dintre care doar una este exactă. Trebuie deci să o aflați și să o menționați ca atare prin litera respectivă — a, b sau c.

1. Înaltele aspirații revoluționare ale tineretului român, solidaritatea cu tineretul de pretutindeni pentru o lume mai dreaptă și mai bună și-au găsit expresie și în propunerea românească la O.N.U. — adoptată în 1979 printr-o rezoluție a Adunării generale — de a se proclama un An Internațional al Tineretului.

Care a fost Anul Internațional al Tineretului?

- a) 1984
- b) 1985
- c) 1986

2. Sub conducerea Partidului Comunist Român, Frontul Studențesc Democrat (F.S.D.) — largă coaliție democratică antifascistă a studențimii române realizată în 1935 — a desfășurat o susținută activitate în slujba democratizării vieții universitare, pentru apărarea dreptului la învățătură, pentru îmbunătățirea condițiilor de studiu și de viață ale studențimii, împotriva curentelor de dreapta, luind atitudine în repetate rânduri împotriva pericolului fascist, pentru apărarea independenței și suveranității patriei, activitate apreciată de opinia publică din țara noastră.

Astfel, Cuvîntul liber din 4 aprilie 1936, prezentînd organul de presă al F.S.D., scria că acesta constituia „o trecere în revistă a situației studenților în facultățile din țară... un îndreptar pentru lămurirea maselor atît de îndelung înșelate de către diverșii agenți ai demagogiei.

O revistă care arată că studențimea nu va mai servi drept masă de manevră, ci va înțelege progresiv adevăratele ei nevoi și adevăratele soluții”.

Cum se intitula organul de presă al F.S.D.?

- a) Studentul român
- b) Viața universitară
- c) Manifest

3. Un reprezentativ cîntăreț umanist român din sec. XVII socotea cartea drept „bogăția cea mai de preț și mai cinstită decît toate bogățiile pămîntești”.

Cunoașteți numele acestui cîntăreț?

- a) Udriște Năsturel
- b) Grigore Ureche
- c) Nicolae Milescu Spătarul

La următoarele trei întrebări se cere să răspundeți prin da sau nu.

4. Care dintre aceste personalități existau la 1900?

- a) Moș Ion Roată
- b) Mark Twain
- c) Titu Maiorescu
- d) B.P. Hasdeu

5. Dar în 1800?

- a) Al. Odobescu
- b) Simon Bolivar
- c) Dimitrie Cantemir
- d) Ion Neculce

6. S-ar fi putut întîlni?

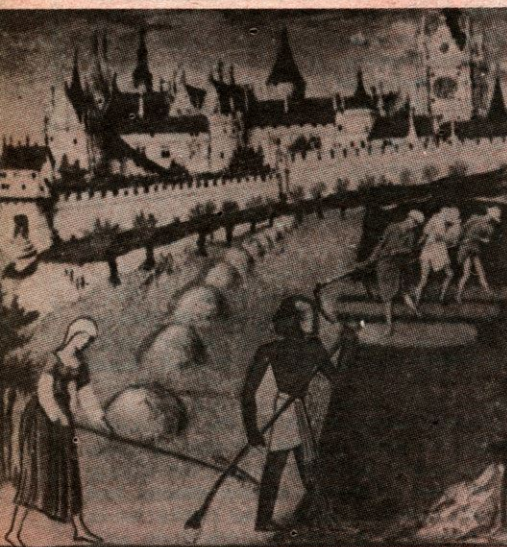
- a) Nicolae Titulescu cu A. Eden
- b) Dan II cu Dom Pedro, duce de Coimbra
- c) Nicolae Mavrocordat cu Roger Bacon
- d) Tudor Vladimirescu cu Theodor Aman

Ultimele patru întrebări ale concursului constau din patru imagini apărute în paginile revistei în anii 1985-1987 în care, intenționat, am introdus în fiecare cîte un element luat din alte imagini publicate în revistă tot în anii respectivi. Se cere să identificați acest element nou introdus sau, pornind de la el, să aflați imaginea din care a fost luat.

7. Membrii Academiei franceze de științe (întemeiată în 1666 de Colbert), în audiență la Ludovic XIV. Între ei a ajuns însă și un străin care nu a fost prezent la audiență. Din ce imagine este „venit“?

8. Țăranii din miniatura alăturată — desprinsă dintr-un vestit manuscris medieval — primesc „ajutorul” unui agricultor din altă țară și epocă. Din ce țară vine el?

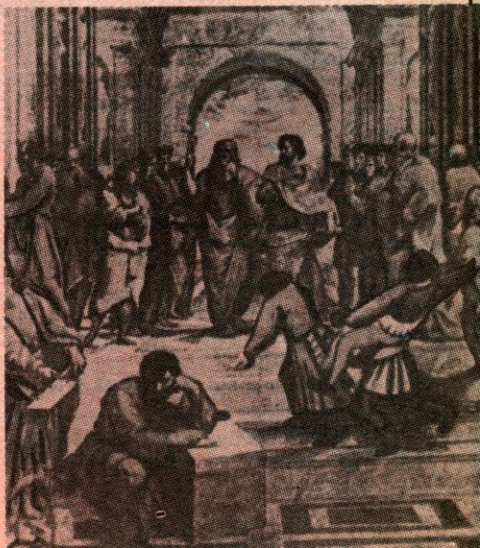
9. Între acești artiști cu instrumente specifice muzicii românești, se află și un „invitat” dintr-o altă imagine apărută în revista noastră.

În ce număr al revistei l-ați întâlnit?

10. Cugetarea filozofilor este tulburată de joaca unei cete de copii ce au pătruns pe treptele „Școlii din Atena”, celebra frescă a lui Rafael.

Copiii „au fugit” dintr-un alt tablou, realizat de un pictor nu mai puțin vestit.

Cunoașteți numele pictorului?

TALON
de
participare

2

ITINERARE ISTORICE

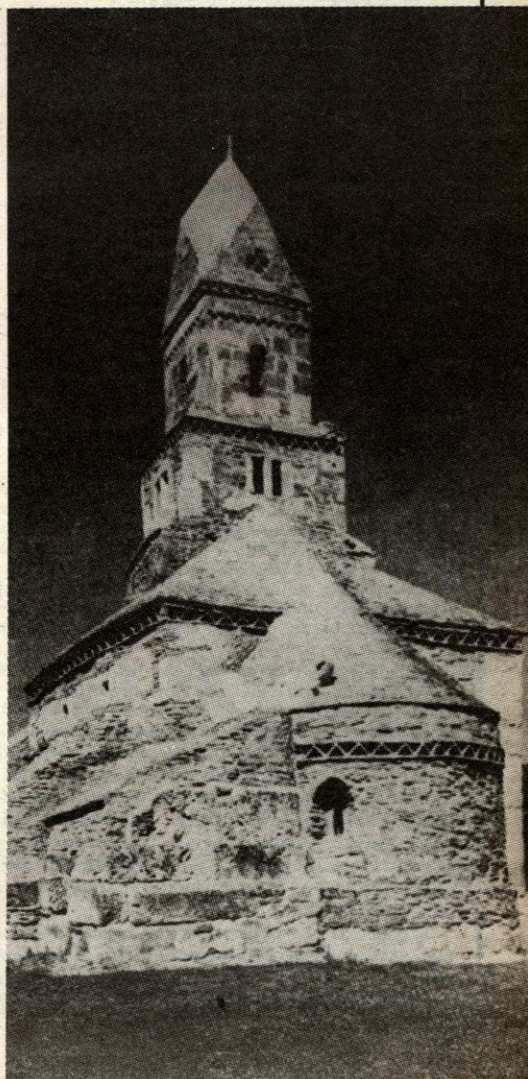
ÎN ȚARA HAȚEGULUI

Dr. VASILE SMĂRĂNDESCU

„Această mindră și veche Țară a Hațegului¹, cu adevărat o nestemată a pământului românesc” — potrivit caracterizării lui Ion Conea, inițiatorul studiilor de geografie istorică din țara noastră — a fost asemuită, nu o dată, cu o Transilvanie în miniatură. Într-adevăr, așa cum Ardealul este ocolit, „precum o cetate”, cum scria Bălcescu, de „un brîu de munți”, tot astfel Hațegul este înconjurat de pretutindeni de munți: Poiana Ruscă, Apusenii, Retezatul, Munții Sebeșului. Aceștia din urmă, cunoscuți și sub numele de Munții Orăștiei, adăpostesc salba de cetăți din jurul Sarmizegetusei Regia — capitala regatului lui Burebista și al lui Decebal — cu ansamblul ei de sanctuare circulare și pătrate. Monument unic al antichității, fosta capitală a dacilor se înscrie ca o mărturie peste vreme a civilizației geto-dacice: „Nucleul Daciei de pe colinele din Carpații Sudici, unde și-a transferat capitala Burebista — scria istoricul american Paul MacKendrick — este dăruit cu unul din cele mai fermecătoare decoruri naturale din Europa. Acropola de la Costești, situată la 561 m deasupra nivelului mării, domină spre nord valea Grădiștii și spre sud o panoramă egalată doar de pantele mai dulci din Berner Oberland [cantonul elvețian în care se află capitala, Berna — *n.n.*]. În spate, se zăresc dealurile ca niște turlle înverzite, asemănătoare pajiștilor din Alpi”.

Un traseu turistic prin aceste adevărate cuiburi de vulturi (cetatea Blidaru se află la 705 m altitudine, iar ansamblul de sanctuare de la Sarmizegetusa Regia la 1200 m) înseamnă o emoționantă întîlnire cu istoria, cu locurile ce amintesc lupta aprigă a dacilor pentru libertate și, în același timp, ne oferă prilejul de a cunoaște unul din pitoreștile colțuri de țară.

Coborînd de la Sarmizegetusa Regia pe șoseaua ce descrie largi serpentine, de-o parte și de alta a Rîului Tîrgului, ajungem în Drumul Național 68, ce străbate de la apus la răsărit Țara Hațegului. Localnicii îi spun „dru-

¹ Magazin istoric, nr. 3/1986.

mul țării" sau „drumul lui Traian” și într-adevăr D.N. 68 urmează traseul vechii șosele romane, construită la scurtă vreme după transformarea unei părți a Daciei în provincie romană, șosea ce făcea legătura între Dunăre și importantele centre ale provinciei Daciei: Apulum (Alba Iulia), Napoca (Cluj-Napoca), Potaissa (Turda). La poalele trecătorii cunoscute sub numele Poarta de Fier a Transilvaniei, romanii au întemeiat, între 108 și 110 e.n. (deci foarte curând după cel de-al doilea război dacic, încheiat în anul 106 e.n.) „din poruhca înălțatului împărat, cesarul Nerva Traian” orașul Colonia Dacica. Cțiva ani mai târziu, în timpul urmașului lui Traian, Hadrianus (117-138 e.n.) numele orașului a fost schimbat în Colonia-Ulpia-Traiana-Augusta-Dacica-Sarmizegetusa, revenindu-se astfel la tradiționalul nume al capitalei Daciei, admirabilă dovadă a continuității geto-dacice în pământul strămoșesc. „Aici — consemna Nicolae Iorga, neobosit călător la începutul veacului, pe urmele vestigiilor istoriei românești — a fost Sarmizegetusa Ulpia Traiană, cu palate, cu basilici, cu băi și amfiteatru... întipărite cu pecetea de mărire a neamului nostru... Și tot dacii au învins, stăpînii cei vechi, cari s-au zvîrcolit sub lanțe și au sîngerat de săbii. Tot ei, prin puterea neîfrîntă a vitejiei lor și a sfintei lor răbdări! Căci iată, daci adevărați, daci noi de peste două mii de ani... sînt acești săteni de acele, cu fața așa de aspră și de deschisă, cu firea așa de tăcută”.

Sarmizegetusa a fost — așa cum o arată numeroasele vestigii (amfiteatrul roman, statuile și bogatele monumente cu inscripții adăpostite de muzeul local) — unul din cele mai importante centre de cultură, ilustrînd înalta civilizație care a înflorit pe aceste meleaguri.

Ca în atitea alte locuri ale țării, viețuirea a continuat și după retragerea armatei și administrației romane. Cercetările arheologice au dovedit că pe urmele orașului antic Sarmizegetusa (uneori folosind chiar piatra de construcție sau temelile unor construcții daco-romane) a apărut o așezare românească, al cărei nume, în primele secole ale celui de-al doilea mileniu al erei noastre, era Britonia¹. Era unul din multe sate cneziale românești ce împănau în întreg evul mediu Țara Hațegului.

Căci, pe aceste străvechi pămînt românesc a existat una din cele mai bine organizate și persistente formațiuni politice românești, opunînd o vie și îndrîjită rezistență regalității ungare. Aici s-au aflat în anii marii migrații a tătarilor, dar și mult înaintea acestora, cum o mărturisesc vestigiile cneziale de la Streisengeorgiu, Densuș și din atitea alte *villae olachalae* — sate românești —, cum le numesc documentele de epocă — *terra Hazzog* (Țara Hațegului) condusă de voievodul român „între cnezi” Litovoi.

Treizeci de ani mai târziu, un Litovoi (aceiași sau urmașul celui pomenit în diploma

cavalerilor ioași din 2 iunie 1247) se impotriva cu armele noilor încercări de infiltrare a stăpînirii regalității ungare, ajutat fiind și de fratele său Bărbat (a cărui amintire stăruie în denumirea Rîu Bărbat, dată azi unei ape și unui sat din Hațeg).

Străvechea organizare cnezială românească este oglindită de mulțimea de ctitorii: din Densuș, Gurasada, Peșteana, Cetatea Colțului, Strei, Streisengeorgiu, Mălăiești, Rîu de Mori. Vechimea ei se vedește și din tablourile votive de pe monumentele istorice amintind numele unor bărbați viteji, care se numeau Basarab, și Litovoi, și Mușat, și Dan, și Petru, și Mihail zis Cădea, sintetizînd în acest restrîns teritoriu o întreagă toponomastică ilustrativă pentru unitatea de neam și limbă a românilor. În portretele înegrite de vreme apar oameni plini de dirzenie, care nu și-au plecat capul nici în anii de catolicizare forțată din vremea lui Ludovic de Anjou, cînd securea călăului a tăiat capetele multor nobili hațegani răzvrățiți împotriva regalității ungare.

Dăinuirea neîntreruptă românească este evacuată și de ctitoria de la Prislop, întemeiată de Nicodim de la Timana — lăcașul de la Prislop fiind înzestrat cu danii de voievoiului Țării Românești, Mircea cel Mare. Continuitatea neîntreruptă românească și originalitatea culturii se vedește și în bogăția datinilor și folclorului hațegan, în frumusețea portului popular.

Asemenea tuturor zonelor țării, Hațegul a cunoscut în anii socialismului și cu deosebire în ultimele decenii o accentuată punere în valoare a potențialului turistic, de mare varietate și frumusețe, oferit de cadrul său natural și de trecutul istoric al acestei zone. O excursie spre inima Munților Orăștiei este astăzi mult facilitată de construirea cabanei Costești, în Orăștioara de Sus, cabană ce îngăduie vizitarea mai multor cetăți dacice din zonă. În partea opusă a Țării Hațegului, la Sarmizegetusa Ulpia Traiana, un popas turistic îngăduie, de asemenea, răgazul necesar pentru vizitarea acestei străvechi așezări.

Amenajările turistice de la Sîntămăria Orlea (hotel de categoria I cu 32 locuri, un han cu 47 locuri și alte 46 locuri în căsuțe), cabana Gura Zlata de la Rîu de Mori (112 locuri) oferă posibilitatea efectuării de excursii spre comorile de artă și istorie adăpostite de vechile reședințe cneziale de la Rîu de Mori, Densuș, Strei, Mălăiești, Colț ș.a.m.d.

Hațegul — oraș menționat pentru întia oară la 1404, dar rămas, veacuri de-a rîndul, un modest tîrgușor — a cunoscut o puternică dezvoltare industrială și edilitară, care l-au transformat într-un centru urban de mare interes turistic. „Este acest colț de țară — pentru a încheia tot cu cuvintele lui Ion Conea — independent de vestigiile istorice care-l umplu, o adevărată capodoperă a naturii. Am străbătut toate «țările» românești cele mai tipice (adică toate depresiunile în care aceste țări se localizează) și nici una nu ne-a făcut impresia unei unități geografice așa de desăvîrșită”. ■

¹ Magazin istoric, nr. 8/1977.

O LUME SUB SEMNUL COMERȚULUI

ANDRÉ MIQUEL

Domnia lui Harun al-Rașid (786-809)¹, callul celor O mie și una de nopți, marchează începutul unei deosebite străluciri a civilizației islamice, cum remarcă cercetătorii francezi Dominique Sourdel și Janine Sourdel-Thomine, autorii monografiei *Civilizația Islamului* clasic, apărută în anul 1975 și în versiune românească. Apogeul acestei epoci înfloritoare se situează în secolele IX-X, el fiind generat în mare măsură de intensul comerț practicat în lungul și în latul întinsei stăpîniri. Cu timpul prosperitatea callfatului abbasid (750-1258) — dinastie căreia îi aparținea și Harun al-Rașid — va fi însă tot mai dificil menținută. Soluția — care s-a dovedit temporară și doar un paleativ — a fost apelul la expediente tot mai costisitoare. Dificultățile politice, sociale și mai ales financiare aveau să macine permanent callfatul culminînd cu prăbușirea sa, la jumătatea sec. XIII, sub puternicele lovituri ale mongolilor conduși de Hulagu, nepotul lui Genghis-han.

În lucrarea *Islamul și civilizația* sa, apărută la Paris, în anul 1968, André Miquel, profesor la Collège de France, administrator general la Biblioteca Națională din Paris și specialist reputat în istoria și cultura lumii islamice — a cărui semnătură cititorii noștri au mai întîlnit-o în paginile revistei (*Magazin istoric*, nr. 12/1981) —, consacră un capitol aparte rolului jucat de comerț în societatea islamică a sec. IX-X. Reproducem, într-o formă prescurtată și cu titlul și subtitlurile redacției noastre, un fragment din lucrarea savantului francez.

Negustorul, nu oșteanul

Geografic, lumea islamică a sec. IX și X se suprapune marilor imperii ale antichității. Produsele pămîntului, ale subsolului și ale meșteșugari-

lor sînt aceleași, iar comerțul continuă să rezerve un loc important articolelor de lux cerute de aristocrația urbană. Și totuși această lume, păs-trînd anumite trăsături ale celei vechi, anunță altele noi: prin intensificarea schimburilor și rolul de post-cheie rezervat comerțului, prin constituirea unui spațiu economic unde vin să fuzioneze teritoriile vechilor imperii ale Orientului și Occidentului, în sfîrșit prin mobilitatea crescută a mărfurilor, dar și a oamenilor, a plantelor și a speciilor de animale, lumea islamică asigură, spațial și temporal, un rol eminamente de tranziție. Pămînturile Islamului se identifică astfel cu ceea ce Maurice Lombard numea „regiunea istmurilor” — cuprinsă între Atlantic și Mediterana, între Mediterana și

Marea Roșie, între Mediterana și Golful Persic, între Marea Neagră și Caspică —, regiune cu vocație de tranzit, sprijinită pe insulele urbane legate unele de altele prin itinerare imemoriale. Grație acestor istmuri comunică două mari domenii economice: cel al Extremului Orient și cel al Mediteranei. În această regiune vitală de treceri, una singură îi scapă: Bizanțul, care îi dispută Mediterana orientală și accesul direct în Europa marilor cîmpii și păduri.

Acolo unde nu au succes administrația și politica, comerțul reușește. Treptat, negustorul înlocuiește oșteanul. Deci, cine circulă prin aceste treceri? Mai întîi oamenii, bineînțeles: comercianți îngreunați de monede pe care le vom regăsi pînă la Mainz sau pe malurile Baltice, prizonieri pe

¹ *Magazin istoric*, nr. 6/1972.

În imagine: bărcile rotunde au constituit, încă din antichitate, principalul mijloc de navigație pentru populația de pe malurile Tigrului și Eufratului.

care Bizanțul și Islamul îi schimbă în porturile mediteraneene, studenții și călătorii care vor să „cerceteze știința”, pelerini din Arabia, în sfârșit robi. După oameni, animale. În afară de dromader și de cămila cu două coace a Asiei centrale — care înaintea una până la extremitatea vestică a Africii, cealaltă spre stepele nord-caspice și mai departe —, să reținem mai întâi calul „arab”, exportat către țările din bazinul mediteranean și India, apoi oaia, care trece în Spania, unde este acclimatizată rasa maghrebiană. Ea va da, mai târziu, faimosul merinos.

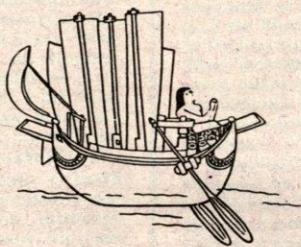
Plantele, venind pe drumurile tradiționale dinspre sud și din Orient, invadează Occidentul. În livezile magice din *Roman de la Rose* (Romanul trandafirului)¹ ca și în grădina de legume clasică din sudul mediteranean, plantele „vin în linie dreaptă din țările sarazinilor”. Preluată de către *huertas* [grădinile de zarzavat — n.r.] în Spania și Sicilia, unde se acclimatizează încă din epoca de care ne ocupăm, această floră cuceritoare va cunoaște mai târziu exodul său triumfal către nord. Să reținem numai câteva specii: caișii, prunii, anghinarea („această floare de scaiet îmbunătățită de arabi”), lăptucile, copopida, pătrunjelul, sfecla, mărarul, țelina, pepelele („acest călător neobosit”), dovleceii și dovleci, vinăta și, pentru agrementul tuturor, trandafirul alb de Damasc. Influența adesea anterioare expansiunii Islamului, pe care aceasta le reînnoiește, relansează și întărește. Drept mărturie stau măslinul sau vița de vie din Spania, înviorate de aporturile maghrebiene și levantine.

Există apoi speciile de bază. Mai întâi, grîul². Grîul levantin în Italia de sud, grîul dur al Maghrebului, pe care berberii îl acclimatizează în Spania.

¹ Lucrarea, considerată o capodoperă a literaturii franceze, are două părți. Prima a fost scrisă de Guillaume de Lorris, în jurul anului 1230, în spiritul literaturii medievale de curte. Partea a doua — redactată de Jean de Meung 40 ani mai târziu — conține puternice accente critice la adresa societății feudale, în special a regalității și bisericilor.

² *Magazin istoric*, nr. 7/1981; 2/1981.

Orezul, venit din India, se fixează insular, pe terenuri joase, călduroase, mlăștinoase, sau irigabile: depresiunea iordaniană, oazele Egiptului, sudul marocan și valea Guadalquivirului. Sorgul urcă din Africa, către Egiptul de sus, oazele Libiei și cele ale Maghrebului. Palmierul-curmal se întinde către Cilicia, Spania și Sahara occidentală. Trestia de zahăr, în sfârșit, se întinde spre Egipt, Siria, Maroc, Spania de sud și Sicilia. Aici cucerirea musulmană nu face altceva, în ciuda citorva noutăți (săpăliga, plugul cu brăzdar horizontal și roata de irigație), decît să întărească obisnuințele populațiilor mediteraneene și orientale, consumatoare de grîu și orz.

„Dă-mi un cocotier și-ți fac o corabie”

Întreg comerțul epocii se sprijină pe rețeaua strînsă a orașelor care pune la dispoziția negustorilor instalațiile portuare sau caravanier. Peste tot, porturi, balize și faruri. Și, peste tot, de asemenea, pirai. Pe mările Orientului domnește nava de mic tonaj³, construită din lemn de teck și fibre de cocotier. Din acesta din urmă se fac cablurile subțiri care permit să se asambleze margine la margine, fără a fi bătute în cuie, scindurile cociei, precum și să se manevreze rama posterioară, servind drept cîrmă. „Dă-mi un cocotier și-ți fac o corabie”, spune un autor din acest timp: lemnul arborelui pentru carcasă, catarge și verge, frunzele pentru țesătura velelor triunghiulare, fibrele pentru cabluri, nucile ca încărcătură și corabia este

gata. Nave mici și destul de precare: călăfătirea, cu grăsimile de balenă, rosturile și găurile pe unde trec corzile de asamblaj lasă să pătrundă apa pînă la un nivel socotit „obisnuit”. Peste tot, a naviga înseamnă cabotaj⁴: în Marea Roșie, pe coastele orientale ale Africii, ca și din fundul Golfului Persic pînă la virful sudic al Indiei. Dar se practică și drumul de-a dreptul, favorizat de regimul musonilor și sprijinit pe primele portulare și observații astrale. Principalele rute duceau de pe coastele Arabiei pînă în India, din Sri Lanka pînă aproape de Malayezia și, în sfârșit, din Annam (Ciampa) pînă pe meleagurile Guang Zhou-lui.

Pe pămînt, comerțul este proprietatea aproape exclusivă a drumului caravanier. Drumului roman și carului îi urmează drumul caravanelor și vita de samar, mai ales cămila. Caravana⁵ este o lume în mers. Ea poate număra pînă la 6 000 cămile și sarcina sa utilă este astfel aceea a unei foarte mari corăbii. Dar cea mai mare parte a caravanelor sînt infinit mai modeste. Toate profită de caravansairiuri sau de hanuri: vaste curți pătrate, închise și fortificate, cu camere comune la etaj. Uneori, se pot folosi și de instalațiile oficiale ale poștei: popasuri de același tip, în medie la cîte 40 km și cisterne. Rîurile se trec fie prin vad, fie, în lipsa podurilor de piatră sau a bărcilor, pe mari burdufuri umflate. „Drumul care merge”, atît de caracteristic peisajului comercial al Occidentului, nu este aici decît un obstacol, în cel mai bun caz o completare a drumului caravanier, cînd contextul geografic o permite: Spania — Guadalquivirului, Egiptul Nilului sau Mesopotamia fluviilor și canalelor. Să nu uităm, pentru a completa tabloul, pe cei care hăituesc în jurul bogăției în mers: beduini, prădalnici, triburi răsculate sau munteni rebeli, țărani înfometaji sau răzvrătiți și bandiți de profesie.

Succesore pe multe planuri a antichității, societatea islamică împrumută de la aceasta

⁴ Navigație pe distanțe scurte sau lungi de-a lungul coastelor.

⁵ *Magazin istoric*, nr. 8/1982.

și cea mai mare parte a practicilor comerciale: grupări de negustori sau societăți în comandită, speculație, împrumut cu dobândă — pentru care unele artificii contabile permit ocolirea interdicției oficiale —, sisteme de înscrisuri evitând transportul de numerar, precum scrisoarea de schimb (cambiala), plata amînată (*sakk*) etc. Ceea ce este cu adevărat schimbat este febrilitatea tranzacțiilor și, uneori, volumul de schimburi angajate, cum aflăm din povestirile maritime ale timpului, prefigurări ale *Calătorilor lui Sindbād* *Marinarul*, sau de la un geograf ca Ibn Hawkal, care declara că a auzit un negustor recunoscîndu-și o datorie de 42 000 dinari-aur unui alt negustor.

În taxe și vămi, care lovesc deopotrivă pe negustorii musulmani și pe ceilalți (chiar dacă primii plătesc de două ori mai puțin) și se percep nu numai la frontiere, ci și în interior, între un oraș și altul, nu intervine vreo schimbare. Fiecare oraș are antrepozitul (*funduk*) său, loc obligatoriu de escală a mărfurilor — operație taxabilă — între marele negustor „angrosist” și negustorul cu amănuntul, din bazar. Intervenția unui aparat oficial al statului în circuitul schimburilor este adesea rău văzută. În materie comercială se manifestă tendința generală de „a lăsa să se facă”. Intervenția statului se impune însă, ori de cîte ori nevoia o cere, și mai ales pentru a se constitui stocuri ce vor fi revindute la preț scăzut, în vreme de foamete. Statul participă și pe piețele manufacturiere, în special prin intermediul atelierelor oficiale de țesături (*tiraz*), și a monopolurilor, folosite mai ales în Egiptul fătimid¹, pentru lemn, fier, piatră acră și smoală.

Toate aceste schimburi se sprijină pe cele două monede, de acum înainte tradiționale: dirhamul de argint și dinarul de aur. Primul se folosește la nivel local; el este preponderent în Spania, pentru un timp. Dar tot ce este tranzacție pe termen lung și la distanță

mare se efectuează prin intermediul monedei de aur: dinarul și solidusul bizantin, rivalul și complementul său, totodată, pentru anumite piețe străine. Cu metalul galben se stabilește un fel de circuit triunghiular, modest, fără îndoială, raportat la dimensiunile contemporane nouă. Occidentul primește de la Islam, în schimbul produselor vîndute, aur, din care o parte trece din nou, pentru diverse cumpărături, în Bizanț, el însuși deficitar în comerțul cu lumea islamică. În acest joc, la încheierea socotelilor, Islamul este cel care sîrăcește în aur cel mai mult, căci volumul vînzărilor sale la Constantinopol, chiar dacă acoperă deficitul balanței comerciale cu Occidentul, nu reușește să compenseze scurgerea de aur înregistrată pe alte piețe. Pentru a supraviețui, el este deci condamnat la o aprovizionare regulată cu aur nou. De unde importanța drumurilor, care i-l asigură.

După caravane și corăbii, orașele

Mare creator sau reanimator de orașe, Islamul le-a imprimat semnul său propriu, prin monumentele sale, moscheele, dar și printr-un urbanism spontan, care estompează în mod treptat vechiul plan regulat, cadriat, al cetăților antice. În mare, orașul se ordonează acum în jurul moscheei-catedrale, instalată pe vechea răscruce a celor două axe principale: ulițele strîmte, cu case oarbe, respirînd în curțile lor interioare, și hudițele negustorilor din bazar. Se cunoaște aspectul clasic al orașului islamic. O parte însemnată din viața sa se consumă în maha-

lale și la porțile orașului, punct de sosire a caravanelor și zonă a marilor piețe. Asemenea predecesorilor lui antici, Islamul a împodobit aceste orașe cu apă benefică: fîntina și baia (*hammam*) dau viață cetății. Dar nu li șterg tarele: suprapopularea, mizeria și tilhăria. Pentru respectarea ordinii, există două personaje oficiale: judecătorul (*kadi*) și controlorul piețelor și al moravurilor (*muhtasib*). De asemenea, mai peste tot, fără îndoială după vechi modele, funcționează organizații locale de supraveghere a ordinii, care sînt totodată nuclee ale rezistenței provinciale în fața puterii centrale.

Orașe congestionate, orașe nesupuse, dar orașe lucrătore. Meșteșugurile, pe care se sprijină o bună parte a comerțului, se practică în atelierele de stat sau particulare. Ansamblul este organizat în „corporații”, al căror detaliu este încă prea puțin cunoscut. Deținem totuși cîteva aspecte certe: bazindu-se pe o repartiție a diverselor activități meșteșugărești pe străzi sau cartiere, „corporațiile” accentuează împărțirea orașului și separatismele etnico-confesionale și sociale. Organizarea meseriilor permite, cel puțin, supravegherea monopolurilor și a prețurilor. Fără îndoială, acestea sînt variabile, pentru o anumită marfă, de la un oraș la altul; dar, în ansamblu, lumea islamică pare să cunoască o oarecare stabilitate pînă în secolul IX, după care abundența afacerilor și intensă circulație monetară au antrenat o creștere sensibilă a prețurilor.

Orașele adăpostesc comunități solide, sprijinite pe o tradiție confesională sau etnică de care adesea comerțul profită. Pivotal societății urbane rămîne marele negustor, fie că puterea sa politică ajunge la zenit, fie că intră în declin, pregătînd ascensiunea oștea-nului. Din punct de vedere social, el este cu totul distinct față de poporul mărunt din *suk*²: prăvăliași ce vînd cu

¹ Dinastie ce a domnit asupra Africii de Nord (909-1048) și în Egipt (969-1171)

² Piața — sau piețele — orașului, care grupa laolaltă pe meșteșugari și negustori.

amănuntul sau meșteșugari ce distribuie propriile lor produse. O întreagă lume de tarabe mărunte, uneori chiar liliputane, sensibilă la foame, la epidemii și la răzvrătire. O ierarhie tacit admisă ordonează tarabele după specialități, îndepărtându-le de moschea centrală, în funcție de murdăria sau de umilinta presupusă a negustorilor respectivi: parfumierii, librarii și bijutierii sînt cei mai aproape, fierarii, pielarii, tăbăcarii cit mai departe, către marginile cetății.

Marele negustor, în special cel care cumpără și revinde stofele de lux, nu se află în vârful piramidei de tarabagii, ci în afara ei. Negociant în comerțul îndepărtat, către Extremul Orient, Africa orientală, sau Asia stepelor, el este bogat, superb instalat și servit, împrumutată statul, primește uneori arendarea impozitelor. Gloria îl face să participe la întreținerea edificilor publice, să-i ajute pe literați și pe artiști, asemenea unui prinț. Adesea instruit, chiar rafinat, poate încerca — timid, este drept — studii despre sistemul indian de numărare, întemeiat pe 9 semne și zero. Prin intermediul arabilor, sistemul s-a răspândit apoi în Europa, unde se va bucura de un asemenea succes, încît va deveni cunoscut sub denumirea de numerația arabă.

Marele negustor (*tadgir*) formează, împreună cu, dregătorul (*katib*), duetul politic de bază al societății islamice a sec. IX-X.

Rămîne o întrebare esențială: Islamul, intervenind în zona mediteraneană — regiune vitală de comunicații între Occident și Orient — a întrerupt cumva circuitele tradiționale de schimb, condamnaud Occidentul la declin, așa cum susținea istoricul belgian Henri Pirenne?¹ Sau interven-

ția lui a produs un fenomen contrar, cum arată analiza de ansamblu a lui Maurice Lombard?² Desigur, teoria lui Maurice Lombard este mai aproape de adevăr, dar avîntul demografic și cel economic al Europei anului 1000 nu se pot explica numai prin injectarea aurlui din Orient, într-un Occident amorțit și barbar. Schema este prea simplă și supraestimează volumul schimburilor dintre cele două lumi. Oricum, ea trebuie să fie supusă și corectivului bizantin. Totuși, nu se poate nega că transferul pînă în Occident a mobilității comerciale, a freneziei negustorești, caracteristice lumii islamice — orientale în general —, iradierile din Sicilia, contactele din Spania, sînt tocmai semne ale viitorului avînt comercial al Occidentului. Încă din a doua jumătate a sec. X, atunci cînd instalarea Fatimizilor la Cairo readuce la răscrucele Mediteranei și Mării Roșii o parte importantă a comerțului din Orient, se pot citi în geografiile arabe ale timpului, numele orașelor Napoli, Gaeta, Amalfi și Veneția, a căror oră se apropia. ■

Traducere de:
Gloria CEACALOPOL

mea lumii romane și care rezistase invaziilor germanice, obligînd Europa occidentală să se replieze pe uscat și să se întoarcă spre nord. Teza lui Henri Pirenne — pusă azi sub semnul îndoielei — a determinat inițierea a numeroase studii menite să stabilească amploarea schimburilor dintre Occident și Orient și efectele economice și monetare ale cuceririi arabe — n.r.

² Maurice Lombard este unul dintre istoricii care susțin un punct de vedere diferit de cel al lui Henri Pirenne. Într-o lucrare apărută în 1971, la șase ani după moartea sa, istoricul francez demonstrează că în urma cuceririi arabe, schimburile economice între Occidentul „barbar”, Bizanț și Orient au cunoscut o simțitoare înviorare. În schimbul produselor importate, Islamul a trimis aur, ceea ce a determinat în Occident o puternică dezvoltare economică și socială. După instalarea lumii islamice, pe o parte din țărmurile Mării Mediterane din Africa de Nord și Sicilia, din peninsulele italice și iberice, centrele urbane ale Mediteranei occidentale, care decăzuseră în vremea imperiului roman tîrziu (sec. III-V), ca urmare a invaziilor germanice, s-au reînviat și au înflorit — n.r.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

■ ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN

● **ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN. VOL. III** (sub egida Comisiei române de istorie militară și a Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară).

Editura Militară, București, 1987, 688 pp., 84 lei: evoluția societății românești și a organizațiilor ei militare, de la jumătatea secolului XVI pînă în ajunul revoluției populare conduse de Horea; tipărit în condiții grafice deosebite, volumul cuprinde și un bogat material ilustrativ: hărți, desene, schițe, fotografii alb-negru și color.

● **FILIERE ALE NEOFASCISMULUI ȘI VIOLENȚEI** (sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.; antologie, prefată în înghiere editiei: dr. Elena Mureșan).

Editura politică, București, 1986, 206 pp., 13 lei: prezentare a fenomenului neofascist și a pericolului pe care îl generează pe baza unei selecții din lucrări, studii și articole de presă.

● **Mircea N. Popa, Lucia Popa, Norocica Cojescu, Mihai Manea — O ISTORIE A GÎNDIRII ȘI MIȘCĂRII SOCIALISTE INTERNAȚIONALE ÎN EPOCA MODERNĂ.**

Editura Albatros, București, 1986, 450 pp., 23,50 lei: momente din evoluția gîndirii socialiste și forme de organizare a clasei muncitoare într-o primă prezentare monografică românească.

● **Antonie Plămădeală — ROMÂNII DIN TRANSILVANIA SUB TERORAREA REGIMULUI DUALIST AUSTRO-UNGAR (1867-1918).**

Sibiu, 1986, 548 pp.: aspecte din lupta dusă de poporul român pentru dreptate și unitate națională; reconstituire pe baza documentelor și a corespondenței rămase de la Elie Miron Cristea.

¹ Unul dintre cei mai însemnați istorici al sec. XX, Henri Pirenne (1862-1935), medievist de formație, a studiat în special originea și dezvoltarea orașelor în Europa (occidentală) medievală. El susținea — în două din cărțile sale: *Les villes du Moyen Age* (1927) și *Mahomet et Charlemagne* (1937) — că în urma cuceririi arabe s-a produs o ruptură fundamentală în istoria Occidentului medieval. Islamul, cucerind în sec. VII-VIII țărmurile meridionale ale Mediteranei, a rupt unitatea economică a zonei, ce data din vremea

VIENA 1914-1916:

AGONIA

UNUI IMPERIIU (III)

(Urmare din p. 25)

vedea-vor licărind zorile victoriei? Inima mi-e plină de neliniște și tremură în fața noului an și a misterului care-l învâluie...

29 ianuarie 1916. Germanii se întorc de la București cu următoarele impresii: atât von [dem] Bussche cât și Czernin sînt exasperați din cauză că am vîndut 80 000 de vagoane de cereale Angliei. Pretind că lor nu numai că li s-au creat mii de dificultăți în stabilirea prețului și a mijloacelor de transport pentru 50 000 de vagoane cumpărate de comisia Puterilor Centrale, dar acum li se fac tot felul de șicane fie din cauza vagoanelor ce sînt meru reținute, fie din cauza modului de a percepe taxele de import. Într-un cuvînt, chiar dacă Brătianu se pretinde dispus și decis să păstreze o atitudine neutră dintre cele mai leale, în cabinetul său există un pronunțat curent pro-antantist, reprezentat prin Costinescu¹, Angelescu², adică tocmai aceia de care depind formalitățile exportului cerealelor respective și ei profită de situație pentru a face toate greutățile și șicanele posibile. Se pune chiar întrebarea dacă se va reuși să se ajungă la o înțelegere în privința celor 50 000 de vagoane asupra cărora se mai duc tratative cu Puterile Centrale... Tot după Germanii, reprezentanții Germaniei și Austriei sînt exasperați și declară că o asemenea situație nu se mai poate prelungi.

Bussche s-ar fi dus să protesteze la rege, care i-ar fi răspuns că nu trebuie întinsă prea mult coarda, căci, dată fiind starea de spirit a țării, i s-ar fi putut riposta că fiecare este stăpîn în casa lui

și că există 600 000 de baionete gata să ne apere drepturile. Mița [Maria Blaremburg Filipescu] îmi scrie că imperiile centrale, miniate pe noi, intenționează să ne dea un ultimatum. Cred că nu este adevărat, totuși s-ar putea ca, atunci cînd operațiile de la Salonic se vor termina, ele să se decidă să ne ceară să ne pronunțăm sau să încetăm șicanele. Operațiile respective sînt prevăzute pentru săptămîna viitoare și nimeni nu se îndoiește aici că Mackensen le va executa strălucit, la fel ca tot ce întreprinde el. Tot sora mea îmi scrie că împăratul Wilhelm ar urma să vină în cognito pentru a-și aranja treburile în România. La București, circulă zvonul (dar, după cîte știu, nu poate fi nimic sigur) că [von dem] Bussche i-ar fi declarat lui Brătianu că 200 000 de turci, 200 000 de bulgari și 100 000 de germani ar fi gata să se năpustească asupra noastră în timp ce austriei ne vor ataca prin Transilvania...

14/27 august. Tulburătoare zi, cea de 14/27 august. Căci soțul meu a primit ordinul să remită la ora 9 seara declarația de război făcută de România Austro-Ungariei, însoțită de un foarte frumos memoriu care motivează și explică acest gest.

Citeam adineauri un pasaj: „Să cutezi a-ți înfrunta destinul!” Oare nu asta înseamnă ceea ce fac în acest moment? Și ce clipă din viața scumpei noastre patrii este aceea în care ea riscă totul pentru a realiza în sfîrșit visul unității sale naționale! Dumnezeu să ocrotească scumpa noastră patrie și să-i hărăzească victorie...

Plicul a fost remis soțului meu dimineața, cu ordinul de a nu-l deschide decît la ora 6 seara. Vichy și cu Stîrcea s-au repezit cu automobilul ca să ceară audiență la baronul Buriân, care însă ieșise la plimbare, de unde era așteptat să se întoarcă pe la 8. Instalindu-se la Park Hotel, peste drum de Stökel, reședința de vară a ministrului afacerilor străine, atașatul nostru militar și cu secretarul nostru aștep-

tau întoarcerea baronului Buriân pentru a-i remite scrisoarea, dar văzînd că se face 8, Stîrcea l-a lăsat pe Vichy să aștepte mai departe, cu ordinul ca la 8 și un sfert să telefoneze dacă ministrul s-a întors sau nu și dacă putea acorda audiență, iar el, Stîrcea, a venit să cîneze împreună cu noi și să aștepte împreună cu soțul meu evenimentele. Dar neprimind nici o veste de la Vichy, soțul meu și cu Stîrcea s-au dus la baronul Macchio, prim-șef de legăție, în speranța de a-l găsi și a-i remite lui documentul. Dar și Macchio era absent, așa că cei doi, nemaiputînd înțirzia, căci timpul presa, s-au dus la Ball-Platz să-l caute pe șeful de legăție de serviciu. Soțul meu a fost introdus la consulul Rudnai, singurul funcționar de serviciu în ziua aceea, căruia i-a remis plicul, spunîndu-i că este vorba de ceva foarte urgent și că documentul trebuia dat imediat baronului Buriân. Între timp, s-a telefonat de la Schönbrunn că baronul Buriân îl va primi pe soțul meu la ora 9 seara, dar soțul meu nu mai era aici. Am trimis imediat pe cineva la Macchio încercînd să-l mai prindă, să telefoneze la Ball-Platz pentru a-l anunța că Buriân îl așteaptă. Era însă prea tîrziu: plicul fusese remis d-lui Rudnai și dacă soțul meu ar fi trebuit să se ducă la Schönbrunn, din cauza automobilelor care nu mai mergeau atît de repede ca altădată și erau amenințate în fiecare clipă de pene, dată fiind proasta calitate a materialului, risca să treacă de 9, ora precisă la care i se ordonase să remită respectivul document.

Soțul meu s-a întors, așadar, de la Ball-Platz foarte tulburat, la fel ca și mine, căci chiar dacă știusem că ceasul acesta va sosi în mod fatal, nu fusesem mai puțin surprinși de rapiditatea cu care fusese luată această decizie gravă. ■

Selecție, traducere, prezentare
și note,
Mircea SPIRIDONEANU

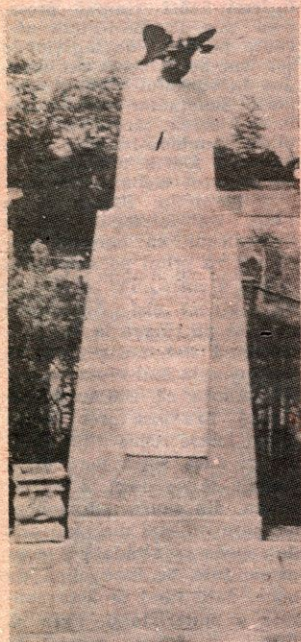
¹ Emil Costinescu (1844-1921), om politic român, unul din întemeietorii Băncii Naționale. Ministru de finanțe în 1914-1916.

² Constantin Angelescu, om politic român, ministru al lucrărilor publice și comunicațiilor în perioada respectivă.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

EROII DE LA ȚIGĂNEȘTI

Profesorul de istorie **MARIAN STOICA**, de la Școala generală Poienarii Ralii, com. Poienarii Burchii, jud. Prahova, ne relatează despre monumentul ridicat, în 1974, în satul Poienarii Ralii, în amintirea unui grup de elevi ai Școlii de subofițeri nr. 1 a Regimentului de gardă, căzuți în luptele insurecționale din noaptea de 23/24 august 1944, în confruntarea cu forțele hitleriste. În acea noapte și-au pierdut viața, apărând podul de la Țigănești, 17 elevi subofițeri. Multă vreme numele lor a rămas necunoscut.

În ultimii doi ani — continuă corespondentul nostru —, datorită strădanțiilor deosebite ale col. (r.) Alex. Petrescu, din București, am reușit să găsim un document în Arhiva Ministerului Apărării Naționale, în care sunt consemnate numele celor 17 eroi. Dintre aceștia, 13 au fost înmormîntați în cimitirul satului, iar 4 au rămas pe cîmpul de bătălie, neputînd fi găsiți. Împreună cu părinții eroilor, am aplicat o nouă placă de marmură pe monument, cu numele tuturor acestor eroi căzuți la datorie. Iată-i: sergent major **PETRESCU TEODOR**, din com. Morunglavu, din fostul județ Romanai (numele localităților sînt cele din 1944); elev caporal **ARGESEANU I. VASILE**, din Tulcea; elev caporal **COSTACHE C. STELIAN**, com. Blăgești — Tutova; **GRECU**

IOAN, date nidentificate; fruntaș **POPA C-TIN**, Matca, — Tecuci; soldați: **ANDRITOIU GH. IOAN**, Ciupercești — Gorj; **MINCIU GH.**, Băsești — Fălciu; **SPĂTARIU C.**, Costești — Suceava; **MIHAILĂ GR. MIHAIL**, Bălănești — Neamț; **CHIVU GH.**, Costești — Buzău; **GHITĂ I. GH.**, Gușolu — Vilcea; **BUSUIOC C-TIN**, Costești — Mehedinți; **TRUCU IOAN**, Sand — Turda, precum și numele celor ale căror resturi pămîntesti n-au mai putut fi găsite: plutonier **ALEXANDRESCU ȘTEFAN**, Tatomirești — Dolj și soldați: **STĂNCU FLOREA**, Crișan — Alba; **ȘTEFAN PREDĂ**, Clejani — Mehedinți; **DUMITRACHE C-TIN**, București.

Monumentul (în imaginea alăturată) este îngrijit de pionierii școlii noastre. Mulțumim, cu acest prilej — scrie în încheierea cititorul nostru — tuturor celor care ne-au ajutat la identificarea numelor acestor eroi, plină nu demult necunoscuți.

MIHAI VITEAZUL LA VIENA, ROMA, AVIGNON

MIHAI CONRAD, din Ploiești, întîlnind în revista noastră de mai multe ori reproduc sau menționat tabloul lui Franz (Frans) Franken Crecus arătînd bogățiile sale intelectuale Solon, dorește să știe: cite variante ale acestui picturi sînt cunoscute în prezent?

Originalul acestei opere — în care apare chipul marelui voevod al românilor, Mihail Viteazul, înfăptuitor al unirii din 1600 — se află la Kunsthistorisches Museum din Viena.

De-a lungul timpului au fost semnalate alte replici ale sale, aflate la galeria Lichtenstein (Viena), muzeul Calvet (Avignon, Franța), galeria Corsini (Roma), Muzeul regal (Bruxelles), Kaiser-Friedrich Museum (Berlin), pinacoteca din Erfurt și Gotha (R.D.G.), Londra (în 1963, galeria Appleby a vîndut un astfel de tablou, iar în 1979 un altul a fost licitat la renumita Sotheby's). Un astfel de tablou s-a aflat și la Ermitaj (Leningrad, U.R.S.S.) iar, în 1937, a fost dăruit de Academia de Științe a U.R.S.S. Academiei Române. Aceste replici conțin unele modificări de la una la alta; în exemplarele aflate la Bruxelles și Berlin lipsește chipul marelui voevod român.

Paternitatea tabloului original de la Viena, semnat „D.O.F. Franken in [venit]”, a fost atribuită (Al. Busuioceanu, în 1925), lui Franz Franken I fără a exista însă argumente suficiente, sau fiului acestuia, Franz Franken II, care a executat și celelalte variante amintite.

Trebuie precizat că, în preajma lui 1600 — cînd, se pare, a fost pictat marel voevod român în tabloul respectiv — activau nouă membri ai familiei de pictori Franken: frații Hieronymus (1540-1610), Franz (Frans) I (1542-1616) și Ambrosius I (1544-1618), ca și fiil lui Franz I — Thomas (cca. 1574-cca. 1620). Hieronymus II (1578-1629), Franz II (1581-1642) și Ambrosius II (1-1632) și verii lor, Sebastian (1578-1647) și Hans (1581-1624).

O amănunțită cercetare a problematicei legate de acest tablou — precum și a portretisticii marelui voevod — în volumul Mihail Viteazul în arta epocii sale (Michael der Tapfere in der Kunst seiner Zeit), de Andrei Pipidi, apărut în Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987.

COLECȚII COMPLETE

După cum am mai scris în cadrul acestei rubrici, numeroși cititori ai revistei ne împărtășesc, în scrisorile lor, bucuria de a fi posesorii colecțiilor complete Magazin istoric. Iată numele altor cititori și colecționari ai revistei de la primul ei număr, apărut în aprilie 1967.

FLORIN ALDEA, din Pitești: Colecția revistei m-a ajutat în munca mea didactică. Cu ajutorul ei am rezolvat și întrebările din cadrul concursurilor organizate. Astfel, la concursul File de epopee am avut bucuria să flu cîștigătorul unui premiu III. Felicitări.

EUTHIMIUS STOIN, din com. Peciu Nou, jud. Timiș: Deși am intrat în al optulea deceniu de viață, citesc și recitesc cele 20 volume legate ale colecției mele Magazin istoric, de la primul număr, și mereu descopăr lucruri noi, necștute de mine.

Prof. **DUMITRU PĂCURARU**, îndrăgim torul cercului de istorie „Vasile Părvan”, de la Liceul pedagogic din Constanța, după ce felicită revista cu prilejul celor două decenii de la apariția primului număr (pentru care mulțumim), continuă: Vă împărtășim și o mare bucurie: am primit din partea fostei noastre directoare, prof. Florica Pantelie, colecția întreagă a revistei Magazin istoric, ceea ce constituie un frumos imbold pentru aprofundarea studiului istoriei în liceul nostru.

Prof. ing. **IOAN ȘTEFAN**, din Tirgu Mureș: Revista m-a ajutat mult în perfecționarea mea, în interpretarea fenomenelor sociale, în munca la catedră. Pașunea pentru istorie am transmis-o și celor din familie. Fica mea a devenit profesoară de istorie. Mi-am propus ca întreaga colecție a revistei s-o leg în volume și s-o dăruiesc fiicei mele cu ocazia obținerii gradului didactic I.

Ne-am mai scris, de asemenea, despre colecțiile lor complete și marea lor utilitate: **ION IORDACHE**, din Sibiu și **GHEORGHE NICA**, din Focșani.

DONAȚIE

Despre colecția sa completă Magazin istoric ne scrie și pensionarul **CONSTANTIN D. SAFTA**, din Constanța: Acum, în amurgul vieții, m-am hotărît să cedez colecția revistei, ce-am alcătuit-o în acești 20 de ani, de la primul ei număr, școlii generale din satul meu natal, Crăciunel, jud. Olt, pentru a folosi tinerelor generații în educarea lor patriotică, cetățenească.

Felicitări pentru frumoasa iniția-

RECUNOAȘTERE

Posesoare a colecției complete a revistei este și colaborarea

POSTA MAGAZIN ISTORIC

toarea noastră **CORNELIA PAVEL**, din Oradea, care ne scrie: Urmăresc cu vifor interes articolele din **Magazin Istoric**. În nr. 9/1978, la p. 13, în fotografia reprezentându-l pe voluntarii ardeleni sosiți la Iași în iunie 1947, l-am recunoscut, în prim plan, pe tatăl meu, care a făcut parte din batalioanele de voluntari români înființate în Rusia. În albumul familiei, am mai multe fotografii din acea vreme, între care și una făcută de un grup de voluntari români la Tashkent.

POȘTA CONCURSULUI

● Citesc de foarte mult timp **Magazin Istoric**, pentru că îmi place foarte mult istoria. Particip pentru prima dată la concursurile organizate de revista dv. și mă bucur că am găsit răspunsurile la toate întrebările. Cu gândul la viitoarea ediție, mulțumesc revistei pentru acest concurs foarte interesant. Semnează **CONSTANTIN V. TOMA**, mecanic de locomotivă la Depoul C.F.R. Palas din Constanța.

Sînt gîndurile unuia dintre numeroșii participanți la concursurile **Magazin Istoric**, trimise spre noi odată cu răspunsurile. Iată, în continuare, și alte fragmente din scrisorile unor participanți la concursul 30 din 30 care, la fel ca și în alte ocazii, ne-au transmis sentimentele lor de dragoste pentru istorie, de atașament și fidelitate față de revistă, de interes pentru concursurile organizate. ● **CONSTANTIN VENERUS POPA**, medic, dispensarul comunal Optasi, jud. Olt: Țin să vă mulțumesc pentru tot ceea ce faceți pentru îmbogățirea cunoștințelor noastre de istorie și să vă asigur că aceste concursuri sînt foarte bine venite. ● **NIC. GOLGOJAN**, excavatorist, I.M. Rovinari: Noul concurs a suscitât interesul cititorilor mai vechi, atrăgîndu-i și pe alții, noi. În ce mă privește, mă străduiesc să răspund revistei în rîndul unui număr cit mai mare de cititori. ● **MIHAI MARIUS CONSTANTIN**, elev cl. VI, din Slobozia: Împreună cu tatăl meu, un pasionat al istoriei, am căutat să răspund cit mai corect la întrebările concursului 30 din 30, dedicat Anului Internațional al Păcii. ● **GHEORGHE V. CER-NAT**, operator chimist, Combinatul siderurgic Căllărași: Participînd și la acest concurs, ca și la edițiile precedente, mi-am îmbogățit cunoștințele istorice. ● **IOAN FRĂȚILĂ**, silvicultor, Ocolul silvic Teliu, din com. Buddia, jud. Brașov: Particip pentru prima dată la un concurs organizat de dv. și prin participarea mea vreau să-mi exprim din suflet dorința de Pace. Voi participa și în viitor la concursurile **Magazin Istoric** care mă pasionează. ● **TOMA MURGOI**, strungar, secția mecanică ușoară, I.U.P.T., din Trgoviste: Îndrăgind istoria, am îndrăgit și revista dv. pe care o aștept cu nerăbdare lună de lună.

Curier școlar

MAGAZIN ISTORIC ȘI OLIMPIADELE DE ISTORIE

● **CRISTIAN IVĂNESCU**, cl. XII D, Liceul Industrial nr. 5, Iași; **RODICA SIMA**, cl. XII B, Liceul Industrial textil, Giurgiu; **SORIN SIMIONESCU**, Școala militară de ofițeri activi tancuri și auto „Mihai Viteazul”, Pitești; **NAGY MARIUS**, cl. VII, Liceul Recas, jud. Timiș; **ION LUPULESCU**, cl. IX, Liceul Industrial „Ecaterina Teodoroiu”, Tirgu Jiu; **COSMIN DANIILESCU-CHIRLOMEZ**, cl. XI, Liceul Industrial „Matei Basarab”, București; **VIOREL BACIU**, cl. XI, Liceul Industrial Hirsova; **GABRIEL MUTULESCU**, cl. VII, Liceul filologice-istorice, Timișoara; **ANA MARIA TURCOȘ**, cl. XI, Liceul Industrial „D. Petrescu”, București; **SÂNDUL PAMFIL**, cl. XII B, Liceul Industrial nr. 3, Brăila.

Cîteva dintre corespondenții noștri din școli care ne-au scris în ultimul timp.

● Primul de la **FLORIN AUREL MOTIU**, din cl. X F a Liceului „I. Slavici”, din Arad, o mărturisire impresionantă: Am descoperit relativ tirgu (abia anul trecut) frumoasele și pasionantele articole din **Magazin Istoric**. Acum sînt abonatul revistei, care mă ajută foarte mult în aprofundarea cunoștințelor mele.

Sînt un mai vechi participant la olimpiadele de istorie — mărturisesc prietenul nostru ardean (laureat în anii trecuți de două ori cu premiul I la facele județene și o dată cu premiul III la etapa republicană) care, în continuare, scrie: De cînd am descoperit-o, revista **Magazin Istoric** m-a ajutat foarte mult și în pregătirea mea la aceste olimpiade. Poate și de aceea anul acesta am avut bucuria de a câștiga locul I la faza republicană a olimpiadei de istorie. Subiectele au fost deosebit de complexe (Marea Unire și Viața politică a României în perioada 1918-1938). Revista dvs. prin articole publicate pe aceste teme m-a ajutat să le înțeleg foarte bine. **Florin Aurel** își exprimă dorința de a corespunde cu alții colegi, cu tineri sau cu persoane chiar mai în vîrstă pe teme de istorie. Îi publicăm adresa: str. Reșița, nr. 11, Arad.

Felicitări, Florine, pentru frumoasele tale succese sub semnul lui Clio.

● **VICTOR RĂREȘ GREINER**, din Brașov, ne împărtășește și el cîteva gînduri despre revista noastră: În 1978, un coleg de clasă, Gabriel Iuga, mi-a arătat un număr al revistei dv. (nr. 2/1973), pe care l-am citit cu mare interes, altu eu cit și părinții mei. De atunci, am început să-mi procur revista cu regularitate. Îmi place foarte mult să vă scriu și să vă rugăm de a-mi trimite cele două numere, pe adresa mea: str. Palajet, nr. 41, Brașov. Am disponibil, în schimb, nr. 10/1979, 4/1981, 7/1982, 1/1985.

● Din Giurgiu, **GELU VĂCARUȘ**, cl. IX B, Liceul Industrial nr. 3, participă și el la faza județeană a Olimpiadei de istorie, după ce ne anunță că citește și colecționează revista din 1985, ne mărturisesc: Aștept cu nerăbdare concursul ce ni l-ați promis pentru vacanța de vară a acestui an. El a și început! În acest număr, am publicat a doua serie de întrebări.

Și **Gelu** dorește să corespundă cu alți colegi pe teme de istorie, pe adresa: str. București, bl. 66/1D, sc. C, ap. 30, Giurgiu.

● Cu nerăbdare și interes — ca, de altfel mulți alți cititori elevi ai revistei — ne mărturisesc că a așteptat concursul special pentru elevi și tineret **ȘTEFAN PAPUC**, cl. X, Liceul I.O.R., din București, care, totodată, doare să-și completeze și el colecția cu nr. 6-12/1986. Adresa sa: Aleea Macaralei, nr. 1, bl. O 28 bis, sc. I, et. III, ap. VII, București.

● Și două scrisori sosite de la două colective de școlari. Echipajul pionieresc Dacia Felix de la Școala cu cl. I-VIII, com. Chendrea, jud. Sălaj, ne împărtășește intenția de a organiza în vacanța acestui an o expediție în Ținutul Pădurenilor din jud. Hunedoara.

La rîndul lor, cei 35 de membri ai cercului de istorie de la Liceul „Ecaterina Teodoroiu” din Tirgu Jiu, condus de prof. Valeria Firoiu și prof. Gheorghe Nichifor, ne relatează participarea lor la concursurile **Magazin Istoric**. Felicitîndu-i pe toți corespondenții noștri așteptăm în continuare scrisori de la prietenii din școli și universități.

Și cum, în momentul în care citiți aceste rînduri, vă aflați în vacanța de vară, vă dorim o vacanță plăcută, cu multe bucurii și distracții și... succese în rezolvarea întrebărilor concursului ce vi l-am dedicat — Clio în concurs!

Mulțumiri pentru opiniile transmise despre articole publicate în revistă și pentru informațiile și amănuntele suplimentare trimise: **GHEORGHE BUCUR**, inginer, întreprinderea de prelucrare a aluminiului din Slatina; **VASILE VERDES**, din București; **IULIUS PAYER**, din Bala Mare; **IONITĂ G. ANDRON**, din Negrești, jud. Satu Mare; căpitan (r) **DUMITRU M.A. COSTACHE**, din com. Aschita, jud. Mureș; **GHEORGHE IONITOIU**, din București; **NICU-**

LA E I. MIJA, din București (mulțumim și pentru cartea trimisă); **IOAN FLOREA**, din Sebeș-Alba; **CONSTANTIN NIȚĂ**, din Piatra Neamț; **IOAN IFTIME**, din satul Buhoi, com. Buhoi, jud. Bacău; **BROIDA BLUMENFELD**, din Succeava; **IEPURE SAMUL**, din com. Clumbrud, jud. Alba; **MAURA LIVEZEANU**, din Slănic-Prahova; **ROMAN MIHĂESCU**, din Timișoara.

Cristian POPIȘTEANU

CONTENTS (Romanian History) C. Antip, I. Ardeleanu, N. Costăchescu, C. Petrescu Mărăști, Mărășești, Oltuz — a Bright Page of National and World History ● E. Preda The Revolution of August 1944: Diplomatic Papers on the Events ● I. Mavrocordat In Vienna, during the Years of the First World War ● C. Argatu The Teachings of Neagoe Basarab (1512-1521) ● I. Chiper 1940. Revisionist Horthyist Historical Writings as Seen by a German Historian ● I. Popescu-Puturi Ancient Pontic States (XXI) ● In Bucharest, 50 Years ago ● V. Smărăndescu Following the Footsteps of History in Tara Hațegului

SOMMAIRE (Histoire roumaine) C. Antip, I. Ardeleanu, N. Costăchescu, C. Petrescu Mărăști, Mărășești, Oltuz — une épopée de l'histoire nationale et universelle ● E. Preda La révolution d'août 1944: témoignages diplomatiques ● I. Mavrocordat A Vienne pendant la première guerre mondiale ● C. Argatu Les conseils de Neagoe Basarab (1512-1521) ● I. Chiper 1940. La littérature historique révisionniste horthyiste vue par un historien allemand ● I. Popescu-Puturi Les états Pontiques dans l'Antiquité (XXI) ● A Bucarest, il y a 50 ans ● V. Smărăndescu Sur les traces de l'histoire dans Tara Hațegului

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) К. Антип, И. Арделяну, Н. Костăхеску, К. Петреску Марăшти, Марăшешти, Олтуз — эпопея национальной и всемирной истории ● Е. Предэ Революция августа 1944 г. Показания дипломатических документов ● И. Маврокордат В Вене, в годы Первой мировой войны ● К. Аргату Поучения Нягое Басараба (1512-1521) ● И. Чипер 1940. Немецкой историк об ревизионистской хортистской исторической литературе ● И. Попеску-Путури. Понтийские государства древних времён (XXI) ● В Бухаресте, 50 лет тому назад ● В. Смăрандеску По следам истории в Тара Хацегулуй

INHALT (Rumänische Geschichte) C. Antip, I. Ardeleanu, N. Costăchescu, C. Petrescu Mărăști, Mărășești, Oltuz — eine Epöpe der Landes- und der Weltgeschichte ● E. Preda Die Revolution vom August 1944: Belege aus den diplomatischen Berichten ● I. Mavrocordat In Wien, während des ersten Weltkriegs ● C. Argatu Die Lehren des Neagoe Basarab (1512-1521) ● I. Chiper 1940. Die Horthyistische Revisionistische Historische Literatur in der aufassungs eines Deutschen Historiker ● I. Popescu-Puturi Die pontischen Staaten des Altertums (XXI) ● In Bukarest, vor 50 Jahren ● V. Smărăndescu Auf den Spuren der Geschichte in der Tara Hațegului

SUMARIO (Historia rumana) C. Antip, I. Ardeleanu, N. Costăchescu, C. Petrescu Mărăști, Mărășești, Oltuz — una epopea de la historia nacional y universal ● E. Preda La Revolución de Agosto de 1944: testimonios diplomáticos ● I. Mavrocordat En Viena, durante los años de la primera guerra mundial ● C. Argatu Las enseñanzas de Neagoe Basarab (1512-1521) ● I. Chiper 1940. Literatura histórica revisionista horthyista vista de un historiador alemán ● I. Popescu-Puturi Los Estados pónicos en la Antigüedad (XXI) ● En Bucarest, hace 50 años ● V. Smărăndescu Por las huellas de la historia en Tara Hațegului

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 psfir.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstășel, Marian Ștefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreoteșei, Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42 427

وَجَلَّ الْقَصْدُ وَالْجَبَالَةُ وَالْعَبَسُ وَالْأَدْبَالَةُ أَهْلُهَا لُصِفَتْ بِجَلِّ بِالْعَرَفَاءِ
وَمُسْتَدْمِدَّةٍ مَطْلَعًا أَتَيْتُ قُرَيْشَ بِالرَّقْعَةِ دَرْزَمًا وَقَطْعَةً وَقُلْتُ لَهَا أَنْ غَبِ
وَأَسْرَتْ إِلَى الرَّقْعِ قُوًى بِالسِّرِّ الْمَقْصِدِ وَإِنْ أَيْتَ أَنْ تَشْرِي فَخُذِي

